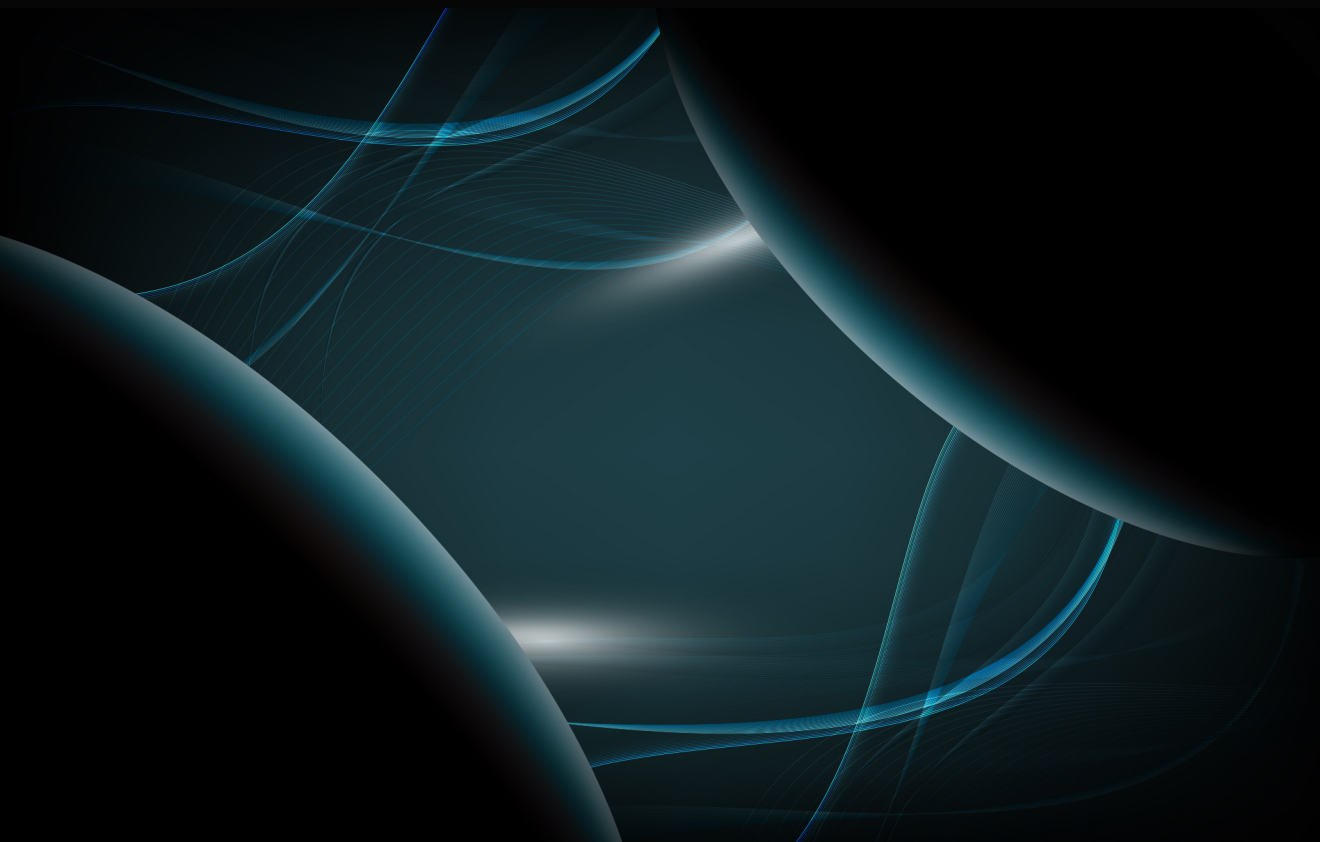

Elli Heikkilä & Tuomas Martikainen

Toim.

Maassamuutto ja siirtolaisuus kehityksen moottoreina?

IX Muuttoliikesymposium 2015

Elli Heikkilä & Tuomas Martikainen (toim.)

Maassamuutto ja siirtolaisuus kehityksen moottoreina?

Siirtolaisuusinstituutti on vuodesta 1975 lähtien järjestänyt viiden vuoden välein Muuttoliikesymposiumin. Vuoden 2015 yhdeksännen symposiumin teemana oli *Maassamuutto ja siirtolaisuus kehityksen moottoreina? Näkökulmia Suomen alueelliseen ja väestölliseen tulevaisuuteen*. Esitelmöitsijöinä ja alustajina olivat alan asiantuntijat ja päätöksentekijät.

Symposiumissa keskityttiin erityisesti maahanmuuttoon ja Suomen sisäisiin muuttoliikkeisiin. Vuoden 2015 syksyllä tapahtuneen laajan pakolaiskeskustelun vuoksi muut muuttoliikkeiden muodot jäivät vähemmälle huomiolle. Symposium nosti kuitenkin esiin myös muuttoliikkeiden muita näkökulmia ja vaikutuksia.

Muuttoliikkeet näyttäytyvät erilaisina eri puolilla Suomea, kuten maakuntavaikuttajien näkemykset osoittavat. Kirja antaa ajankoh-
taista tietoa julkisen sektorin edustajille, poliittisille päätöksente-
kijöille, tutkijoille ja laajalle muuttoliikkeistä kiinnostuneelle ylei-
sölle.

Maassamuutto ja siirtolaisuus kehityksen moottoreina?

**Näkökulmia Suomen alueelliseen ja
väestölliseen tulevaisuuteen**

IX Muuttoliikesymposium 2015

Toimittaneet

Elli Heikkilä

Tuomas Martikainen

Siirtolaisuusinstituutti 2016

Julkaisu 4, 2016

Siirtolaisuusinstituutti

Copyright © Siirtolaisuusinstituutti & kirjoittajat

Julkaisija: Siirtolaisuusinstituutti – <http://www.migrationinstitute.fi>

Taitto ja kansi: Jouni Korkiasaari

ISBN 978-952-7167-13-7 (printed)

ISBN 978-952-7167-14-4 (eBook)

ISSN 2343-3507 (printed)

ISSN 2343-3515 (eBook)

Painosalama Oy, Turku, 2016

Sisällys

Esipuhe	4
Valtiovallan tervehdys	6
– <i>Kimmo Puolitaival</i>	
Kommenttipuheenvuoro, Suomen Keskusta.....	8
– <i>Jarmo Laivoranta</i>	
Kommenttipuheenvuoro, Suomen Sosialidemokraattinen Puolue	10
– <i>Eeva-Johanna Eloranta</i>	
Kommenttipuheenvuoro, Perussuomalaiset	14
– <i>Mikael Miikkola</i>	
Mitä tapahtuu seuraavaksi? Muuttoliikkeen, kotouttamisen ja monikulttuurisuuden haasteet ja mahdollisuudet	16
– <i>Pasi Saukkonen</i>	
Työperäisen maahanmuuton illuusio ja työn uudet hierarkiat	42
– <i>Lena Näre</i>	
Onko paikalla väliä? Somalialaisten perheiden turvallisuuden kokemuksia Torontossa ja Helsingissä	56
– <i>Marja Tiilikainen</i>	
Pakkomuutto haasteena ja mahdollisuutena – globaaleja ja kansallisia suojelumalleja etsimässä	73
– <i>Eveliina Lyytinen</i>	
Tyhjenevätkö saloseudut, valehtelevatko tilastot?	89
– <i>Pertti Rannikko</i>	
Kainuun haasteet ja mahdollisuudet	96
– <i>Pentti Malinen</i>	
Suomalaisen muuttoliiketutkimuksen ydinteemoja: havaintoja ja tulkintoja vuoden 2015 muuttoliikesymposiumista	101
– <i>Ilari Karppi</i>	
Symposiumin päätössanat ja katse tulevaisuuteen	116
– <i>Riitta Pyykkö</i>	
Kirjoittajat	119
Ohjelma	120
Osallistujat	122

Esipuhe

Muuttoliikkeet ovat aina olleet ajankohtaisia, mutta syksyn 2015 kasvanut turvapaikanhaku Eurooppaan nosti teeman poliittisen keskustelun keskiöön. Pakolaiskeskustelun tuoksinassa muut muuttoliikkeiden muodot ovat jääneet vähemmälle huomiolle. Siirtolaisuusinstituutin perinteisessä, jo yhdeksännen kerran pidetyssä Muuttoliikesymposiumissa käsiteltiin muuttoliikkeitä laajasti ja toimme keskusteluun myös muita teemoja. Tällä kertaa paneuduimme erityisesti maahanmuuttoon ja Suomen sisäisiin muuttoliikkeisiin.

Maahanmuutto on noussut kuluneen neljännesvuosisadan aikana keskeiseksi Suomea muokkaavaksi tekijäksi. Vaikka muuttajien määrä on länsieurooppalaisessa vertailussa alhainen, niin ulkomailla syntyneiden osuus Suomessa on jo lähes kaksinkertainen verrattuna globaaliin reilun 3 prosentin keskiarvoon verrattuna. Muutokset ovat näkyviä erityisesti pääkaupunkiseudulla ja suuremmissa kaupungeissa, mutta pikku hiljaa myös muilla aluetasoilla.

Tapahtuman suurin anti oli juuri monipuolinen ja asiantunteva keskustelu muuttoliikkeistä. Maastamuutto, maahanmuutto ja maan sisäiset muuttoliikkeet ovat monin tavoin sidoksissa sekä toisiinsa että suomalaiseen aluekehitykseen. Edelleen alan asiantuntemus on yllättävän hajanaista ja Muuttoliikesymposiumin kaltaisia monialaisia ja -tieteisiä tapahtumia tarvitaan jatkossa. Esimerkiksi maahanmuuttajien Suomen sisäinen muuttoliike on juuri parhaillaan tärkeimpiä aluekehityksen kysymyksiä, sillä valtaväestön vähentyessä maahanmuuton taso paikkakunnittain määrittelee monin paikoin väestönkehityksen suunnan. Koko maankin osalta väestönkasvua selittää lähes yksinomaan positiivinen kansainvälisen muuton tase.

Maastamuuttoa emme tällä kertaa laajasti pohtineet, mutta se on hyvin tärkeää, sillä taloudellisesti niukkojen aikojen jatkuessa on paljon viitteitä siitä, että erityisesti koulutetumpi väki harkitsee aikaisempaa enemmän muuttoa muualle. Suomalaisen yhteiskunnan vahvuus on ollut sotien jälkeen kasvanut koulutustaso, joka on osaltaan mahdollistanut maan nousun monien kansainvälisten

vertailujen kärkeen. Jos koulutetuin väestö alkaa suurissa määrin muuttamaan maasta pois, niin herää kysymys siitä, kuinka yhteiskuntakehitys jatkossa sujuu.

Oman lisänsä tutkijoiden keskusteluun toi poliittisten vaikuttajien puheenvuorot. Valitettavasti emme saaneet tähän kirjaan aivan kaikkia puheenvuoroja, mutta jo nyt mukana olevat osoittavat aihepiirin tärkeyden ja siihen liittyvät erilaiset tulkinnat suomalaisten puolueiden kesken. Muuttoliikkeet näyttäytyvät varsin erilaisina eri puolilla Suomea, kuten maakuntavaikuttajien näkemykset osoittavat. Vuoropuhelu tutkimuksen, julkisen sektorin ja poliittisten toimijoiden välillä on mielestämme tärkeää, jotta kukin voi tehdä työnsä parhain mahdollisin tiedoin ja huomioimaan erilaiset aihepiiriin liittyvät näkemykset.

Siirtolaisuusinstituutin tehtävänä on tarjota punnittua ja puolueetonta tietoa muuttoliikkeisiin liittyvään keskusteluun suomalaisessa yhteiskunnassa. Seuraamme aihepiiriä myös Pohjoismaissa, Euroopassa ja globaalisti, sillä nykyisessä verkottuneessa maailmassa tällä saralla saattaa tapahtua yllättäviä ja nopeitakin muutoksia, kuten syksyn 2015 pakolaiskriisi osoitti.

Elli Heikkilä ja Tuomas Martikainen

Valtiovallan tervehdys

Kimmo Puolitaival

Arvoisat yhdeksännen muuttoliikesymposiumin järjestäjät ja osallistujat, on syytä todeta, että näiden päivien ohjelmasisältö on poikkeuksellisen ajankohdainen. Vaikka muuttoliikkeillä on nyt ja historiassa ollut monenlaiset ”kasvot”, on viime kuukausien poikkeuksellisen suuri Eurooppaan ja Suomeenkin saapuneiden turvapaikanhakijoiden virta ollut kärkeä aihe mediassa, poliittisessa keskustelussa ja viranomaisverkostoissa.

Juuri tulleen tilannetiedotteen mukaan Suomeen on tähän päivään mennessä saapunut 29 168 turvapaikanhakijaa vuoden 2015 aikana. Sisäministeriön ennusteen mukaan tänä vuonna maahan arvioidaan saapuvan n. 35 000 turvapaikanhakijaa. Vuonna 2014 hakijoita oli 3 651 ja vuonna 2013 turvapaikanhakijoita 3 238 henkilöä. Tuorein ennuste vuodelle 2016 on n. 15 000. Mitä ilmeisimmin taso ei tule laskemaan tulevina vuosina juurikaan. Olemme kansakuntana ja Eurooppana uuden tilanteen äärellä.

Tämä on iso kysymys:

- Kotouttamispolitiikan ja yhteiskuntaan integroitumisen näkökulmasta.
- Lisääntyvän monikulttuurisuuden – ihmisten sosiaalisen vuorovaikutuksen ja sosiaalisen hyvinvoinnin kannalta.
- Väestökehityksen, ikärakenteen ja huoltosuhteen kannalta.
- Aluetalouksien kasvun ja kehityksen kannalta.
- EU:n vapaan liikkuvuuden ja taakanjaon näkökulmasta.

Nyt, jos koskaan, tarvitaan viisautta ja osaamista tehdä oikeita valintoja, oikeaa politiikkaa. Teillä on tärkeä rooli tuoda tutkimustietoa tähän keskusteluun.

Viranomaisnäkökulmasta tilannekuva on parhaillaan seuraava:

- Vastaanottojärjestelmän piirissä on yli 26 000 henkeä.
- Ilman huoltajaa, yksin tulleita alaikäisiä 2 400 henkeä. Kaiken kaikkiaan alaikäisiä on tullut maahan n. 6 000 henkeä.
- Maahantulovirta on laskenut lähes 4 000 huippulukemista hieman yli 1 000:n henkilöön viikossa.
- Vastaanoton kapasiteettitarve on 100–300 uutta paikkaa päivittäin.
- Kokonaiskapasiteetin lisäystarve on n. 10 000 paikkaa sisäministeriön kansliapäällikkö Päivi Nergin mukaan.

Varsinais-Suomen ja Satakunnan alueella kapasiteettitilanne on hallussa. Valmistelu- ja sopimusprosessissa on riittävästi uutta hätämajoitus- ja vastaanotto-keskuskapasiteettia, sekä ryhmäkotipaikkoja alaikäisille. Pääyhteistyökumppani alueellamme on Suomen Punainen Risti.

Työ ei suinkaan pääty siihen, että vastaanottokapasiteettia ja niihin liittyviä operatiivisia palveluita on tarjolla. Yksi iso kysymys on oleskelulupien käsitteilyaika ja odotusajan puitteissa tapahtuva aktivointi. Ennuste on, että vuoden 2016 aikana tullaan tekemään kaikkiaan n. 17 000 myönteistä oleskelulupapäätöstä (yksi kolmasosa 2015 ja 2016 maahan saapuneista ja EU:n taakanjakosopimuksen perusteella maahan tulleista sekä kiintiöpakolaisista). Toinen iso kysymys on kuntasijoituspaikkojen riittävyys. Tähän liittyy keskeisellä tavalla myös valtion korvaukset kunnille. Kolmas iso haaste on toimivien kotouttamismallien käyttöönotto. Vanhat mallit eivät tule riittämään. Perinteisen kieli- ja kulttuurikoulutuksen rinnalle tarvitaan työllistymistä edistäviä ja/tai itsenäiseen yrittäjyyteen valmentavia malleja. Kolmannen sektorin ja maassa jo asuvien maahanmuuttajien osaaminen on kyettävä hyödyntämään tässä yhteydessä nykyistä paremmin. Kotouttamisen onnistuminen on ”kriittinen menestystekijä”. Se varmistaa lisäarvon kaikille osapuolille ja turvaa ihmisten hyvinvointia.

Mahdollisuuksien näkeminen on tärkeää. Uhkakuvia ei pidä liioitella. Asenteet ovat ratkaisevassa roolissa. Sen sijaan, että keskitymmme uhkakuviin, voisimme yhdessä etsiä ratkaisuja siihen, miten maahanmuutto käännetään kansakunnan menestystekijäksi. Tehtävä on niin mittava, että tarvitsemme kaikkien tässä palveluketjussa toimivien osaamisen ja yhteistyömallien kehittämistä.

Näillä sanoilla haluan tuoda Teille arvoisat yhdeksännen Valtakunnallisen maahanmuuttosymposiumin osallistujan valtiovallan tervehdysten.

Kommenttipuheenvuoro

Suomen Keskusta

Jarmo Laivoranta

Maassamuutto ja siirtolaisuus kehityksen moottoreina?

Etsittäessä ratkaisuja maassamuuton ja siirtolaisuuden hoitamiseksi niin, että ne vaikuttaisivat Suomen alueelliseen ja väestölliseen tulevaisuuteen myönteisesti, on lähtökohtana oltava inhimillisyys, realismi ja ratkaisukeskeisyys.

Ratkaisuja tehtäessä on tunnustettava tosiasiat, jotka rajoittavat mahdollisuuksia ja ovat jopa esteenä parhaille ratkaisuille. Rajoituksista huolimatta tavoitteena on oltava etsiä ratkaisuja, jotka ovat kaikkien kannalta parhaat mahdolliset. Suurin uhka näiden tavoitteiden saavuttamiselle on: tosiasioden kiistäminen, itsekkyyks ja oman edun ajaminen tavalla, joka koituu kaikkien turmioksi.

Tilanne on kiistatta vaikea ja siihen liittyy hallitsemattomuutta, joka lisää uhkia, joita ovat mm. terrorismi, omat ääriliikkeemme, kotouttamisen epäonnistuminen, häikäilemätön valtapolitiikka ja pääkaupunkiseudun hallitsematon kasvu.

Tilanteen hallitsemisessa tärkeintä on turvapaikkahakemusten ripeä käsittely ja tehokas kotouttaminen sekä keskittyminen keinoihin, joilla maassamuutto ja siirtolaisuus saadaan myönteisen kehityksen moottoreiksi. Tosiasia on, että turvapaikkahakemusten käsittelyssä ja kotouttamisessa on suuria puutteita, jotka vaativat uudistuksia.

Etsittäessä keinoja, joilla maassamuutto ja siirtolaisuus saadaan myönteisen kehityksen moottoreiksi, on todettava, että hyvä koulutus ja osaamistaso ei ole nykynäkymillä este. Suurimmat esteet liittyvät keinoihin, joilla turvataan hyvät edellytykset yrittää, motivoituneet työntekijät ja paikallisten vahvuuksien mukainen alueiden kehittäminen.

Etsittäessä keinoja yrittäjyyden edistämiseksi ja työllisyyden parantamiseksi on tunnistettava, että nykyinen sosiaaliturvajärjestelmä ja työmarkkinamekanismi eivät ole oikeudenmukaisuutta ja tasa-arvoa edistäviä saati yrittäjyyteen

kannustavia ja työllisyyttä edistäviä. Syytä on myös tunnistaa, edistävätkö ne kansanvaltaista demokratiaa.

Esteiden poistaminen edellyttää uudistuksia sosiaaliturvajärjestelmään, työelämän pelisääntöihin ja alueiden kehittämiseen. Rajoittavat tekijät ja yleinen muutosvastarinta huomioiden uudistuksiin tarvittavien ratkaisujen tekeminen edellyttää päättäjiltä selkeää päämäärää ja joustavaa suhtautumista kaikkiin ehdotuksiin, joilla päämäärä saavutetaan. Lisäksi tarvitaan kykyä sietää ja ymmärtää asiatontakin arvostelua.

Menemättä tarkemmin uudistusten sisältöön on syytä pohtia:

- Miltä taholta ja miksi tulisi suurin vastustus, jos nykyinen työmarkkinamekanismi tehtäisiin tarpeettomaksi tasa-arvoa ja oikeudenmukaisuutta tukevalla, työntekoon ja yrittäjyyteen kannustavalla vastikkeellisella perustulolla?
- Saako paikalliset vahvuudet, kuten metsien kasvun turvaaminen ja tehostaminen, matkailuun liittyvät mahdollisuudet, biotalouteen tarvittavat resurssit jne., huomioon ottava alueiden kehittäminen varauksettoman tuen?

Kommenttipuheenvuoro

Suomen Sosialidemokraattinen Puolue

Eeva-Johanna Eloranta

Tarvitsemme väestöpoliittisen ohjelman

Suomen väestö kansainvälistyy nopeasti. Vaikka Suomi on perinteisesti ollut väestöä luovuttava maa, josta viimeisen 150 vuoden aikana on lähtenyt pysyvästi yli miljoona suomalaista, on tilanne nyt toinen. 1980-luvulta alkaen olemme olleet muuttovoittoinen maa siten, että viime vuosina muuttovoittoa on tullut noin 15 000–17 000 ihmisen verran. Nythän tilanne on aivan poikkeuksellinen, kun pakolaiskriisin johdosta määrä on vähintäänkin tuplaantumassa tämän vuoden osalta ja tulevaisuutta on vaikea arvioida.

Maailman muuttoliikevirtoja ei saada haltuun vain täällä Euroopan päässä. Pitkällä juoksulla ainoa kestävä ratkaisu nyt käsillä olevaan akuuttiin tilanteeseen on saada sota loppumaan Lähi-idässä. Kannattaa muistaa, että meillä on jo kaksi seuraavaa suurta muuttovirtaa odottamassa oven takana: Keski- ja Etelä-Afrikka on väestönkasvultaan maailman ykkönen. Pidemmän päälle väki lähtee sieltä joka tapauksessa liikkeelle (nyt tullaan Somaliasta ja Etiopiasta enemmänkin sotien vuoksi). Toinen tekijä liittyy ympäristökysymyksiin: tällä hetkellä ympäristösiirtolaisia on noin 30–40 miljoonaa. Luku kymmenkertaistunee seuraavien 40 vuoden aikana vedenpinnan noustessa ja jäätikköjen sulaessa. Lasketaan, että noin 10 % YK:n jäsenvaltioista jää veden alle vuoteen 2050 mennessä. Toki suurin osa on pieniä saarivaltioita, mutta on siellä Thaimaata ja muitakin suurempia maita niiltä kulmilta.

Turvapaikanhakijoista keskusteltaessa unohtuu usein, että syntyvyysme on laskenut ja vuonna 2014 olimme tilanteessa, jossa suomen- ja ruotsinkielinen kantaväestö absoluuttisesti väheni eli väestönkasvumme on täysin maahanmuuton varassa. Ilman väestönkasvua emme pärjää. Näin ollen olisikin ensiarvoisen tärkeää aloittaa pikaisesti toimet laajan väestöpoliittisen ohjelman tai strategian luomiseksi ja toteuttamiseksi. Tähän myös kotouttaminen kuuluu tärkeänä osana.

Lainsäädäntömme ja poliittiset periaatteemme ottavat maahanmuuton hyvin huomioon eli siinä mielessä Suomi on yksi Euroopan multikulturalis-

tisimmista maista. Yhteiskuntamme tunnustaa etnisen ja kulttuurisen monimuotoisuuden ja arvostaa sekä tukee monikulttuurisuuden säilymistä erilaisin keinoin. Perustuslakimme takaa oikeuden omaan kieleen ja kulttuuriin. Samoin yhdenvertaisuuslaki ja yleisradiolaki ovat multikulttuurisuutta tukevia. Konkreettisessa etnisen ja kulttuurisen monimuotoisuuden tukemisessa on kuitenkin paljon parantamisen varaa. Hallitusohjelmatasollakin maahanmuuttopolitiikalle on annettu vain niukasti, kymmenen riviä, tilaa. Hallintomme on hajanaista ja kotouttamispolitiikkaan resurssoidaan liian vähän, maahanmuuttoon liittyvät lupa- ja kotoutuskäytännöt ovat liian hitaita ja epätarkoituksenmukaisia. Toki nyt ollaan olosuhteiden pakosta tässä hieman etenemässä, mutta tilanne on hankala kun ennakoitujen suunnitelmien toteutumisesta ja sen suunnasta puuttuvat. Kansalaisiin ja järjestöihin vetoaminen ei riitä. Hallinnon hajanaisuudesta kertoo se, että turvapaikanhakijat kuuluvat sisäministerille, kun taas kotouttaminen kuuluu oikeus- ja työministerille. Tarvitsisimme oman maahanmuuttoministerin.

Vaikka maahanmuuttokeskustelu on toisinaan ainakin sensaatiohakuissa some- ja nettikeskusteluissa varsin polarisoitunutta, on mukava huomata, että maahanmuuton ja monikulttuurisuuden edistämisen esteenä eivät ainakaan ole suomalaisten maahanmuuttoasenteet. Tutkimusten mukaan suomalainen asenneilmasto kestää hyvin eurooppalaisen vertailun ja on Eurobarometrissä jopa tarkastelun kärjessä.

Eduskuntavaalien alla keskusteltiin hyvin vähän maahanmuuttopolitiikasta ja puolueiden maahanmuuttokannat olivat monilta osin aika ympäröityjä. Tästä olemme ottamassa opiksi ainakin omassa puolueessani. Meiltä Suomesta puuttuu myös kunnollinen väestöpoliittinen keskustelu, johon maahanmuuttopolitiikka kiinteästi liittyy. Arvojohtajuus maahanmuuttokeskustelussa on kadoksissa. Sen sijasta, että vain puhumme suvaitsevaisuuden tärkeydestä, meidän pitäisi käytännön elämässä ja asenteissa ottaa maahanmuuttajat mukaan tasa-arvoiseen yhdessäoloon ja kanssakäymiseen. Maahanmuuttajat tulisi ottaa paremmin mukaan heitä koskevaan keskusteluun ja päätöksentekoon. Hyvä mahdollisuus tähän tarjoutuu nyt, kun pakolaiskriisin johdosta meillä on edessämme poikkeuksellisen laajamittainen kotouttaminen, jossa on syytä onnistua hyvin, jotta uudet tulijat, tulevat suomalaiset integroituvat yhteiskuntaan. Tapasin jokin aika sitten turkulaisia, jo pitkään Suomessa asuneita maahanmuuttajia ja heidän mukaansa kotouttaminen ja samoin päivittäinen elämä ja odottelu vastaanottokeskuksissa onnistuisi paljon joustavammin ja paremmin, jos jo pidempään Suomessa asuneita, jo hyvin Suomeen kotoutuneita maahanmuuttajataustaisia kansalaisia otettaisiin mukaan vastaanottokeskuksiin ja kotouttamistoimiin. Toki mukaan on syytä saada lisää myös ihan tavallisia kantasuomalaisia.

Olemme väestönkasvun osalta maahanmuuton varassa. Näillä näkymillä tulevaisuuden työvoimapula voidaankin ratkaista ainoastaan houkuttelemalla jopa lisää työvoimaa ulkomailta. Muuten seurauksena on vääjäämättä työvoiman määrän lasku ja taantuva talous. Veronmaksajia ei riitä ylläpitämään nopeasti kasvavaa eläkeläisten määrää. Suomi tarvitsee maahanmuuttajia ja heidän työpanostaan tulevaisuudessa yhä enemmän. Vaikka tällä hetkellä työttömyysluvut ovat koko Suomessa varsin korkeita, niin kannattaa muistaa, että väestön ikääntymisestä johtuen eläkkeelle siirtyy jo nyt enemmän ihmisiä kuin nuorista ikäluokista tulee työvoimaa tilalle. Pitkälle 2020-luvulle työmarkkinoilta poistuu joka vuosi noin 70 000 henkeä. Kun nykyisten työikään tulevien ikäluokkien suuruus on alle 60 000 henkeä, niin työpaikkoja pitäisi olla tulevaisuudessa hyvin tarjolla.

Suomessa asuu tällä hetkellä noin 300 000 ulkomailla syntynyttä maahanmuuttajaa. Kotouttamisessa pitäisi onnistua paremmin, sillä ainoastaan kunnolla kotoutunut, suomen kielen taitoinen pystyy paikkansa suomalaisessa yhteiskunnassa täyttämään. On selvää, että suomen kielen taito on avainasemassa työllistymisessä ja työpaikan löytämisessä meillä Suomessa. Meillä onkin kielikoulutuksen suhteen ihan tutkimusten mukaan vielä paljon tekemistä, jotta suomenkielen opetus palvelisi maahanmuuttajien kielen oppimisen tarpeita parhaalla mahdollisella tavalla.

Huolenaiheita kotouttamisen onnistumisesta riittää. Valtiotalouden tarkastusviraston raportin mukaan maahanmuuttajataustaisten oppilaiden osaamisero on heikompaa kuin kantaväestöllä ja tämä ero on suurempi kuin muissa Pohjoismaissa tai monissa Pohjois-Euroopan maissa. Viime vuosina on paljon puhuttanut myös nuorten joutuminen ”ulkopuoliseksi” eli kokonaan yhteiskunnan ulkopuolelle. Tämä koskee harmittavan usein juuri maahanmuuttajia. Vieraskielisten perheiden peruskoulun suorittaneilla nuorilla on kuusinkertainen riski joutua ”ulkopuoliseksi” eli niin sanotuiksi NEET-nuoriksi, jotka eivät ole koulutuksessa eivätkä työelämässä (Not in Employment, Education or Training). Tuleekin erityisesti korostaa myös toisen ja kolmannen polven maahanmuuttajien syrjäytymisen ehkäisyä osana laajempaa yhteiskunnallista kehitystä.

Näkymät ovat kuitenkin valoisat. Mitä pidemmälle maahanmuuttajan integraatio yhteiskuntaan kehittyy, mitä paremmin hän tulee ja pääsee osaksi suomalaista yhteiskuntaa oman erityisyytensä säilyttäen, sitä paremmat mahdollisuudet henkilöllä on työllistyä. Kielitaito ja ammattikoulutus auttavat, mutta ne eivät yksin riitä. Tarvitaan avautumista molemmiin puolin, yhteyksien lisääntymistä maahanmuuttajaryhmien ja valtaväestön välillä. Kotoutuminen on aina kaksisuuntainen tie. Maahanmuuttajien tulisi avautua ja laajentaa sosiaalisia verkostojaan valtaväestön suuntaan. Tämä ei kuitenkaan onnistu, elleivät asenteet maahanmuuttajia kohtaan muutu suvaitsevaisemmiksi laajemmin koko yhteiskunnassa. Asennemuutosta siis tarvitaan. Suomen työmarkkinoilla

esiintyvistä syrjinnästä ja ennakkoluuloista pitää päästä eroon. Tämän tavoitteen eteen me kaikki voimme tehdä oman osuutemme.

Kirjallisuus

Söderling Ismo (2015): Suomi tarvitsee jämäkämpää maahanmuutto- ja kotouttamispolitiikkaa. *Talous & Yhteiskunta* 3/2015, s. 24–29.

Kommenttipuheenvuoro

Perussuomalaiset

Mikael Miikkola

Sosiaaliset ongelmat eivät jätä perussuomalaisia kylmäksi

Massamuutto ja siirtolaisuus Eurooppaan, Suomeen ja Turkuun eivät ole ainoitlaatuisia. Sen ymmärtäminen on nyt vaan koetuksella, kun värikästä väkeä tulee tuhansittain, jopa 7 000 km päästä, meille oudoilta kielij- ja kulttuurialueilta. Jotkut, jopa vain nostaakseen omaa ja sukunsa elintasoja.

Yhä hämmäntäväksi kaiken tekee EU:n ja etenkin Suomen sosiaalityet, jotka nähdään liian anteliaina houkutellakseen ns. elintasopakolaisia.

Useasta tuntuu, että jälleenrakennussukupolvemme nyt nipin napin toimeentuleva väki sekä maamme omat työttömät jäävät maahanmuuttohumanismin jalkoihin. Se luo erilaisia pelkoja sekä taloudellista turvattomuutta.

Kiteytettynä näen, että hallitsemattoman maahanmuuton ongelmat ovat suomalaisille tärkeitä erityisesti hyvinvointiyhteiskunnan mittapuussa.

EU- ja EMU-politiikka kotouttamisineen on täysin epäonnistunut. Yltiöhumanistisessa haihattelussa on ajautettu tilanteeseen, jossa Turkki ja Kreikka nyt säätelevät meillekin tulevaa pakolaisvirtaa. Ne ajavat häikäilemättä kansallista etuaan.

Massamuutossakin on erotettavissa aika ennen Internetiä ja aika sen jälkeen. Ennen nettiaikaa meille tullut massamuutto ja siirtolaisuus ovat pääasiassa lähialueilta. Samalta kielialueelta, kuten inkeriläiset, kristityistä maista ja liki samanlaisesta kulttuuriympäristöstä. Geneettisestikin läheltä toisiaan. He ovat sopeutuneet ja olemme saaneet kansantalouteemme potkua.

Sillä on vallan suuri merkitys, mistä syystä ja mistä kulttuurista on tultu. Miten muuten on selitettävissä, että esimerkiksi henkensä edestä Britanniaan pakoon tulneiden lapset radikalisoituvat ja tekevät hirvittäviä rikoksia?

Minulle on kerrottu, että mm. ruotsalaiset suosivat maahan tulleita syyrialaisia kristittyjä, mutta ohjaavat keskenään uskonnosta kähiseviä muslimeita toisaalle. Mene ja tiedä. Logiikka ei ole sama kuin logistiikka.

Vietnamilaiset, jotka tulivat sosialismia pakoon Suomeen, ovat olleet menestyviä työntekijöitä. Samoin kiinalaiset ja thaimaalaiset. He sopeutuvat ja tekevät ahkerasti työtä. Saman voi sanoa burmalaisista, jotka pakenivat kommunistista Myanmarin sotilashallintoa. Ahkerat burmalaiset vaurastuvat Pohjois-Norjan kalalaitoksilla ja Pohjanmaan lakeuksilla.

Vaikuttaa siltä, että kotouttamisen onnistuminen on pitkälti kiinni niistä motiiveista, joista matkaan on lähdetty. Poliittinen vapaus sosialismista vauhditti kotoutumista.

Meillä on nyt kymmenkertainen määrä venäläisiä maahanmuuttajia verrattuna Suurruhtinaskunnan aikaamme. Kun sosialismi rojahti, valmistauduimme henkisesti ja jopa pelonsekaisesti massiiviseen maahanmuuttoon. Nyt itäraja on ainoa kun pitää. Kiitos presidentti Putinin. Mutta mitä sitten, jos Venäjä ryhtyy tekemään järjestelmällistä valtapoliittikkaa maahanmuuttajilla? Tahdon palauttaa mieliin Venäjän virallisen sotilasdoktriinin 22. artiklan.

Hallitsematon maahanmuutto ja talouskriisit ovat mielestäni ottaneet suursotien paikan kansainvälisen järjestelmän muokkaajina.

Maahanmuuton Internet-aikana kaikki tieto välittyy reaaliaikaisesti ja on käytettävissä hyvään sekä pahaan. Hyvin nopeasti voidaan luoda painopisteitä ja hämmentää vastustajia. Tehdä rikollistakin. Jo Sunzi totesi, että "voitto saavutetaan varmimmin johtamalla vastustaja harhaan."

Politikkojen pitää kiinnittää huomio koko shakkilautaan. Maahanmuuttopolitiikka ei ole elokuva. Lahkolaisuus ei vie perille, vaan ympyrään.

Olen hyvin kyyninen siihen, että maahanmuuttajat isossa kuvassa, yhteisellä rahalla työllistyvät ja parantavat huoltosuhdettamme. Toki kannustavia poikkeuksiakin on. Ja aika tekee myönteistä työtään.

Meillä on runsaasti omaa väkeä, joka pitäisi työllistää. Pitkäaikaistyöttömistä suuri osa on maahanmuuttajia. Isänmaamme ei kestä vapaamatkustajia eikä "Troijan hevosia".

Nyt on vedettävä happea ja selvitettävä tehokkaasti maassa oleva maahanmuuttajasavotta. Itsenäisen Suomen rajavalvontaa on kiristettävä. On toteutettava tehokkaat kotouttamistoimet niille, jotka jäävät maahan. On katsottava, mihin rahkeemme riittävät. Mutta on myös osattava sanoa ei.

Perussuomalaiset eivät aina ole samaa mieltä, mutta olemme aina yhteisellä tiellä. Uskomme, että kansa ei niitä politiikkoja siunaa, jotka lähtevät karkuun vaikeita ratkaisuja.

Mitä tapahtuu seuraavaksi?

Muuttoliikkeen, kotouttamisen ja monikulttuurisuuden haasteet ja mahdollisuudet

Pasi Saukkonen

Johdanto

Viimeiset parikymmentä vuotta olen tutkinut kansainvälistä muuttoliikettä ja maahanmuuttopolitiikkaa, maahanmuuttajien integroitumista ja kotouttamispolitiikkaa sekä monikulttuurisuutta ja vähemmistöpolitiikkaa. Olen tehnyt työtä päätoimisesti ja osa-aikaisesti ja sekä yhteiskuntatieteen menetelmin että uteliaan kansalaisen sisäsyntyisillä välineillä. Olen analysoinut Suomea, mutta seurannut myös etenkin muiden Pohjois-Euroopan maiden tilannetta (ks. esim. Saukkonen 2007; 2010; 2013a; 2013b; Pakkasvirta ja Saukkonen 2005; Martikainen, Saukkonen ja Säävälä 2013)¹.

Olen puhunut ja kirjoittanut paljon ajankohtaisista asioista ja niiden historiallisista taustoista. Koko ajan mieltäni on kuitenkin eniten askarruttanut kysymys siitä, mitä seuraavaksi tapahtuu. Mihin tulevaisuuden muuttovirrat suuntaavat? Miten kansainväliseen muuttoliikkeeseen pyritään vaikuttamaan? Kuinka yhteiskuntien uudet jäsenet löytävät paikkansa ja miten tätä prosessia pyritään julkisen vallan toimesta edistämään? Minkälaisia etnisiä ja kulttuurisia rakenteita sekä yhteisöllisyyden muotoja syntyy ja vakiintuu? Miten kansalaiset suhtautuvat kehitykseen? Mikä on valtiovallan vastaus siihen, että yhteiskunta ei enää ole homogeeninen yhteisö?

---

¹ Tässä kirjoituksessa olen käyttänyt lähdeviitteitä säästeliäästi. Useita esseessä mainituista asioista olen käsitellyt yksityiskohtaisemmin tekstissä mainituissa teoksissani, joista löytyvät myös tarkemmat lähteet. Viime aikojen kehityksen suhteen nojaan etupäässä eri viestimistä saatuihin tietoihin. Kiitän Ismo Söderlingiä ja Anu Yijälää arvokkaista kommentista artikkelin käsikirjoitukseen. Kaikista jäljelle jääneistä virheistä, puutteista ja virhetulkinnoista kannan itse vastuun. Artikkelin on lähetetty julkaistavaksi helmikuussa 2016.

Tulevaisuuden ennustaminen on Johannes Virolaisen kuuluisaan toteamaan viitaten todellakin vaikeata, mutta tulevan ennakkointi ei kuitenkaan ole mahdotonta. Koskaan ei voi tietää täsmälleen, mitä seuraavaksi tai vaikka kymmenen vuoden päästä tapahtuu, mutta jotkin asiat ovat kuitenkin todennäköisempiä kuin toiset. Eri tekijöitä huomioon ottamalla voidaan rakentaa vaihtoehtoisia skenaarioita, jotka auttavat ymmärtämään tämän päivän tekojen mahdollisia seurauksia.

Urani aikana ei ole koskaan aikaisemmin ollut näin vaikea vastata edellä esitettyihin kysymyksiin tai muuten ennakoida maahanmuuton, maahanmuuttajien integroitumisen ja monikulttuurisuuden sekä näitä asioita koskevien poliittisten ja hallinnollisten toimien tulevaa kehitystä. Tulevaisuuden mahdollisten todellisuuksien vaihteluväli tuntuu tällä hetkellä todella laealta.

Tämä ei kuitenkaan vähennä ennakkoinnin tarvetta, päinvastoin. Viime vuosikymmenten aikana muuttoliikkeeseen ja monikulttuurisuuteen liittyvien asioiden yleinen yhteiskunnallinen painoarvo on myös suuresti kasvanut. Siihen ovat vaikuttaneet esimerkiksi kansainvälisen muuttoliikkeen volyyymi, sen taloudelliset vaikutukset ja kulttuuriset seuraukset sekä muuttoliikkeen kytkeytyminen kansainväliseen politiikkaan ja erityisesti sen kriiseihin ja konflikteihin. Näihin asiakysymyksiin keskittyvien puolueiden ja poliitikkojen kannatuksen kasvu on keikuttanut aikaisemmin vakaita eurooppalaisia demokratioita.

Lähiaikoina annettavat vastaukset siirtolaisuutta koskeviin ja sitä sivuaviin kysymyksiin vaikuttavat siis merkittäväällä tavalla siihen, minkälaisiksi eurooppalaiset yhteiskunnat, Suomi mukaan lukien, muodostuvat. Mitä länsimaisista poliittisista arvoista ja kulttuurisista traditioista on jäljellä vuonna 2030? Vieläkö suurella vaivalla aikaan saatuja kansainvälisiä sopimuksia kunnioitetaan? Ovatko rajat auki vai kiinni vai valikoivasti raollaan? Saadaanko edustuksellinen demokratia toimimaan myös monimutkaisen monikulttuurisuuden olosuhteissa, globaalin keskinäisriippuvuuden muokkaamassa maailmassa? Vai näemmekö kenties pian taas Euroopassa leirejä, joihin keskitetään ihmisiä ja joissa heillä on työvelvollisuus?

Seuraavassa analysoin nykyistä tilannetta ja siihen johtanutta kehitystä ja tarkennan siten yllä esitettyjä ajatuksia ja täsmennän lopuksi niitä kysymyksiä, jotka juuri tällä hetkellä tuntuvat kaikista tärkeimmiltä ja ajankohtaisimmilta.

Muuttoliikeshokki

Suomessa puhuttiin somalishokkina siitä 1990-luvun alun tilanteesta, jossa somalialaisia saapui Suomeen Neuvostoliitosta turvapaikanhakijoina sen jälkeen, kun sisällissota Somaliassa oli syttynyt. Tämän päivän tilanteesta käsin

tarkasteltuna heitä saapui varsin vähäinen määrä², mikä ei estänyt toimittajia ja poliitikkoja puhumaan silloinkin tulvasta tai vyörystä. Kiintiöpakolaisten rinnalla alettiin kriittiseen sävyyn puhua spontaanipakolaisista (ks. esim. Aallas 1991; Mubarak, Nilsson & Saxén 2015).

Sokinkaltaisessa mielentilassa ei olekaan kyse varsinaisesta tapahtumisesta ja sen volyyymistä, vaan tapahtuneen yllätyksellisyydestä. Sokkiin joutuva joutuu kohtaamaan jotain, mihin hän ei ole tottunut tai valmistautunut. Yllättävä tapahtuma järkyttää ja vie pois tolaltaan. Mieli ei tällöin pysty kunnolla tai lainkaan käsittelemään rationaalisesti kohtaamaansa asiaa tai tapahtumaa.

Euroopassa on ollut jo jonkin aikaa päällä rakenteellinen muuttoliiketosokki, jonka on aiheuttanut asteittainen havahtuminen kansainvälisen muuttoliikkeen seurauksiin ja vaikutuksiin yhteiskunnassa. Lisäjärkytystä ihmisten mieliin ovat tuoneet maahanmuuton lisääntyminen viime vuosina sekä erityisesti vuoden 2015 jälkipuoliskolla, kun turvapaikanhakijoiden määrät ovat kasvaneet suuresti ja tavalla, joka on koettu hallitsemattomaksi.

Muuttaminen paikasta toiseen on ollut luontainen osa inhimillistä elämää, mutta maanviljelys, kaupungistuminen ja kansallisvaltioaate ovat paitsi pitäneet ihmisiä paikoillaan myös tuottaneet sellaista käsitystä ihmisten mieliin, että paikallaan pysyminen (vähintään omassa maassa) on se oikea tapa elää. ”Raukat vain menköhöt merten taa.” (Ilmari Kianto) Tämä ajattelutapa on ollut erityisen vahva Euroopassa.

Eurooppa oli vuosisatojen ajan kuitenkin myös maanosa, josta on muutettu muualle maailmaan. Maastamuutto onkin olennainen osa esimerkiksi Irlannin, Portugalin ja Italian historiaa ja kansallista identiteettiä. Maahanmuutto puolestaan ei ole osa kansallista kertomusta missään päin Eurooppaa, vaikka se tosiasiallisesti olisikin olennainen osa historiallista kehitystä, kuten esimerkiksi Ranskassa.

Toisen maailmansodan jälkeen eräät läntisen Euroopan maat alkoivat vastaanottaa suuria määriä siirtolaisia tyydyttääkseen työvoiman tarvettaan. Maahanmuuttoa lisäsi myös esimerkiksi Britannian, Ranskan ja Alankomaiden siirtomaiden itsenäistyminen. Ajan mittaan sellaisistakin maista, joista vielä 1960- ja 1970-luvulla muutettiin muualle, tuli muuttovoittoisia maita. Näihin maihin kuuluu myös Suomi. Meillä ajatellaan usein, että viime vuosien kansainvälinen muuttoliike on muuttanut maathamme paljon, mutta tosiasiallisesti muutos on ollut paljon suurempi esimerkiksi Kreikassa, Espanjassa ja Irlannissa. Siinä missä ulkomailla syntyneiden osuus väestöstä on Suomessa alle kuusi prosenttia, Espanjassa vastaava luku on 13,4 ja Irlannissa 16,4 (OECD 2015a).

---

² Vuonna 1991 Suomessa oli Tilastokeskuksen mukaan noin 1 500 somalinkieliseksi rekisteröitynyttä. Määrä on sittemmin kasvanut melko tasaisesti maahanmuuton ja syntyvyyden seurauksena. Vuonna 2014 Suomessa oli vajaa 17 000 somalinkielistä.

Tulijoita ei kuitenkaan pitkään pidetty yhteiskunnan uusina jäseninä, vaan vierastyöläisinä, joiden oletettiin ja toivottiin muuttavan aikanaan takaisin kotimaihinsa. Illuusiota kansakuntien ennallaan säilymisestä vahvasti edelleen rekrytointiohjelmien lopettaminen ja muu liikkuvuuden rajoittaminen 1970-luvun öljykriisin yhteydessä. Samoihin aikoihin monet esimerkiksi Marokosta, Algeriasta, Turkista, Intiasta ja Pakistanista muuttaneet kuitenkin päättivät jäädä esimerkiksi Britanniaan, Ranskaan, Länsi-Saksaan, Alankomaihin tai Belgiaan pysyvästi ja joko yhdistivät uuteen kotimaahansa perheensä tai avioituivat lähtömaasta olevan puolison kanssa. Näin tekivät myös monet Suomesta Ruotsiin työn perässä lähteneet.

Paradoksaalisesti muuttoliike siis vakiintui ja kasvoi määrällisesti juuri silloin, kun sen suuren yleisön silmissä piti loppua. Tapahtuneet tosiasiat tunnustettiin lopulta, esimerkiksi Saksassa virallisesti vasta kuitenkin juuri ennen vuosituhannen vaihdetta. Kaikkineen Länsi-Euroopassa hukattiin osin jopa vuosikymmeniä muuttoliikkeen ja sen seurausten hyväksymisessä ja ymmärtämisessä. Tämä laiminlyönti halutaan nykyään mielellään unohtaa.

1990-luvulla kansainvälinen muuttoliike alkoi samalla uudelleen voimistua. Kylmästä sodasta siirryttiin kuumiin kriiseihin (Kantola 2002, 163–220), ja monet ihmiset joutuivat pakosalle kotiseuduiltaan ja synnyinmaastaan samalla, kun sekä tiedon (ja epätiedon) välittämisen että matkustamisen edellytykset paranivat nopeasti. Euroopan unionin itälaajentuminen vuonna 2004 lisäsi muuten varsin kangerrellen toiminutta ihmisten vapaata liikkuvuutta Euroopan sisällä. Väestöjensä ikääntymiseen havahtuneet maat alkoivat uudelleen rekrytoida työvoimaa ulkomailta.

Näiden joukossa oli myös Suomi, jonka maahanmuuttopoliittiset toimet eivät tosin juuri ehtineet aktivoitua ennen vuoden 2008 finanssikriisiä. Muuttoliikettä Suomeen hillitsivät myös Suomen säätämät siirtymäaikasäännökset, joilla rajoitettiin Euroopan unionin uusissa jäsenmaissa asuvien ihmisten muutttoa Suomeen unionin vuonna 2004 toteutuneen itälaajentumisen jälkeen.

Työvoimaa kaivattiin, mutta ihmisiä tuli. Vuosituhannen taitteen tienoilla havahduttiin entistä vahvemmin ja laajemmin Max Frischin jo 1960-luvulla tekemään havaintoon, että vierastyöläiset ovat todellakin ihmisiä, jotka muuttavat yhteiskuntia peruuttamattomasti.³ Tämä todellisuuteen herääminen, yhdessä etenkin islamiin liitettyjen vahvasti kielteisten piirteiden kanssa, tuotti edellä mainitun rakenteellisen ja kollektiivisen eurooppalaisen maahanmuuttosokin.

Sanomalehtien mielipidesivuilta ja internetistä saamme toistuvasti lukea hämmentyneiden kansalaisten enemmän tai vähemmän kriittisiä huomioita

---

³ Alkuperäinen muotoilu teoksessa *Siamo italiani – Die Italiener. Gespräche mit italienischen Arbeitern in der Schweiz: "Man hat Arbeitskräfte gerufen, und es kommen Menschen."*

siitä, kuinka he eivät enää tunnista kotiseutuaan tai kotikaupunkiaan omakseen (ks. esim. Gruijter et al. 2010). Etenkin uusoikeistolaiset puolueet, mutta myös jotkin vasemmistolaiset, ovat hyödyntäneet tätä yhteentörmäystä ideaalisen kansallisvaltion ja reaalisen etnisen ja kulttuurisen monimuotoisuuden välillä tehokkaasti poliittisessa kampanjoinnissaan. Keskustelu muuttoliikkeestä ja monikulttuurisuudesta on ollut kömpelöä, tunteenomaista ja poukkoilevaa.

Tähän päälle olemme saaneet viime aikojen kiistatta melko dramaattiset tapahtumat. Ne ovat tulleet yllätyksenä siinä mielessä, että kukaan ei voinut sanoa varmasti, mitä täsmällisesti tapahtuu juuri vuoden 2015 aikana. Kuitenkin kaikki, jotka ovat tienneet väestönkehityksestä Euroopassa ja sen lähialueilla, taloudellisesta epävarmuudesta ja heikoista tulevaisuudennäkymistä maapallon eri osissa, erilaisten kriisien ja konfliktien mahdollisuuksista sekä muuttoliikkeen kytkeytyvästä laillisesta ja laittomasta liiketoiminnasta, ovat tienneet, että jossain vaiheessa aikaisempaa selvästi suurempi muutto Eurooppaan on hyvin todennäköistä (ks. esim. Söderling 1991; 2001). The Age of Migration -teoksessa Stephen Castles ja Mark J. Miller (2009, 301–302) toteavat, että maailma tulee näköpiirissä olevassa tulevaisuudessa kokemaan lisää liikkuvuutta sekä sen perinteisissä että monissa uusissa, aikaisempaa joustavammassa muodoissa.

Kotouttaminen ja sen linjaukset Euroopassa

Viime aikoina on puhuttu paljon maahanmuuttajien kotouttamisesta. Suunniteltuna, määrätietoisena ja kokonaisvaltaisena politiikka-alueena sen historia on kuitenkin suhteellisen lyhyt. Niin kauan kun suuri osa siirtolaisista tuli ensisijaisesti töihin tai perheen mukana, ja useimpien oletettiin muuttavan aikanaan myös jossain vaiheessa takaisin, erityisille yhteiskuntaan integroitumista edistävälle toimille ei yleensä katsottu olevan tarvetta.

Itseasiassa päinvastoin: monessa maassa suosittiin oman kielen ja kulttuurin ylläpitämistä ja sitä myös julkisin varoin tuettiin, jotta paluu olisi mahdollisimman vaivatonta. Tätä on joskus kutsuttu paluuorientoituneeksi multikulturalismiksi (returnist multiculturalism) (Kymlicka 2012, 6). Erityisesti suurten teollisuus- tai kaivosyritysten katsottiin työnantajina huolehtivan ulkomaisten työntekijöidensä tarpeista, ja niin monet niistä tekivätkin. Työpaikoilla ja niiden yhteydessä järjestettiin esimerkiksi erilaisia liikunnan ja harrastamisen mahdollisuuksia sekä muita vapaa-ajan vieton muotoja.

Kotouttamispolitiikan varhaisimmat juuret ovat pakolaisten vastaanottamisessa. Kylmän sodan päättymiseen saakka 1980-luvun lopussa Eurooppaan tulleiden turvapaikanhakijoiden määrät olivat kuitenkin hyvin pieniä viime vuosikymmenten lukuihin verrattuna. Jotkut maat, kuten kaikki Pohjoismaat, ottivat pakolaisia vastaan vuotuisen kiintiön mukaisesti. Pieniä pakolaispiikkejä

toisen maailmansodan jälkeen tuottivat Unkarin ja Tšekkoslovakian protestoinnin väkivaltaiset tukahduttamiset, siirtomaiden, kuten Algerian ja Surinamin itsenäistymiset sekä kansainväliset tapahtumat, kuten Chilen sotilasvallankaappaus ja Etelä-Vietnamin sotilaallinen tappio.

Eri maissa tunnustettiin ajan mittaan monien maahanmuuttajien asettuminen pysyvästi uuteen kotimaahan, usein perheineen. Kun kansainvälinen muuttoliike muutenkin alkoi kylmän sodan jälkeen aikaisempaa enemmän suuntautua Eurooppaan, myös kansalliset kotouttamispolitiikat alkoivat muotoutua. Julkinen valta otti aikaisempaa vahvemman roolin asiassa. Yhteiskunnan eri alueilla ja eri tasoilla toteutettuja toimia alettiin koota laajemmiksi kokonaisuuksiksi.

Periaatteiden tasolla kansallisissa kotouttamispolitiikoissa on nähtävissä suuria eroja, jotka heijastelevat eri valtioiden tapaa ymmärtää itsensä kansakuntana. Ranska on edustanut selvimmin sulauttamis- eli assimilaatiopolitiikkaa, jossa maahanmuuttajien on odotettu luopuvan aikaisemmasta identiteetistään. Sen vastapainoksi heidät on hyväksytty ranskalaisen yhteiskunnan ja kansakunnan täysivaltaisiksi jäseniksi, joille on taattu yhdenvertaisuus lain edessä ja sosiaalinen tasa-arvo. Ranskan kansalaisuuden saaminen on ollut verrattain helppoa.

Tämän vastakohtana joissain maissa on suosittu multikulturalismia, jossa yhteiskuntaan integroitumisen rinnalla on vaalittu maahanmuuttajien oikeutta säilyttää myös alkuperäinen kielensä, kulttuurinsa ja identiteettinsä. Tätä säilyttämistä on myös julkinen valta tukenut eri keinoin. Inspiraatiota tähän lähestymistapaan haettiin usein etenkin Kanadasta, jonka vähemmistöjä tunnustava politiikka oli saanut alkunsa jo 1970-luvulla, mutta osin siihen siirryttiin myös täysin maan omiin perinteisiin nojautuen. Multikulturalistisina maina tässä mielessä voidaan Euroopassa pitää Ruotsia, Britanniaa ja Alankomaita, joskin se ilmenee näissä maissa eri tavoin. Suomen 1990-luvulla luotuja kotouttamispoliittisia linjauksia voi niin ikään pitää multikulturalistisina.

Vuosituhanne vaihdetta kohti tullessa kritiikki toteutettua kotouttamispolitiikkaa kohtaan alkoi kasvaa samalla, kun yhteiskunnissa toden teolla alettiin ymmärtää, että ne muuttuvat vääjäämättä kansainvälisen muuttoliikkeen myötä. Kaikissa maahanmuuttajia vastaanottaneissa maissa kasvoi huoli maahanmuuttajien integroitumisesta työmarkkinoille sekä esimerkiksi heikosta kielitaidosta ja koulutustasosta. Asuinalueiden eriytyminen siten, että monissa lähiöissä niin sanottuun kantaväestöön kuuluvat olivat selvästi vähemmistössä, pantiin merkille. Samoin tiedostettiin entistä selvemmin islamin ilmestyminen katukuvaan moskeijoiden muodossa sekä konservatiivisen pukeutumisen kuten burkan käytön kautta.

Ranskassa tiukennettiin kansalaisuuden saamisen lainsäädäntöä, keskusteltiin uskonnollisten yhdyskuntien, etenkin islamin, julkisen tukemisen (ja kontrollin lisäämisen) mahdollisuuksista sekä etenkin paikallistasolla alettiin

tunnustaa eri vähemmistöryhmien olemassaolo. Multikulturalismia arvosteltiin monessa maassa, myös esimerkiksi Saksassa, jossa sellaista politiikkaa ei koskaan ollut harjoitettukaan. Alankomaissa multikulturalismin voimakas kritiikki johti 2000-luvun alkuvuosina kotouttamispolitiikan selvään suunnanmuutokseen sulauttamispolitiikan suuntaan.

Kaikkineen eurooppalaiset kotouttamispoliittiset mallit ovat viime vuosina lähestyneet toisiaan siinä mielessä, että assimilaatiopolitiikkaa harjoittaneissa maissa yhteiskunnan tosiasiallista monikulttuurisuutta on tunnustettu ja multikulturalistisissa maissa yhteisöjen julkista tukemista on puolestaan vähennetty. Yhä harvempi maa pitää maahanmuuttajia lähtökohtaisesti vain väliaikaisena ilmiönä. Etenkin Sveitsiin on tosin yhä vaikea saada pysyvää oleskelulupaa, kansalaisuudesta puhumattakaan.

Toisaalta voidaan myös sanoa, että erot käytännön toimenpiteissä eivät koskaan olleet niin suuria kuin mitä ne periaatteiden tasolla olivat etenkin 1990-luvulla. Multikulturalismin kritiikin yhteydessä usein liioitellaan vahvasti maahanmuuttajien yhteisöille ja uusille vähemmistöryhmille tarjotun julkisen tuen määrää ja esimerkiksi uskonnollisille yhteisöille annettuja erivapauksia. Sellaisissa maissa, joissa virallisesti kaikkien oletettiin joko sulautuvan valtaväestöön tai muuttavan pian maasta pois, yhteiskunnan muutos tunnustettiin kuitenkin paikallistasolla usein jo melko varhaisessa vaiheessa. Esimerkiksi Marseillessa ja Frankfurtissa luotiin jo varhain rakenteita, jotka poikkesivat valtion virallisesta linjasta suhteessa maahanmuuttoon ja monikulttuurisuuteen (ks. esim. Borkert et al. 2007).

Tämän vuoksi on ymmärrettävää, että maahanmuuton seuraukset ovat myös olleet suurin piirtein samanlaisia kaikkialla kansallisista poliitikoista ja niiden taustalla vaikuttavista arvojen ja periaatteiden eroista huolimatta. On vaikea nähdä suoria ja vahvoja yhteyksiä toteutetun kotouttamispolitiikan ja esimerkiksi maahanmuuttajien työmarkkinaintegroitumisen tai uusien etnisten, kielellisten tai kulttuuristen yhteisöjen muodostumisen välillä. Sulauttamispolitiikasta huolimatta Ranskasta on tullut monietninen, monikielinen ja monikulttuurinen yhteiskunta, multikulturalismista huolimatta monet Ruotsiin muuttaneista ja varsinkin heidän jälkeläisistään ovat täysin ruotsalaistuneet.

Monikulttuurisuus ja vähemmistöpolitiikka

Euroopan lähihistoriaa leimaa vahvasti myös kansallisuusaate. Nationalistinen ajatus kansallisvaltiosta pitää sisällään sen, että ideaalitapauksessa jokaisella kansakunnalla pitäisi olla oma valtio eli oma poliittinen yksikkö, jossa se saa itse päättää omista asioistaan. Nationalistien mukaan yhteiskunta muodostaa

ikään kuin yhden suuren perheen, jonka jäsenet kokevat voimakasta yhteenkuuluvuutta toistensa kanssa ja jonka lait heijastavat yhteisön arvoja ja normeja.

Tällaisia valtioita on ainakin modernilla aikakaudella ollut hyvin vähän. Valtionrajoja yritettiin 1800- ja 1900-luvulla usein vetää etnisiä, kielellisiä ja kulttuurisia jakolinjoja pitkin.⁴ Monissa maissa vaikeutettiin vähemmistöjen elämää eri tavoin, eikä kielen ja kulttuurin säilymistä modernisaation yhdenmukaistavassa paineessa tuettu. Vapaamielisinäkin tunnetut ajattelijat saattoivat olla vilpittömästi sitä mieltä, että ”takapajuisiin” vähemmistöihin kuuluvien olisi heidän itsensä vuoksi parempi sulautua valtaväestöön. Esimerkiksi John Stuart Mill piti bretoneille, baskeille, walesilaisille ja skoteille paljon edullisempänä sulautua ranskalaisuuteen tai brittiläisyyteen kuin jäädä vaille sivistystä ja eristyneenä osattomaksi maailman suurista tapahtumista (ks. Hobsbawm 1993, 34).

Nationalistinen ajattelutapa jyllää monissa meistä yhä vielä. Toisen maailmansodan jälkeen, kun jyrkän linjan kansallismielinen ideologia oli tehnyt poliittisen ja sotilaallisen haaksirikon, vähemmistöjen olemassaolon oikeuksia alettiin kuitenkin hiljalleen tunnustaa. Tätä seurasivat erilaiset julkishallinnolliset tai julkisrahoitteiset välineet kielen, kulttuurin ja identiteetin säilyttämiseksi. Pienten kielten ja kulttuurien asema onkin monissa maissa, Suomi mukaan lukien, parantunut merkittävästi. Tosin monet kielet ja traditiot olivat tässä välissä jo ehtineet kadota kokonaan tai ainakin marginalisoitua siinä määrin, että niiden pelastaminen oli jo hyvin vaikeata.

Maahanmuuton synnyttämien uusien etnisten ja kulttuuristen vähemmistöjen muodostuminen kytkeytyy tähän kehitykseen. Joissain maissa, kuten Suomessa, yleinen vähemmistöpoliittinen kehitys vaikutti siihen, että myös maahanmuuttajille katsottiin kuuluvan kielelliset ja kulttuuriset oikeudet, joiden toteutumisesta julkisen vallan tuli myös tukea. Toisissa maissa haluttiin tehdä selvä ero perinteisten, ikään kuin kansallisten vähemmistöjen, ja maahanmuuttajien yhteisöjen välillä. Jälkimmäisten velvollisuudeksi katsottiin sopeutua valtakulttuuriin.

Myös vaikutusvaltainen poliittisen filosofian edustaja Will Kymlicka ajatteli vielä teoksessaan *Multicultural Citizenship* tähän tapaan (Kymlicka 1995, 96–98). Myöhemmissä teoksissaan hänkin on kuitenkin osoittanut enemmän huomiota myös maahanmuuttajien ”etnisten ryhmien” kulttuurisille oikeuksille monikulttuurisissa yhteiskunnissa (esim. Kymlicka 2009). Rajanveto perinteisten ja uusien yhteisöjen välillä on lopulta hyvin vaikea. Eihän somalialaisuuden muodostuminen Suomessa historialliseksi vähemmistöksi ole kuin ajan kysymys. Kaikki tänne ovat joskus jostakin tulleet.

---

⁴ Tosin Euroopan ulkopuolella rajoja vedettiin usein kielellisistä, kulttuurisista tai kansallisista yhteisöistä piittaamattomasti, ja joiltain osin monet nykyiset kansainväliset konfliktit ovat seurausta tästä välinpitämättömyydestä.

Kokemus kotoutumisen vaikeuksista ja kotouttamisen epäonnistumisesta sekä etenkin islamin näkeminen entistä enemmän yhteiskunnallisena uhkana ja vaaratekijänä muutti vuosituhaten vaihteessa radikaalisti suhtautumista yhteiskunnan monikulttuurisuuteen ja sitä ylläpitäviin poliittisiin toimiin eli edellä mainittuun multikulturalismiin.

Anti-multikulturalismin aalto pyyhkäisi Euroopan yli sellaisella voimalla, että siihen yhtyivät monet sellaiset poliittiset ja mielipidevaikuttajat, jotka eivät asiasta juuri ymmärtäneet, ja sellaisistakin maista, joissa multikulturalismia ei ollut koskaan harjoitettukaan. Angela Merkelin vuoden 2010 lausuntoon⁵ viitattiin jo edellä, mutta kuoroon yhtyivät myös esimerkiksi Nicolas Sarkozy, Silvio Berlusconi sekä Belgian pääministeri Yves Leterme. Ilmiöön vaikutti todennäköisesti uusnationalististen puolueiden ja poliitikkojen kannatuksen kasvu monissa maissa ja siten muuttoliikesokin ja islamin nimissä tehtyjen terroritekojen lisäksi sisäpoliittisen kilpailun kiristyminen.

Viime vuosien ajan Euroopassa on siten ollut omituinen, suorastaan risti-riitainen tilanne, jossa monikulttuurisuus etnisenä ja kulttuurisena monimuotoisuutena on koko ajan lisääntynyt samalla kun suhtautuminen siihen ja sen julkiseen tukemiseen on retoriikan tasolla muuttunut koko ajan kielteisemmäksi. Samanaikaisesti monissa maissa on kuitenkin pienten askelten politiikalla tunnustettu yhteiskunnan muuttuminen ja eri väestöryhmien huomioon ottamisen mielekkyys. Ei ihme, jos tavallisella kansalaisella on ollut vaikea ymmärtää, mitä oikeastaan tapahtuu.

Kritiikki aikaisempaa kotouttamispolitiikkaa ja multikulturalismia kohtaan on myös ollut siinä mielessä onnetonta, että se ei ole juurikaan sisältänyt rakentavia ehdotuksia siitä, mitä sitten oikeastaan pitäisi tehdä. Euroopasta ja eurooppalaisista yhteiskunnista on puuttunut visio, joka sekä tunnustaisi valitsevat olosuhteet että pystyisi katsomaan realistisesti tulevaisuuteen. Tätä visiota tarvittaisiin sekä yhteiskuntien kansallisten identiteettien uudistamiseksi, kulttuuristen oikeuksien takaamiseksi länsimaisen oikeusvaltion rajoissa että yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon toteuttamiseksi.

Kansainvaelluksen kuukaudet

Tähän valmiiksi sotkuiseen tilanteeseen, jota esimerkiksi Kreikan eurokriisi, Itä-Ukrainan konflikti ja Britannian Brexit-äänestys ovat edelleen sekoittaneet, kehittyi vuoden 2015 jälkipuoliskolla paikoin kansainvaellukseksikin luonnehdittu muuttoliike Eurooppaan. Pariisin terrori-iskut marraskuussa 2015 eivät

---

⁵ Merkelin alkuperäinen muotoilu hänen pitämässään puheessa Potsdamissa: *"Der Ansatz für Multikulti ist gescheitert, absolut gescheitert."*

lainkaan helpottaneet asioiden järkevää ja tietoperusteista käsittelemistä, ja huono vaikutus oli myös uudenvuodenryönä Kölnissä tapahtuneilla ahdiste-luilla ja ryöstöillä.⁶

Edellytykset sille, että Eurooppaan suuntautuva muutto voi lisääntyä suuresti, olivat olleet maailman poliittista ja muuta kehitystä seuraavien tiedossa jo pitkään. Edellä kuvattujen yleisten taustatekijöiden, kuten väestönkasvun ja väes-törakenteiden muutosten taustalta löytyy joitain täsmällisempiä kehityskulkuja. Afganistanin ja Irakin yhteiskunnat eivät olleet kunnolla asettuneet siellä käyty-jen sotien jälkeen, kun arabikevät toi lisää epävakautta moniin Pohjois-Afrikan ja Lähi-idän maihin. Libyan ajautuminen sekasortoon lisäsi mahdollisuuksia ylittää Välimeri sieltä käsin samalla, kun monet Libyassa vierastyöläisinä olleet menettivät elämisen mahdollisuutensa. Eritrean poliittinen tilanne oli käynyt vallanpitäjiä vastustaville tukalaksi. Syyrian sodan syttyminen ja pitkittyminen ajoi suuret määrät ihmisiä pakosalle etenkin Jordaniaan, Libanoniin ja Turkkiin jo ennen kuin Isis oli alkanut vallata alueita ja perustanut ihmisten terrorisoinnin varaan rakentuvan kalifaattinsa (OECD 2015b; Banulescu-Bogdan & Fratzke 2015).

EU:n alueella turvapaikanhakijoiden määrät olivat ennen viime syksyn ta-pahtumia olleet kasvussa jo muutaman viime vuoden ajan. Ruotsissa Fredrik Reinfeldin toinen hallitus (2010–2014) laati yhdessä ympäristöpuolueen kanssa vapaamieliset pakolaispoliittiset linjaukset, jotka ainakin osittain aiheuttivat etenkin Syyriasta tulevien turvapaikanhakijoiden määrän huomattavan kasvun vuoden 2011 jälkeen. Ruotsi on jo pitkään ollut väkilukuunsa suhteutettuna omaa luokkaansa pienten pohjoiseurooppalaisten valtioiden joukossa turva-paikanhakijoiden vastaanottamisessa, mutta tulovirrat olivat kasvussa myös monissa muissa maissa.

Välimeren yli pyrkivien määrä oli myös kausivaihteluista huolimatta jatku-vasti lisääntynyt, ja matkalle hukkuneiden määrä UNHCR:n tietojen mukaan niin ikään pääsääntöisesti vuosi vuodelta kasvanut.⁷ Vaikka kaikki Eurooppaan suunnanneet eivät olleet kirjaimellisesti turvapaikanhakijoita, muutto merireit-tiä pitkin korkeine kustannuksineen ja kiistattomine vaaroineen kertoo paljon siitä epätoivosta, joka Euroopan lähiympäristössä vallitsee.

Ennusmerkit olivat siis olemassa, ja viestejä muuton lisääntymisestä tuli paljon eri tahoilta. Mutta kun toden teolla alkoi tapahtua, Euroopan unioni, uni-onin jäsenmaat ja eurooppalainen yhteisö tulivat täydellisesti yllätetyiksi. Val-miutta ryhtyä nopeasti määrätietoisiin ja tehokkaisiin toimiin ei ollut etenkaan EU:lla, mutta ei myöskään monilla sen jäsenmailla. EU:n rajaturvallisuusvirasto

---

⁶ Kölnin tapahtumista syytetyistä vain harvoilla oli itse asiassa turvapaikanhakijata-usta (*Die Welt*, 2016).

⁷ Ks. esim. <http://data.unhcr.org/mediterranean/regional.php>; https://publications.iom.int/system/files/pdf/fataljourneys_countingtheuncounted.pdf.

Frontex joutui suureen paineeseen, ja sekä turvapaikanhakijoiden vastaanottoa säätelevä Dublinin sopimus että EU:n sisäistä liikkuvuutta säätelevä Schengenin sopimus alkoivat horjua. Tilannetta alettiin pian kutsua kriisiksi, vaikka monet muistuttivatkin, että se varsinainen kriisi on kuitenkin sodan ja väkivallan ja-loista pakenevilla ihmisillä (ks. esim. Bauman 2015).

Organisaatiotutkimuksessa kriisi on määritelty sellaiseksi tapahtumaksi tai tapahtumien sarjaksi, joka on erityinen ja odottamaton ja joka synnyttää huomattavaa epävarmuutta ja uhkaa tai uhkan tunnetta yhteisön tai organisaation perustavia arvoja ja tavoitteita kohtaan (ks. esim. Seeger, Sellnow & Ulmer 1998). Viestimiä ja poliittista keskustelua seurattaessa tilanteen kutsuminen kriisiksi vaikuttaa tästä näkökulmasta katsottuna perustellulta. Se on kuitenkin hyvin erilainen kriisi eri puolilla Eurooppaa.

Kreikassa ja Balkanin niemimaan eri osissa se on ennen muuta rajavalvonnan ja ihmisistä huolehtimisen kriisi, mutta ainakin toistaiseksi suuri osa tulijoista haluaa jatkaa sieltä matkaansa eteenpäin. Varsinainen turvapaikanhakijoiden vastaanoton kriisi kohdistuu aivan toisiin maihin, etenkin Saksaan ja Ruotsiin, mutta myös moniin muihin pohjoisen Euroopan hyvinvointivaltioihin. Monille itäisen Euroopan maille pelkkä ajatus islamilaisista maista tulevien turvapaikanhakijoiden vastaanottamisesta on tuottanut kriisitunnelmia.

Suomen tapauksessa lisäelementtinä toimii se, että maa ei ole vuosikymmeniin kokenut mitään vastaavaa. Monet muut maat ovat kokeneet turvapaikanhakijoiden määrän kasvussa piikin jo Jugoslavian sotien yhteydessä 1990-luvulla, joten niille oli jo kertynyt kokemusta tällaiseen tilanteeseen reagoimisesta. Esimerkiksi muissa Pohjoismaissa, Belgiassa ja Alankomaissa absoluuttiset pakolaismäärät ovat ylipäättään olleet pääsääntöisesti selvästi Suomen lukuja korkeammalla tasolla.

Vastaaviin tilanteisiin tottumaton maamme poliittinen johto alkoi puhua kestäättömästä tilanteesta ja ääri rajoilla olemisesta kansainvälisesti katsottuna vielä aika rauhallisessa tilanteessa. Samanaikaisesti asioiden konkreettisessa järjestämisessä toimittiin kuitenkin ammattitaitoisesti ja tehtävien hoidossa onnistuttiin olosuhteet huomioon ottaen hyvin.

Yleiseen valmistautumattomuuteen ja kriisimieliälään on varmasti osittain vaikuttanut se, että vaikka ennusmerkit olivat nähtävillä, tapahtumien vyöry loppukesällä 2015 oli häkellyttävän nopea. Ruotsiin suuntautunut turvapaikanhakijoiden muutto oli vielä heinäkuussa 2015 viime vuosien normaalin vaihtelun rajoissa, ja alan sikäläinen johtava virkamies ehti jo ennustaa vuotta 2014 alempia lukuja. Pian tämän jälkeen tilanne muuttui kuitenkin dramaattisesti. (Ks. esim. Sydsvenskan, 2015.)

Kehitys näkyy hyvin myös Suomessa, jonne tuli turvapaikanhakijoita vuoden 2015 kesäkuussa vain 770, ja vielä elokuussakin 2 894 mutta syyskuussa jo 10 836. Tosin samalla on huomattava, että Eurooppaan suuntautunut turvapai-

kanhakijoiden tulo kohdentui Suomeen vain joiltain osin: siinä missä muihin maihin tuli paljon syyrialaisia ja eritrealaisia, Suomeen heitä tuli varsin vähän, yhteensä alle tuhat. Miltei kaksi kolmasosaa kaikista Suomeen vuonna 2015 tulleista hieman yli 32 000 turvapaikanhakijasta oli Maahanmuuttoviraston tietojen mukaan irakilaisia. Toiseksi suurin ryhmä olivat afganistanilaiset, joita oli saapunut vuoden loppuun mennessä 5 139.

EU:n jäsenmaa toisensa jälkeen alkoi alkusyksystä etsiä keinoja rajoittaa maahanmuuttoa, turvapaikanhakijoiden oikeuksia ja oleskeluluvan saamisen ehtoja sekä maahanmuuttajien yleisiä oikeuksia. Unkari alkoi ensimmäisenä rakentaa muuria Serbian vastaiselle rajalle. Tämän jälkeen Balkanille on muidenkin maiden välille rakennettu, jos ei muuria, niin ainakin piikkilangoin varusteltuja raja-aitoja. Näiden olisi luullut kuuluvan siihen osaan Euroopan menneisyyttä, johon kukaan ei haluaisi palata.

Aidosti traagisten tapahtumien lisäksi syksyyn on sisältynyt myös tragikoomisia elementtejä, kuten etupäässä afgaanien yritykset päästä Norjaan Venäjältä polkupyörällä, rajavalvonnan porsaanreikää hyväksi käyttäen. Norjan puolelle saapuneiden hyväkuntoiset polkupyörät ovat puolestaan joutuneet romutettaviksi, koska ne eivät ole etujarrujen puuttumisen vuoksi täyttäneet Norjan polkupyörille asettamia vaatimuksia. Tietävästi ainakin yksi ihminen on saapunut Turkista Kreikkaan uimalla.

Euroopan unionissa ehdittiin jo kireiden tunnelmien vallitessa päättää 160 000 Eurooppaan saapuneen turvapaikanhakijan sijoittamisesta eri jäsen-maihin. Päätöksen toimeenpano on kuitenkin takkuillut pahasti. Samanaikaisesti Schengenin sopimukseen perustuva vapaa liikkuvuus unionin sisällä on alettu kyseenalaistaa ja sille on alettu hakea uusia vaihtoehtoja. Rajavalvonnan tehostamisesta on jo niin ikään päätetty, samoin kuin yhteistyöstä Turkin kanssa rajanylitysten kontrolloimiseksi. Edellä mainittujen toimien käytännön vaikutukset ovat vielä epävarmat. Ainakin toistaiseksi näyttää siltä, että muutto Turkista Euroopan puolelle ei ole tyrehtynyt.

Kotoutumisen haasteet

Vahva yksimielisyys vallitsee siitä, että maahanmuuttajien on tärkeää integroitua eli kotoutua uusiin kotimaihinsa. Kotoutuminen ymmärretään usein ennen muuta työpaikan saamisena, vaikka taloudellinen sopeutuminen on vain yksi integroimisprosessin ulottuvuuksista. Huomion kiinnittyminen työllistymiseen on varsinkin muuttoliikkeen taloudellisten vaikutusten näkökulmasta ymmärrettävää. Julkisen talouden kannalta ratkaisevaa on se, kuinka maahanmuuttajat saavat työpaikan, alkavat ansaita rahaa, pääsevät irti sosiaalisista tukijärjestelmistä sekä alkavat maksaa julkisten palvelujen tuottamiseksi tarvittavia veroja (ks. esim. Sarvimäki 2010).

Kotoutuminen on kuitenkin huomattavasti työllistymistä laajempi ilmiö. Siinä on kyse myös esimerkiksi henkisestä hyvinvoinnista, itsensä hyväksytyksi kokemisesta, kielen ja kulttuuristen käytäntöjen oppimisesta, sosiaalisista suhteista ja verkostoista sekä luottamuksesta poliittiseen järjestelmään ja siihen osallistumisesta. Ihmiset voivat olla osa yhteiskuntaa hyvin monin eri tavoin, ja viime kädessä kokonaisuus ratkaisee.

On täysin mahdollista, että työllistynyt ihminen kokee työpaikastaan ja ansiotuloistaan huolimatta olevansa irrallaan yhteiskunnasta, hän voi suhtautua siihen vihamielisesti tai jopa toimia aktiivisesti vallitsevaa järjestelmää vastaan. Toisaalta monet työttömät tai muuten työelämän ulkopuolella olevat henkilöt saattavat olla henkisesti ja sosiaalisesti tukevasti jaloillaan ja uuteen kotimaahan kulttuurisesti sekä poliittisesti hyvin integroituneita.

Kun kotoutuminen ymmärretään laajassa mielessä, sitä ei myöskään tarvitse rajata pelkästään maahanmuuttajiin. Oman paikkansa löytäminen nykyisissä yhteiskunnissa on aikamoinen haaste kenelle tahansa, ja varsinkin monilla nuorilla näyttää olevan suuria vaikeuksia hahmottaa elämänsä suuntaa ja tehdä koko elämän kannalta ratkaisevia valintoja. On myös vaikea pitää Anders Behring Breivikiä hyvin kotoutuneena ihmisenä, ja toisaalta suuri osa Norjaan viime vuosikymmeninä muuttaneista on onnistunut löytämään uudesta asuinmaastaan oman tapansa elää ja selviytyä.

Viime aikoina on kuitenkin saatu entistä enemmän tilasto- ja tutkimuspohjaista tietoa siitä, että maahanmuuttajien kotoutuminen ei välttämättä aina suju parhaalla mahdollisella tavalla. OECD:n ja Euroopan komission toteuttaman monia elämän osa-alueita kattavan vertailevan selvityksen mukaan maahanmuuttajat pärjäävät yleisesti ottaen kantaväestöä heikommin. Asumisolot ovat usein ahtaat ja työllistymisaste on kantaväestöä alemmalla tasolla. Tulotaso on miltei kaikkialla kantaväestöä alempi ja köyhyys yleisempää. Koulutus auttaa työllistymään, mutta ei sulje pois työmarkkinoilla kohdattua syrjintää. Lisäksi korkeamman koulutuksen saaneilla maahanmuuttajilla on suuria vaikeuksia saada osaamistasoaan vastaavaa työtä. (OECD & Euroopan unioni 2015c.)

Maahanmuuttajat ovat kuitenkin hyvin heterogeeninen ryhmä. He muuttavat useista eri syistä, osa työn tai opiskelun perässä, osa perheen perustamisen tai yhdistämisen seurauksena. Jotkut tulevat turvapaikanhakijoina, toiset nauttimaan eläkepäivistä toisaalla, kolmannet ihmiskaupan uhreina. Osa on muuttanut naapurimaahan, osa puolestaan toiselle puolen maapalloa, jotkut ovat lähteneet vain joksikin aikaa, toiset lähtökohtaisesti pysyvästi. Osa maahanmuuttajista on hyvin korkeasti koulutettuja, monilla on mukanaan jokin ammattitutkinto, toisilta puuttuu luku- ja kirjoitustaito. Jotkut pystyvät hyvin huolehtimaan itsestään ja muista, toisilla on henkisiä tai fyysisiä sairauksia, traumaattisia kokemuksia tai muita rajoitteita.

Edellä mainittu selvitys osoittaa, että Euroopan ulkopuolelta tulleiden kotoutuminen on monelta osin usein vaikeampaa kuin toisesta EU-maasta muuttaneiden ja että ensiksi mainitun ryhmän keskuudessa köyhyydessä eläminen on yleisempää. Suuri osa EU:n ulkopuolelta muuttaneista on tullut jäsenmaihiin turvapaikanhakijoina tai sellaisen perheen yhdistämis- tai perheenperustamisprosessin kautta, jossa taustalla on turvapaikanhakuprosessi.

Pakolaisten joukossa on paljon menestyjiä elämän eri osa-alueilla, mutta monet selvitykset ja tutkimukset ovat osoittaneet, että pakolaisasema tai sitä vastaava maahanmuuttotausta yhdistyvät usein vaikeuksiin löytää oma paikkansa työmarkkinoilla (ks. esim. Eronen et al. 2014). Monet heistä työllistyvät, mutta suurella osalla pakolaistaustaisista kestävänsä aseman saamiseen työmarkkinoilla kuluu useita vuosia. Tämä on nykyisessä tilanteessa syytä huomioida ja asettaa sekä kotoutumisen oletukset että mahdollisimman tehokkaan kotoutumisen vaatimat resurssit oikealle tasolle.

Suomessa, kuten monessa muussakin maassa, varsinainen kotouttamispolitiikka koskee ainoastaan varsinaisia maahanmuuttajia eli ulkomailla syntyneitä ihmisiä. Onkin tärkeätä, että tietyssä maassa syntyneitä ei kutsuta maahanmuuttajiksi heidän vanhempiansa tai isovanhempiansa taustan vuoksi. Lähtökohteisesti heitä tulee kohdella kuin ketä tahansa yhteiskunnan jäsentä.

Samalla olisi kuitenkin idealistista ja todellisuudenvastaista olla tunnustamatta, että monilla maahanmuuton toiseen sukupolveen kuuluvilla on vaikeuksia löytää paikkaansa yhteiskunnassa ja päästä aidosti yhdenvertaiseen ja tasa-arvoiseen asemaan ikätovereidensa kanssa. Heillä pitäisi periaatteessa olla samat mahdollisuudet kuin ikäryhmänsä muilla jäsenillä. Tästä syystä heidän menestystään ja menestymättömyyttään elämässä voi pitää eurooppalaisten kotouttamispolitiikkojen todellisena testinä.

Samojen OECD:n ja Euroopan komission selvitysten perusteella maahanmuuton toinen sukupolvi pärjää usein paremmin kuin varsinaiset maahanmuuttajat. Yhteiskuntaan integroituminen on kuitenkin kantaväestöön verrattuna usein vaikeata, ja erot ovat suuria nimenomaan eurooppalaisissa yhteiskunnissa. Monet ulkomaalaistaustaisista kokevat syrjintää ja rasismia ja kokevat näin olevansa yhteiskunnan marginaalissa tai sen ulkopuolella. Vanhempien koulutustaustalla on usein lähtömaasta riippumatta suuri merkitys esimerkiksi koulumenestyksen kannalta.

Monikulttuurisuuden monimutkaistuminen

Muuttoliikkeen seurauksena useiden eurooppalaisten yhteiskuntien etniset ja kulttuuriset rakenteet ovat perinpohjaisesti muuttuneet. Esimerkiksi Suomessa, jossa toinen sukupolvi on vielä pieni, murros jatkuu yhä. Siinä, missä aikaisemmin erilaisia vähemmistöjä oli suhteellisen vähän ja ne olivat melko

selväpiirteisiä, nykyistä tilannetta on kuvattu superdiversiteetin ja monimutkaisen monimuotoisuuden (complex diversity) nimillä (ks. esim. Vertovec 2009; Kraus 2011).

Varsinkin suurkaupungeissa etnisiä, kielellisiä, uskonnollisia ja muita ryhmiä on hyvin paljon. Helsingissäkin puhutaan reilusti toista sataa kieltä ja kaikki maailman suuret uskonnot ovat läsnä myös Suomen pääkaupungissa. Erilaisia etnisiä, kulttuurisia tai kansallisia identifikaatioita on lukuisia. Yksilön tai tämän vanhempien lähtömaan perusteella ei useinkaan voi enää luotettavasti päätellä ihmisten kieltä, uskontoa, arvoja, tapoja tai identiteettiä.

Monimutkaisen monikulttuurisuuden ilmiöt voimistuvat maahanmuuton toisen ja kolmannen sukupolven tapauksissa. Monet sellaiset henkilöt, jotka ovat itse syntyneet länsimaissa, mutta joiden vanhemmat ja/tai isovanhemmat ovat kotoisin jostain muualta, kokevat olevansa jonkinlaisessa välitilassa. Osa heistä kykenee hyödyntämään erilaisia identiteettejä sekä kulttuurisia tietoja ja taitoja sekä rakentamaan luontevan esimerkiksi suomalaisuutta ja somalialaisuutta tai venäläisyyttä yhdistävän väliviivaidentiteetin tai eri taustoja ja traditioita yhdistelevän hybridi-identiteetin. Toiset puolestaan jäävät vaille tunnustusta ja hyväksyntää sekä vanhempien että ympäröivän yhteiskunnankin taholta.

Tällaisessa tilanteessa jokainen ihminen pitäisi kohdata ensisijaisesti yksilönä, oli hänen nimensä, ihonvärinsä tai pukeutumisensa mikä tahansa. Poliitiikan tekemisen näkökulmasta se on kuitenkin hankalaa. Kaikkien yhteiskunnan jäsenten huomioiminen yksittäin erilaisine taustoineen ja tarpeineen on erittäin aikaa vievää. Sellaisten käytännön ratkaisumahdollisuuksien, jotka tyydyttäisivät kaikkien toiveet ja odotukset, kehittäminen ei ole mahdollista. Kaikkien kielellisten ja kulttuuristen ryhmien laajamittainen julkinen tukeminen on mahdotonta myös taloudellisesti.

Eri maissa on etsitty keinoja ratkaista edustuksellisuuden ongelmaa eli löytää eri väestöryhmiä tahoja, joiden kanssa julkinen valta voisi keskustella ja neuvotella. Joskus on toimittu enemmän ylhäältä alas, toisinaan on annettu kansalaisyhteiskunnan itse järjestäytyä omaehtoisesti. Molemmissa lähestymistavoissa on ongelmansa. Viranomaislähtöinen toiminta saattaa herättää joidenkin väestöryhmien kohdalla epäluuloja, toisaalta spontaanissa järjestäytymisessä toiset yhteisöt ja esimerkiksi koulutetummat henkilöt ovat aktiivisempia kuin toiset. Riskinä on se, että edustuksellisuus jää lopulta vain näennäiseksi, eivätkä yhteisöjen viralliset edustajat nauti kaikkien luottamusta.

Edellä kuvattu multikulturalismin kritiikki sijoittuu siten sellaiseen tilanteeseen, jossa väestön monimuotoisuuden lisääntymisen lisäksi monikulttuurisuus on entistä hankalammin hahmotettavissa. Multikulturalismia onkin täysin perustellusti kritisoitu myös siitä, että se luokittelee ihmisiä etnisiin ja kulttuurisiin lokeroihin, jotka eivät sosiaalisessa elämässä enää vastaa todellisuutta ja joihin monien ihmisten on vaikea itseään sijoittaa (ks. esim. Malik 2016). Se, että yh-

teiskunnallinen todellisuus muuttuu entistä monisymptomiseksi, ei kuitenkaan miellettyä lainkaan myöskään multikulturalismin nationalistisia kritikoita, jotka haluaisivat yhä pitää suomalaiset suomalaisina ja somalit somaleina.

Muuttoliikkeen ja maahanmuuttopolitiikan tulevaisuus

Kansainvälisen muuttoliikkeen voi maailmanlaajuisesti olettaa jatkuvan ja entisestäänkin kasvavan lähitulevaisuudessa. Siitä pitää huolen maapallon väestökasvu, joka tällä hetkellä keskittyy vahvasti vähiten kehittyneisiin maihin, usein poliittisesti ja hallinnollisesti haavoittuviin yhteiskuntiin sekä esimerkiksi ilmastonmuutoksen kannalta riskialttiille alueille.

Maailman taloudellisen ja sosiaalisen eriarvoisuuden vuoksi on myös hyvin todennäköistä, että länsimaihin ja etenkin Eurooppaan pyritään entistä enemmän. Väestön ikääntymisen johdosta Euroopan unionissa ja monissa sen jäsenmaissa on myös kasvava paine lisätä maahanmuuttoa, joskin hyvin valikoivasti. Toivotun maahanmuuton edistämisen ja ei-toivotun maahanmuuton kontrolloinnin välissä EU:n ja sen jäsenmaiden pitäisi kyetä tehokkaasti tasapainoilemaan.

Viime aikoina on eri maissa esitetty kantoja, joiden mukaan maa olisi ”täynnä” tai että maahanmuuttajien vastaanottajien suhteen oltaisiin äärirajoilla tai jo niiden yli. On vaikea sanoa, kuinka perusteltuja tällaiset näkemykset ovat. Muuttoliikkeellä on paljon erilaisia taloudellisia, sosiaalisia, kulttuurisia ja muita vaikutuksia, joista jotkut ilmenevät nopeasti, toiset vasta pidemmällä aikavälillä. Se on kuitenkin selvää, että keskustelun yhteiskuntien vastaanottokyvystä pitäisi olla paljon nykyistä täsmällisempää ja konkreettisempaa.

Voi hyvin olla, että eurooppalaiset yhteiskunnat pystyisivät pitkällä aikavälillä onnistuneesti vastaanottamaan varsin suuren määrän muuttajia maanosan ulkopuolelta. Viime kuukaudet ovat kuitenkin osoittaneet, että poliittinen raja turvapaikanhakijoiden sekä Lähi-idän ja Afrikan alueelta tulevien siirtolaisten vastaanottamiselle on nyt tullut vastaan. Ruotsin hallituksen jyrkkä linjamuutos turvapaikkapolitiikassa marraskuussa 2015 ja keskustelu jopa Juutinrauman sillan sulkemisesta oli merkittävä symbolinen käänne koko Euroopassa. Ympäristöpuolueen ministerin ja johtohahmon Åsa Romsonin julkisia kyyneliäkin aiheuttaneella politiikkamuutoksella on myös ollut konkreettisia vaikutuksia, sillä tulijamäärät Ruotsiin ovat vuodenvaihteessa 2015–2016 pienentyneet selvästi.

Jo sitä ennen monet muut valtiot olivat alkaneet toteuttaa entistä kontrolloivampaa maahanmuuttopolitiikkaa ja rajavalvontaa. Joillekin maille nämä päätökset ovat helpompia, toisille taas ideologisesti vaikeampia. Tanska on noudattanut jo pitkään varsin rajoittavaa maahanmuuttopolitiikkaa, mutta hallituksen linjaus poliisin oikeudesta tarkastaa turvapaikanhakijoiden omaisuutta

ja takavarikoida osa siitä kulujen kattamiseksi herätti sielläkin laajaa keskustelua. Kansainvälisten järjestöjen arvostelusta huolimatta samantyyppisiä viestejä turvapaikanhakijoiden omaisuuden haltuunotosta on kuulunut myös ainakin Sveitsistä ja joistain Saksan osavaltioista.

Toinen asia on, voiko Eurooppaa sulkea. Tänne pyrkivät ovat tähän mennessä ottaneet hyvin suuria, oman ja läheistensä elämän vaarantavia riskejä. Nykyisille kriiseille ei ole nopeaa loppua näköpiirissä, ja uusien valtioiden romahtaminen tai ajautuminen sisällissotaan on mahdollista. Näin ollen voi pitää varmana, että pyrkimystä eurooppalaisen valtioliiton sisälle tulee olemaan jatkossakin. Nyt puhutaan lähinnä Kreikan rajavalvonnan puutteellisuuksista, mutta muuttovirrat voivat milloin tahansa siirtyä johonkin muuhun kohtaan EU:n pitkää ulkorajaa. Se tarkoittanee myös entistä vaarallisempia yrityksiä päästä Eurooppaan. Lienee vain ajan kysymys, että joku Ruotsiin pyrkivä hukkuu matkalla Juutinrauman poikki.

Historiallisen kokemuksen perusteella voi muutenkin ennakoida, että viesti Euroopan unionin pyrkimyksistä maahanmuuton radikaaliin rajoittamiseen johtaa ainakin lyhyellä aikavälillä muuttoyritysten lisääntymiseen. Monet haluavat yrittää vielä ennen kuin on varmasti liian myöhäistä. Jos vuoden 2017 odotetaan olevan Eurooppaan pääsyn kannalta vaikeampi kuin vuoden 2016, on kuluvasta vuodesta perusteltua odottaa hyvin kiireistä unionin ulkorajoilla.

Euroopassa ja Euroopan unionissa on myös syytä valmistautua keskusteluun siitä, mihin asti rajojen valvonnassa ja laajamittaisen muuttoliikkeen kontrolloinnissa ollaan valmiita menemään ja kuinka toimien seurauksiin suhtaudutaan. Jos muuttoliikettä todella halutaan hallita, sitä joudutaan tekemään myös voimakeinoin. Ainakin yksi ihminen on jo kuollut Bulgarian ja Turkin rajalla. Jos Euroopasta yritetään tehdä pitävää linnaketta, tapaus tuskin jää viimeiseksi.

Viime kuukausien askeleet maahanmuuton rajoittamiseksi ovat myös edenneet sellaisella vauhdilla ja siihen suuntaan, että pian voi olla edessä pakolaisten yleismaailmallisten oikeuksien rajoittaminen. Jokin maa voi jo pian päättää evätä oikeuden turvapaikan hakemiseen, jos hakijan katsotaan voineen hakea turvapaikkaa jossain muussa maassa. Itävalta päätti tammikuussa kiintiöstä, jonka mukaan se ei ota vastaan enemmän kuin 37 500 turvapaikanhakijaa vuodessa.

Voi olla, että edessä on myös laajempi irtautuminen Geneven pakolais-sopimuksesta tai sen tulkinta tähänastisesta radikaalisti poikkeavalla tavalla. Johtava hollantilainen oikeistopoliitikko Halbe Zijlstra on jo esittänyt ajatuksen, että oikeus turvapaikkaan rajattaisiin pakolaisen maantieteelliselle lähialueelle (De Volkskrant 2015). Presidentti Sauli Niinistön valtiopäivien avajaisissa helmikuussa 2016 pitämää puhetta tulkittiin myös aluksi laajalti niin, että hän olisi antanut hyväksyntänsä kansainvälisten sopimusten noudattamatta jättämiselle. Tästä tulkinnasta hän kuitenkin sanoutui pian itse irti. (Helsingin Sanomat 2016)

Suurista periaatteellisista asioista puhutaan joka tapauksessa tällä hetkellä Euroopassa ylipäättään kovin kevein sydämin. Euroopassa tuntuu olevan laajaa valmiutta yrittää sulkea maanosa muslimeilta ja afrikkalaisilta. Entä jos Ukrainan lukkiutunut tilanne yltyykin laajamittaiseksi sodaksi, jota suuri määrä ukrainalaisia, venäläisiä ja tataareja lähtee länteen pakoon? Jos heihin suhtauduttaisiin vapaamielisemmin kuin syyrialaisiin, eritrealaisiin ja afganistanilaisiin, miten tähän kaksinaismoralismiin puolestaan reagoisivat Euroopan miljoonat muslimit ja afrikkalaistaustaiset? Onko mahdollista, että ovi olisi kiinni myös ukrainalaispakolaisille?

Euroopan unionin pitäisi joka tapauksessa päästä yhtenäiseen ratkaisuun. Viime vuosien ja viime kuukausien aikana tehty kansallisegoistiset ratkaisut ratkovat ongelmia tilapäisesti ja paikallisesti, mutta laajemmassa perspektiivissä ne tuottavat vain lisää kontrolloimatonta liikkuvuutta sekä Euroopan rajoilla että unionin sisällä. Siitä hyöttyy etenkin muuttoliikkeen ympärille rakentunut oma talouden alansa, josta merkittävä osa on kaikista normeista piittaamatonta, kylmäveristä ja järjestäytyntä rikollisuutta (ks. esim. Dagens Nyheter 5.1.2016; Di Nicola & Musumeci 2015; Glenney 2015). Tämä rikollisuus puolestaan ruokkii maahanmuuttovastaisia nationalistisia liikkeitä.

Kotoutumisen ja kotouttamisen huominen

Muuttoliikkeen rajoittamisen keinovalikoimaan on otettu myös kotouttamispolitiikan välineitä. Yhteiskuntiin muutttoa on haluttu tehdä mahdollisimman vähän houkuttelevaksi heikentämällä taloudellisia ja sosiaalisia etuuksia, lisäämällä julkisen tuen vastikkeellisuutta ja maahanmuuttajien velvollisuuksia sekä rajoittamalla monia perustavia oikeuksia, kuten oikeutta perheen yhdistämiseen.

On ilmeistä, että yhteiskuntien tarjoamilla oikeuksilla ja etuuksilla on vaikutusta siihen, mihin maahan Eurooppaan pyrkijät haluavat asettua. Tästä syystä valtioita on vaikea syyttää siitä, että ne tarttuvat näihin toimiin maahanmuuttoa rajoittaessaan ja kontrolloidessaan.

Samalla ei kuitenkaan saisi unohtua se, että näillä toimilla on myös muita seurauksia. Kaikki eivät jätä tulematta, vaan monet myös saapuvat ja saavat jäädä. Sosiaaliturvan ja siihen rinnastettavien etuuksien heikentäminen tuottaa lisää köyhyyttä yhteiskuntiin, joissa eriarvoisuus on muutenkin lisääntynyt. Monissa maissa huono-osaisuus ja kantaväestöstä poikkeava etnisyys etenkin, kun on kyse länsimaiden ulkopuolelta muuttaneista, usein pakolaistaustaisista henkilöistä, ovat alkaneet huolestuttavasti korreloida keskenään.

Nämä toimet luovat myös muita jakolinjoja yhteiskunnan sisälle. Siitä ei ole kuin jonkin aikaa, kun Suomessa ja monessa muussa maassa irtauduttiin ajatuksesta, että yhteiskunnan poliittiset, taloudelliset, sosiaaliset ja kulttuuriset

oikeudet kuuluvat ensisijaisesti vain sen kansalaisille. Nykyään ajatellaan, että yhteiskunnan oikeusjärjestelmän piirissä olevat ihmiset ovat kansalaisuudesta ja taustastaan riippumatta yhdenvertaisia. Kansalaisuudella on suurta merkitystä enää lähinnä poliittisten oikeuksien ja velvollisuuksien yhteydessä. Viime aikojen ratkaisut rapauttavat tätä arvokasta periaatetta. Oleskelulupa ei enää takaa välttämättä yhdenvertaista kohtelua.

Vaikka kotoutumisessa on kyse paljon muustakin kuin työllistymisestä, maahanmuuttajien pääsy työmarkkinoille on kuitenkin suuri ja polttava kysymys tässä ajassa. Tällä hetkellä näyttää siltä, että työmarkkinat muuttuvat ainakin Pohjois-Euroopassa entistä enemmän siihen suuntaan, että valtakielttä osamattomille henkilöille, joilla on vähän koulutusta ja yhteiskunnan kulttuuriset koodit enemmän tai vähemmän vieraita, on yhä vähemmän työpaikkoja tarjolla.

Tilanne on radikaalisti toinen kuin 1950-luvulla, jolloin Euroopassa oli vielä paljon tehtaita ja kaivoksia, eivätkä koneistuminen ja automaatio olleet läheskään yhtä pitkällä kuin nyt. Lisäksi monet viralliset ja epäviralliset normit ja säännöt rajoittavat maahanmuuttajien mahdollisuuksia saada kunnon jalansijaa virallisilla työmarkkinoilla. Myös maahanmuuttajien työnhaun yhteydessä kohtaamasta syrjinnästä on saatu todisteita useista maista. (ks. esim. Aalto et al. 2010; Larja et al. 2012.)

Vaikeus päästä töihin yhdistettynä joillain toimialoilla esiintyvään työvoimapulaan tuottaa erilaisia harmaan talouden muotoja. Näissä työpaikoissa kohtaavat pahimmillaan epätoivoiset pyrkimykset ansaita rahaa sekä mahdollisesti myös jatkaa oleskelulupaa ja toisten hädän häikäilemätön hyväksikäyttö, jopa suoranainen vakava työriisto (ks. esim. Sams & Sorjanen 2015). Tähän ilmiöön myös suomalaisen yhteiskunnan lienee välttämätöntä jossain määrin tottua, vaikka sitä ei hyväksyisikään. Dagens Nyheter mainosti viimevuotista juttusarjaansa yhteiskunnan näkymättömistä jäsenistä seuraavin sanoin:

*On olemassa toinen Ruotsi. Rinnakkaisyhteiskunta oman yhteiskuntamme varjossa. Täällä asuu ihmisiä, jotka pakkaavat aterioitamme, huoltavat autojamme ja siivoavat suurissa hotelliketjuissa, usein kehuissa olosuhteissa. Dagens Nyheterin reportaaseissa kerromme ihmisistä, joita kohtaat joka päivä, mutta joita näet vain harvoin.*⁸

Pohjoismaisilla hyvinvointivaltioilla on vaikea tunnustaa tällaisen kahtiajaon syntymistä. Kaikille ei kuitenkaan tule olemaan tarjolla tätäkään työtä. Siksi

---

⁸ Alkuperäisteksti. "Det finns ett annat Sverige. Ett parallellt samhälle i skuggan av vårt. Här lever människor som packar vår mat, lagar våra bilar och städar på stora hotellkedjor – under usla villkor. I DN:s granskning berättar vi om människor som du möter varje dag, men som du sällan ser." Artikkelit löytyvät Dagens Nyheterin kotisivulta, osoitteesta <http://fokus.dn.se/de-osynliga-start/>. Luettu 12.1.2016.

entistä olennaisempi on myös kysymys siitä, miten yhteiskuntaan osallistuvat ne, joilla työtä ei ole tai jotka ovat työelämässä ja ansiotuloissa kiinni vain pät-kittäin ja osa-aikaisesti.

Tämäkin kysymys on taloudellinen, sosiaalinen ja kulttuurinen. Taloudellises-
sa mielessä kyse on siitä, millä lailla taataan riittävä toimeentulo työelämän
ulkopuolella oleville ihmisille luomatta sellaisia kannustinloukkuja, jotka vähen-
tävät halua hakea töitä niissäkin tapauksissa, joissa sitä olisi tarjolla. Suomes-
sa on viime aikoina käyty keskustelua perustulosta, ja tähän keskusteluun on
syytä ottaa mukaan myös oleskeluluvan saaneiden maahanmuuttajien oikeus
perustuloon.

Työttömyys ei saisi tarkoittaa yksinäisyyttä, vaan yhteiskunnassa pitäisi
olla tarjolla mahdollisuuksia rikkaaseen ja vaihtelevaan sosiaaliseen elämään
myös työelämän ulkopuolella. Kansalaisyhteiskunnalla ja erilaisilla vapaa-ajan
palveluilla on tässä tärkeä rooli. Kotouttamispolitiikassa olisi yleisesti syytä ot-
taa askel tarpeettoman ahtaasta työelämärajauksesta kohti laaja-alaista oman
paikkansa löytämisen kokemusta yhteiskunnassa.

Monille maahanmuuttajille ja vähemmistöryhmiin kuuluville omaan yhtei-
söön tai viiteryhmään kytkeytyvät sosiaaliset suhteet ovat tärkeitä. Yhteiskuntaan
kotoutumisen kannalta olisi kuitenkin tärkeitä, että mahdollisimman monilla
olisi myös kantaväestöön ja muihin vähemmistöihin ulottuvia kontakteja ja
vuorovaikutusta.

Näiden suhteiden edistämiseksi on viime vuosina puhuttu paljon kulttuu-
rienvälisyydestä ja interkulttuurisuudesta sekä pyritty luomaan erilaisia käy-
täntöjä ja rahoitusmalleja, joilla tuetaan yhteisörajat ylittävää vuorovaikutusta
(ks. esim. Cantle 2012). Toivottavasti viime aikojen kehitys ei vaaranna tällaisten
aloitteiden ja toimien onnistumista heikentämällä väestöryhmien keskinäistä
luottamusta.

Useimmissa maissa on vaikea tuntea olevansa osa yhteiskuntaa osaamatta
asuinmaan kieltä ja kulttuurisia käytäntöjä. Näitä tietoja ja taitoja saa työpaikoilta,
mutta olisi tärkeitä, että myös työmarkkinoiden ulkopuolella olevat pääsisivät
kiinni näistä inhimillisen, sosiaalisen ja kulttuurisen pääoman muodoista. Myös
tällä alueella yhdistyksillä, järjestöillä ja muilla kansalaistoiminnan muodoilla
on tärkeä rooli.

Pohjoismaisissa yhteiskunnissa harvat yleishyödylliset asiat toteutuvat
kestävällä tavalla ilman julkista tukea. Rajallisten resurssien maailmassa kan-
sallisessa kotouttamispolitiikassa joudutaan väkisin miettimään sitä, mihin toi-
miin ja myös mahdollisesti mihin väestöryhmiin keskitytään. Pitäisi olla kykyä
nähdä, millä aloilla ja alueilla kotoutumisen tarpeet ovat kaikista suurimmat ja
koko yhteiskunnan kannalta merkittävimmät sekä mitkä kotouttamistoimet
ovat tehokkaimpia myös pidemmän aikavälin tarkastelussa. Tietoa näistä ky-
symyksistä on vielä aivan liian vähän.

Jotta näissä asioissa päästään kunnolla eteenpäin, olisi joka tapauksessa päästävä muuttoliikkeen aiheuttamasta sokista, järkyttyneestä mielialasta ja tietoihin perustumattomasta populistisesta puheesta yli ja eteenpäin. Kotoutumisen ja etnisten suhteiden kysymyksiä pitäisi kyetä tarkastelemaan niin neutraalisti kuin mahdollista, osana nykyaikaisen yhteiskunnan normaalia elämää. Tämä tarkoittaa sitä, että eurooppalaisten yhteiskuntien pitäisi kokonaisuudessaan myös kotoutua siihen maailmaan, jossa nykyään eletään.

Monikulttuurisuuden ja multikulturalismin haasteet

Usein unohdetaan, että kokonaisvaltaiseen kotoutumiseen liittyy olennaisesti nimenomaan kantaväestön integroituminen muuttuneisiin olosuhteisiin. Annette Treibelin (2015) tuoreella teoksella on sattuva ja iskevä nimi: *Integriert euch!* eli Kotoutukaa! Kyse on Saksasta, jossa yhä vielä hämmästyttävän monet kieltäytyvät hyväksymästä valtionsa muuttumista maahanmuuttomaaksi. Mutta samaa työtä todellisuuden tajuamisen eteen on edessä vielä monissa muissakin maissa, myös Suomessa.

Voi sanoa, että viime aikoina asioiden ymmärtämisessä ja hyväksymisessä on otettu suorastaan takapakkia. Euroopassa kohtaavat tällä hetkellä uusnationalistiset ideaalit ja monikulttuuriset realiteetit. Kohtaaminen saa eri maissa erilaisia muotoja ja saman yhteiskunnan sisälläkin yhteentörmäys oletusten ja ideaalien sekä todellisuuden välillä on moniulotteinen. Nostalginen kaipuu yhtenäiskulttuuriin ja muuten menneisiin aikoihin on kuitenkin selvästi vahvistunut.

Uusnationalismin ja maahanmuuttokritiikin vastustajat niputtavat usein fasismiin ja rasismiin alle sellaisiakin ilmiöitä ja keskustelunavauksia, jotka mahduttavat avoimen demokratian keskustelukulttuuriin, jossa vallitsevien olojen ja yhteiskunnallisten päätösten kritiikki on sallittua. Samalla on myönnettävä, että tämän päivän Euroopassa esiintyy jälleen todellista fasismia. Fasismilla tarkoitan sellaista ajattelu- ja toimintatapaa, joka pyrkii lakkauttamaan oman ulkopuolensa, sen mikä on sen kannattajien mielestä erilaista, vihollinen.

Sellainen monikulttuurisuuden kritisointi, johon liittyy halu ryhtyä myös sanoista tekoihin etnisen, kielellisen ja kulttuurisen yhtenäisyyden palauttamiseksi, on fasistista. Tie tuohon unelmaan kulkee vain ihmisten ja yhteisöjen perusvapauksien ja -oikeuksien rajoittamisen, viime kädessä poliittisen väkivallan kautta. Poliittisella johdolla ja viranomaisilla on haastava, mutta tärkeä tehtävä erottaa fasistinen uusnationalismi sellaisesta monikulttuurisuuden ja multikulturalismin arvostelusta, jota voidaan pitää oikeutettuna. Esimerkiksi keskustelu katupartioiden sallimisesta tai kieltämisestä on osoittanut tämän rajanvedon tarpeellisuuden.

Äärimmäisen nationalismiin lisäksi fasismia ilmenee nykyään myös radikaalin islamin jyrkimmissä muodoissa. Väkivaltaisista uskonnollisista liikkeistä

ihmiskunnalla, kristinusko ja länsimainen sivilisaatio mukaan lukien, on paljon epämieluisaa historiallista kokemusta. Näitä kokemuksia ja muita radikaalien yhteiskunnallisten liikkeiden menestymisen ja hiipumisen edellytyksistä kertovia tietoja pitäisi nyt osata hyödyntää, jotta Euroopassa esiintyvistä islamista kyettäisiin tunnistamaan oikeusvaltiota aidosti uhkaavat muodot.

Isis edustaa fasistista uskonnollisuutta konkreettisesti, ja sen poliittinen ja sotilaallinen vastustaminen on täysin ymmärrettävää. Tässä sodankäynnissä ei kuitenkaan saisi unohtaa sitä, että islamilainen puritanismi tai fundamentalismi on yhtäältä Isisiä laajempi ilmiö, toisaalta sekin on paljon pienempi kuin maailman tai Euroopan muslimiväestö arjen uskonnollisine arvoineen ja käytäntöineen. Laajempia kokonaisuuksia ajattelemaan Isisin vastustaminen voi tuottaa sen kukistamisen jälkeen vain entistä vahvemman ja leppymättömämmän vihollisen.

Länsimaiden arvoihin asettuvan eurooppalaisen islamin rakentuminen on yksi lähivuosikymmenten suurista kysymyksistä. Todellisuudessa tätä sopeutumista myös koko ajan tapahtuu, ja asteittain löytyy toimivia tapoja elää muslimina moniarvoisessa yhteiskunnassa. Länsimaisten arvojen ja islamilaisen uskonnollisuuden yhdistäminen toisiinsa ei ole mahdotonta. Se, kuinka hyvin tämän uskontokunnan edustajat kokevat tulevaisuuden hyväksytyiksi uusissa asuinmaissaan, vaikuttaa suuresti tähän kehitykseen sekä radikaalin islamin kannatuspohjan säilymiseen.

Keskustelu islamista Euroopassa jättää tällä hetkellä varjoonsa monet muut monikulttuurisuuteen liittyvät tärkeät kysymykset, joille myös pitäisi riittää huomiota. Monimutkaisen superdiversiteetin olosuhteissa kaikkea sitä perinteistä, joka liitetään nostalgiseen kansallisvaltioon tai vaikkapa suomalaisuuteen, ei mitenkään voida säilyttää. Toisaalta se ei myöskään tarkoita, että kaikista traditioista pitäisi luopua esimerkiksi kulttuuristen ja uskonnollisten vapauksien ja oikeuksien nimissä.

Kouristuksenomaisesta kiistelystä kaiken säilyttämisen ja kaikesta luopumisen välillä pitäisi päästä rakentamaan uusia kansallisia identiteettejä ja perinteitä. Tarvitaan sellaisia itsekäsityksiä ja uusia traditioita, jotka kykenevät ottamaan huomioon väestöjen etnisen ja kulttuurisen monimuotoisuuden sekä ylläpitämään riittävää yhteenkuuluvuuden tunnetta. Kansakuntien rakennusprojektit eivät ole vielä päättyneet. Kansallisen identiteetin luominen, yhteenkuuluvuuden tunteen ylläpito ja vahvistaminen sekä erilaisuuden poliittinen organisointi ovat jatkuvia prosesseja.

Nykyisenkaltaisissa olosuhteissa on myös selvä, että kaikilla ei voi olla kaikkia oikeuksia. Perustavat ihmisoikeudet kuuluvat kaikille, myös rikollisille – jopa terroristeille. Arjen käytäntöihin ei kuitenkaan voida tehdä loputtomasti poikkeamia kulttuuristen oikeuksien nojalla, eikä julkinen valta voi aktiivisesti tukea kaikkien kielten ja kulttuurien säilymistä ja kehittämistä. Eurooppalaisissa

yhteiskunnissa pitäisi käydä kunnollista ja maltillista keskustelua siitä, minkälaista multikulturalismia niissä halutaan pitkäjänteisesti harjoittaa.

Lopuksi

Tulevan kehityksen ennakointi on siis juuri tällä hetkellä perin vaikeata. Lisäksi ainakin lähitulevaisuuden suhteen on vaikea olla kovin optimistinen. Sellaisen tutkija-kansalaisen, joka uskoo rauhallisen, todellisuudentajuisen ja tietoperusteisen demokraattisen päätöksenteon siunauksellisuuteen ja joka kannattaa rajoiltaan mahdollisimman avointa, poliittisilta arvoiltaan vapaamielistä ja kulttuurisessa mielessä suvaitsevaista yhteiskuntaa, mieli on viime aikoina ollut usein maassa.

Monella osa-alueella viime aikojen tapahtumat ovat olleet varsin ikäviä, ja odotettavissa oleva kehitys näyttäisi olevan useimmissa skenaarioissa perussävyltään ennemmin kielteistä kuin myönteistä. Erilaisiin haasteisiin juuri nyt tarjottavat vaihtoehdot ovat usein joko vapauksia ja oikeuksia rajoittavia kuin niitä lisääviä tai vaihtoehtoisesti toivottoman idealistisia ja pinnallisia.

Kaikista synkimmät skenaariotkin voivat toteutua. Muistuttaakseni itseäni siitä, että kaikki on ikävä kyllä mahdollista, palaan aika ajoin lukemaan esimerkiksi kulttuurihistorioitsija Johan Huizingan vuonna 1935 julkaiseman Huomisen varjoissa -teoksen pahaenteisiä alkusanoja:

Elämme vimmaisessa maailmassa, ja tiedämme sen. Kukaan ei yllättyisi, jos mielettömyys yhtäkkiä puhkeaisi raivoksi, jonka jälkeen tämä eurooppalaisuusparka jäisi jäljelle mykistyneenä ja tyrmistyneenä, moottorit yhä käynnissä ja liput liehuen, mutta henkensä menettäneenä. (Huizinga 1935)⁹

Lohtua ja toivon kipinää voi kuitenkin hakea siitä, että mitä tahansa lähitulevaisuudessa tapahtuukin, on yhtä lailla todennäköistä, että jossain vaiheessa järki, maltti ja asioiden kokeminen yhteiseksi palaavat yhteiskunnalliseen keskusteluun ja poliittiseen päätöksentekoon. Tällöin toivottavasti myös ihmisten globaali liikkuvuus hyväksytään normaalitilana, jota opitaan toimivalla tavalla säätelämään, yhteiskunnat löytävät oman tapansa yhdistää monikulttuurisuus ja yhteenkuuluvuuden tunne ja ihmiset puolestaan ymmärtävät, että ainoa mahdollinen tapaa elää tässä maailmassa on elää yhdessä, keskinäisistä eroistamme huolimatta.

---

⁹ Lainaus alkuperäisellä kielellä: "Wij leven in een bezeten wereld. En wij weten het. Het zou voor niemand onverwacht komen, als de waanzin eensklaps uitbrak in een razernij, waaruit deze arme Europeesche menschheid achterbleef in verstomping en verdwazing, de motoren nog draaiende en de vlaggen nog wapperende, maar de geest geweken."

Kirjallisuus

- Aallas, Esa (1991): Somalishokki. Suomen pakolaisavun julkaisusarja 2. Suomen pakolaisapu, Helsinki.
- Aalto, Maria, Larja, Liisa & Liebkind, Karmela (2010): Syrjintä työhönottotilanteissa – tutkimuskatsaus. Työ- ja elinkeinoministeriö, Helsinki.
- Banulescu-Bogdan, Natalia & Fratzke, Susan (2015): Europe's Migration Crisis in Context. Why Now and What Next? Migration Information Source September 24, 2015. Saatavilla: <http://www.migrationpolicy.org/article/europe-migration-crisis-context-why-now-and-what-next>, luettu 12.1.2016.
- Bauman, Zygmunt (2015): The Messengers of Globalization. Eutopia Magazine 7.10.2015. Saatavilla <http://eutopiamagazine.eu/en/zygmunt-bauman-issue/messengers-globalisation>, luettu 12.1.2016.
- Borkert, Maren, Bosswick, Wolfgang, Heckmann, Friedrich & Lüken-Klaßen, Doris (2007): Local integration policies for migrants in Europe. European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, Dublin. Saatavilla: http://www.eurofound.europa.eu/sites/default/files/ef_files/pubdocs/2006/31/en/1/ef0631en.pdf, luettu 12.1.2015.
- Cantle, Ted (2012): Interculturalism. The New Era of Cohesion and Diversity. Palgrave Macmillan, London.
- Castles, Stephen & Miller, Mark J. (2009): The Age of Migration. International Population Movements in the Modern World. Fourth Edition, Revised and Updated. The Guilford Press, New York & London.
- Dagens Nyheter (2016): Danskt nätverk redo att smuggla flyktingar. Dagens Nyheter 5.1.2016. Saatavilla: <http://www.dn.se/nyheter/varlden/danskt-natverk-redo-att-smuggla-flyktingar>, luettu 12.1.2016.
- De Volkskrant (2015): Zijlstra. Geen wereldwijd recht op asiel. De Volkskrant 18.12.2015. Saatavilla: <http://www.volkskrant.nl/politiek/zijlstra-geen-wereldwijd-recht-op-asiel~a4210700>, luettu 12.1.2016.
- Di Nicola, Andrea & Musumeci, Giampaolo (2015): Kuoleman matkatoimisto. Ammattina ihmissalakuljetus. Art House, Helsinki.
- Die Welt (2016): 1054 Strafanzeigen nach Übergriffen von Köln. Die Welt 10.2.2016. Saatavilla: <http://www.welt.de/politik/deutschland/article152018368/1054-Strafanzeigen-nach-Uebergriffen-von-Koeln.html>, luettu 18.2.2016.
- Eronen, Antti, Härmälä, Valtteri, Jauhiainen, Signe, Karikallio, Hanna, Karinen, Risto, Kosunen, Antti, Laamanen, Jani-Petri & Lahtinen, Markus (2014): Maahanmuuttajien työllistyminen. Taustatekijät, työnhaku ja työvoimapalvelut. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja, Työ ja yrittäjyys 6/2014. Työ- ja elinkeinoministeriö, Helsinki.
- Glenny, Misha (2015): The Refugee Crisis Has Produced One Winner: Organized Crime. The New York Times 20.7.2015. Saatavilla: <http://www.nytimes>.

- com/2015/09/21/opinion/the-refugee-crisis-has-produced-one-winner-organized-crime.html?_r=2, luettu 12.1.2016.
- Gruijter Marjan de, Smits van Waesberghe, Eliane & Boutellier, Hans (2010): "Een vreemde in eigen land". Boze autochtone burgers over nieuwe Nederlanders en de overheid. Amsterdam University Press, Amsterdam.
- Helsingin Sanomat (2016): Professorit arvostelevat Niinistön puhetta: "Ei sovi Suomen paikkaan kansainvälisessä yhteisössä". Helsingin Sanomat 4.2.2016. Saatavilla: <http://www.hs.fi/kotimaa/a1454565376249>, luettu 18.2.2016.
- Hobsbawm, Eric (1993): Nations and Nationalism since 1780. Programme, Myth, Reality. Cambridge University Press, Cambridge.
- Huizinga, Johan (1935): In de schaduwen van morgen. Een diagnose van het geestelijke lijden van onzen tijd. H.B. Tjeenk Willink & Zoon, Haarlem.
- Kantola, Anu, Auvinen, Juha, Härkönen, Riikka, Lahti, Vesa-Matti, Pohjolainen, Anna-Elina & Sipola, Simo (2002): Maailman tila ja Suomi. Gaudeamus, Helsinki.
- Kraus, Peter (2011): The Politics of Complex Diversity. A European Perspective. Ethnicities 2012, 3 (1) s. 3–25.
- Kymlicka, Will (1995): Multicultural Citizenship. A Liberal Theory of Minority Rights. Clarendon Press, Oxford.
- Kymlicka, Will (2009): Multicultural Odysseus. Navigating the New International Politics of Diversity. Oxford University Press, Oxford.
- Kymlicka, Will (2012): Multiculturalism: Success, Failure, and the Future. Migration Policy Institute. Washington. Saatavilla: <http://www.migrationpolicy.org/pubs/Multiculturalism.pdf>, luettu 12.1.2016.
- Larja, Liisa, Warius, Johanna, Sundbäck, Liselott, Liebkind, Karmela, Kandolin, Irja & Jasinskaja-Lahti, Inga (2012): Discrimination in the Finnish Labor Market. An Overview and a Field Experiment on Recruitment. Työ- ja elinkeinoministeriö, Helsinki.
- Malik, Kenan (2016): Monikulttuurisuus. Eurooppalaisen filosofian seura, Tampere.
- Martikainen, Tuomas, Saukkonen, Pasi & Säävälä, Minna (2013): Muuttajat. kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta. Gaudeamus, Helsinki.
- Mubarak, Yusuf M., Nilsson, Eva & Saxén Niklas (2015): Suomen somalit. Into Kustannus, Helsinki.
- OECD (2015a): International Migration Outlook 2015. OECD, Paris.
- OECD (2015b): Is this humanitarian migration crisis different? Migration Policy Debates No 7 September 2015. OECD, Paris. Saatavilla: <http://www.oecd.org/migration/Is-this-refugee-crisis-different.pdf>, luettu 12.1.2016.
- OECD/European Union (2015c): Indicators of Immigrant Integration 2015. Settling in. OECD, Paris.
- Pakkasvirta, Jussi & Saukkonen, Pasi (2005): Nationalismit. WSOY, Helsinki.
- Sams, Anni & Sorjanen, Anna-Maija (2014): Severe forms of Labour Exploitation Supporting victims of severe forms of labour exploitation in having access to

- justice in EU Member States. Social Fieldwork Research (FRANET), Suomen maaraportti. Ihmisoikeusliitto, Helsinki. Saatavilla: http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/severe-labour-exploitation-country_fi.pdf, luettu 12.1.2016.
- Sarvimäki, Matti (2010): Maahanmuuton taloustiede. Lyhyt Johdatus. Kansantaloudellinen aikakauskirja 3/2010, s. 253–270.
- Saukkonen, Pasi (2007): Poliittikka monikulttuurisessa yhteiskunnassa. WSOY, Helsinki.
- Saukkonen, Pasi (2010): Kotouttaminen ja kulttuuripoliittikka. Tutkimus maahanmuutosta ja monikulttuurisuudesta suomalaisella taiteen ja kulttuurin kentällä. Cuporen julkaisuja 19. Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämistäitiö, Helsinki.
- Saukkonen, Pasi (2013a): Erilaisuuksien Suomi. Suomalainen vähemmistö- ja kotouttamispolitiikka ja sen vaihtoehdot. Gaudeamus, Helsinki.
- Saukkonen, Pasi (2013b) Monikulttuurisuus ja kulttuuripoliittikka Pohjois-Euroopassa. Cuporen verkkojulkaisuja 19. Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämistäitiö, Helsinki.
- Seeger, M. W., Sellnow, T. L. & Ulmer, R. R. (1998): Communication, organization, and crisis. Communication Yearbook 21, s. 231–275.
- Sydsvenskan (2015): Så blev flyktingkrisen en svensk beredskapskatastrof. Sydsvenskan 26.12.2015. Saatavilla: <http://www.sydsvenskan.se/sverige/sa-blev-flyktingkrisen-en-svensk-beredskapskatastrof>, luettu 12.1.2016.
- Söderling, Ismo (1991): Miksi ovet ei aukene heille – multikulturaalinen ja ihmisoikeudellinen näkökulma maahanmuuttopolitiikkaan. Oikeus 4, s. 303–313.
- Söderling, Ismo (2001): Siirtolaisuus väestöllisenä resurssina – Suomi eurooppalaisessa kontekstissa. Teoksessa : "Once a jolly swagman..." Essays on migration in honour of Olavi Koivukangas on his 60th birthday. Siirtolaisuusinstituutti, Turku.
- Treibel, Annette (2015): Integriert euch! Plädoyer für ein selbstbewusstes Einwanderungsland. Campus Verlag, Frankfurt/New York.
- Vertovec, Steven (2009): Transnationalism. Routledge, London.

Työperäisen maahanmuuton illuusio ja työn uudet hierarkiat

Lena Näre

Johdanto

Kotimaisessa kirjallisuudessa maahanmuuttoa ja työtä koskeva tutkimus on keskittynyt analysoimaan maahanmuuttajien työllistymistä ja työmarkkinoille sijoittumista (esim. Ekholm 2001; Forsander 2002; Forsander & Ekholm 2001; Forsander 2013; Sarvimäki 2011) sekä työmarkkinoilla tapahtuvaa etnistä syrjintää (esim. Ahmad 2005; Jasinskaja-Lahti et al. 2002; Larja et al. 2012). Tutkimuksen valtavirrassa työllistymisen ajatellaan olevan ensi arvoisen tärkeää kotoutumisen kannalta, mutta vähemmälle huomiolle jää se millaisia töitä sekä millä ehdoilla maahanmuuttajat Suomessa töitä tekevät. Joitakin poikkeuksia lukuun ottamatta (esim. Könönen 2015; Wrede & Norberg 2010) työ ymmärretään abstraktina asiana, minä tahansa työnä, ja työn laadusta, työoloista ja palkkauksesta puhutaan maahanmuuttajien kohdalla harvemmin. Työn ymmärtäminen abstraktina kulkee käsi kädessä ajatuksen kanssa, jonka mukaan työmarkkinat ajatellaan neutraaleina tiloina, irrallisina muista sosiaalisista suhteista, esimerkiksi perhesuhteista ja oikeudellisista asemista. Olemassa olevassa tutkimuskirjallisuudessa sivuutetaan erityisesti se, että työn arkea ja ehtoja jäsentää myös perheen yhdistämisen käytännöt ja tulorajat. Tutkimuksessa työhön liittyviä oikeudellisia kysymyksiä tarkastellaan yleensä erillään perheeseen ja perheen yhdistämiseen liittyvistä oikeudellisista kysymyksistä. Tutkimus toisin sanoen toisintaa – tahtomattaan tai ei – oleskelulupiin ja maahanmuuton hallintaa ajavan ajatuksen, joka kohtelee maahanmuuttajia ensisijaisesti työvoimana, ei perheellisinä ja perheen jäseninä.

Pohdin tässä artikkelissa, kuinka oleskelulupa- ja perheen yhdistämiseen liittyvät käytännöt vaikuttavat EU:n ulkopuolisista maista tulevien maahanmuuttajien työhön Suomessa viitaten Filippiineiltä rekrytoitujen siivoojien ja

hoitajien tapaustutkimukseen. Ennen kuin esittelen tapaustutkimuksen tuloksia, käyn läpi työn ja maahanmuuton tutkimuksen premissejä.

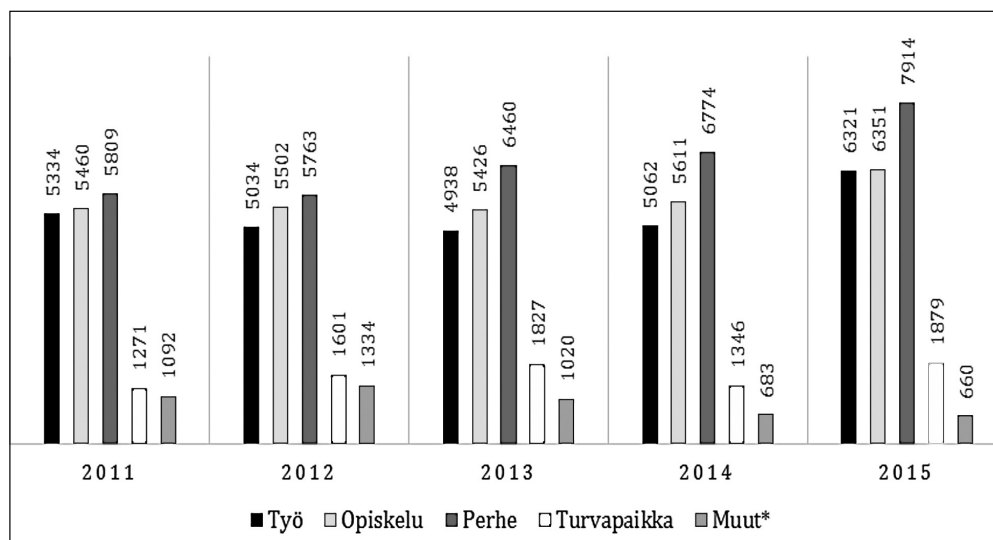
Artikkeli perustuu yhteensä 30 filippiiniläisen lähi- ja sairaanhoitajan (N=18) sekä siivoojan (N=12) avoimeen, laadulliseen teemahaastatteluun, jotka on tehty pääkaupunkiseudulla vuosina 2011–2013. Haastateltavat olen rekrytoinut käyttämällä monia eri menetelmiä: filippiiniläisten omien yhdistysten, suomalaisfilippiiniläisen ystävyysseuran sekä muiden suomalaisten kontaktien kautta sekä lumipallomenetelmää käyttäen. Haastatteluiden kieli oli etupäässä englanti, ne kestivät 1–2 tuntia ja ne tehtiin kahviloissa tai haastateltavien kotona. Olen analysoinut haastatteluita teoreettis-abduktiivisesti, toisin sanoen tulkiten haastattelutekstiä analyyttisten käsitteiden avulla. Ennen kuin käsittelen haastatteluista nousevia teemoja, käyn lyhyesti läpi ne analyyttiset lähestymistavat, jotka ovat valottaneet omaa lähestymistapaani maahanmuuton ja työn tutkimukseen sekä filippiiniläisten työntekijöiden haastatteluihin.

Työn ja maahanmuuton tutkimuksen lähtökohtien kriittinen tarkastelu

Tutkimuskirjallisuudessa ja erityisesti hallinnon kielessä on luotu käsite ”työperusteinen maahanmuutto” joka on esimerkiksi Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomuksessa määritelty seuraavasti: ”ensisijaisesti pysyväluonteisesti työn perässä Suomen työmarkkinoille ulkomailta tulevaa, työllisyyttä ja työvoiman tarjontaa kasvattavaa työvoimaa” (VTV 2012, 17). Merkillepantavaa määritelmässä on taloudellinen painotus, kyse on työvoimasta, ei yksittäisistä työntekijöistä.

EU:n ulkopuolista työperusteista maahanmuuttoa Suomeen tarkastellaan usein oleskelulupatilastojen perusteella ja näistäkin tilastotietoa on saatavilla ensimmäisistä oleskeluluvuista (ks. Kuva 1).

Kuvasta selviää, että työ on vasta kolmanneksi merkittävin ensimmäisen oleskeluluvan kategoria EU:n ulkopuolelta tuleville maahanmuuttajille Suomessa, mitä usein tulkitaan maahanmuuttosyyksi. Tällaiseen tilastotietoon vedoten on näin ollen voitu väittää, että Suomeen suuntautuva työperäinen maahanmuutto on verrattain vähäistä ja Suomeen muutetaan erityisesti perheen perässä (ks. myös Sutela & Larja 2015). Ajattelutapa sivuuttaa kuitenkin sen tosiasian, että oleskelulupapolitiikka itsessään luo maahanmuuton niin tutkimuksen kohteena olevana ilmiönä että koettuina mahdollisuuksina. Olemassa oleva oleskelulupa, etenkin ensimmäinen oleskelulupa, ei kerro toisin sanoen kerro totuutta maahanmuuttajien mahdollisista monista motiiveista, sillä eri oleskelulupiin liittyvät rajoitteet itsessään rajaavat maahanmuuttajien mahdollisuuksia tulla maahan ja ovat siten luomassa tutkittavaa ilmiötä. EU:n ulkopuolisista maista on usein helpompi tulla Suomeen opiskelijaviisumilla

* Muut kategoriaan kuuluvat seuraavat: entinen Suomen kansalainen, suomalainen syntyperä; paluumuuttaja; adoptio, au pair, ihmiskaupan uhrin oleskelulupa sekä muu peruste.

Kuva 1. Työn, perheen ja opiskelun perusteella myönnetyt ensimmäiset oleskeluluvat 2011–2015 (lähde: Maahanmuuttovirasto).

kuin hakemalla saatavuusharkintaa vaativaa työperäistä oleskelulupaa. Esimerkiksi moni Tiina Vaittisen haastattelemista filippiiniläisistä lähihoitaja-opiskelijoista olivat muuttaneet Suomeen parempien työmahdollisuuksien perässä (Vaittinen & Näre 2014). Samoin Olivia Mauryn (2015) haastattelemien afrikkalaisten opiskelijoiden mukaan opiskelijaviisumi oli väylä tulla Suomeen, vaikka usean motiivi oli työnteko ja parempi elämä. Jukka Könösen (2015) väitöskirjatutkimuksessa pääkaupunkiseudun matalapalkka-aloilla työskentelee ulkomaalaisia hyvin erilaisilla oleskelulupastatuksilla. Maahanmuuttoon liittyvät oikeudelliset prosessit eivät pääty myöskään Suomeen saapumiseen, vaan liike eri oleskelulupastatusten välillä jatkuu senkin jälkeen (ks. myös Krivonos 2016; Könönen 2015). Työperäisen maahanmuuton rajattu käsite ja rajoitettu tilastotieto (ensimmäinen oleskelulupa) on saattanut myös johtaa tutkijat pohtimaan työhön liittyvien oikeuksien ja kysymysten olevan merkittäviä vain sille joukolle ulkomaalaisia, jotka kulloinkin solahtavat tähän rajattuun ryhmään. Ulkomaalaiset saattavat esimerkiksi jäädä vaille tukea kotoutumisessa, ja päinvastoin, kotoutumispalveluihin ohjatut ulkomaalaiset saattavat jäädä vaille varhaisen vaiheen työllistymistukea. Oleskelulupapolitiikka toisin sanoen määrittää ulkomaalaisten sijoittumista työhön ja yhteiskuntaan perustavalla tavalla. Kirjoittamishetkellä Suomessa tuhannet turvapaikanhakijat eivät pääse kielikoulutukseen tai muihin kotoutumispalveluiden piiriin, koska heillä ei ole oleskelulupaa.

Maahanmuuttoviraston tilastoissa eivät myöskään näy ne tuhannet ulkomaalaiset, jotka ovat de facto työssä Suomessa, mutta ilman oleskelulupaa. Suomen tilastoissa eivät näy ne ulkomaalaiset, jotka ovat töissä kausityöntekijöinä aloilla, joihin ei tarvitse työlupaa (kuten marjanpoimijat) ja ne EU-maiden kansalaiset, jotka työskentelevät Suomessa lähetettyinä työntekijöinä. Monet näistä työperäisen maahanmuuton muodoista luetaan niin kutsutuksi tilapäiseksi maahanmuutoksi, eli työnteoksi, joka kestää alle kolme kuukautta.

Tilapäisestä maahanmuutosta on vaikea saada luettavaa tietoa, mutta olemassa olevan tilastotiedon valossa Suomeen tuli 22 000 ulkomaalaista vuonna 2012 ja vastaavasti 20 000 henkeä vuonna 2013 tekemään kausi- ja tilapäisluontoisia töitä (taulukko 1).

Taulukko 1: Tilapäinen maahanmuutto Suomeen 2012–2013 (Lähde: OECD 2015).

	2012	2013
Kansainväliset opiskelijat	5 500	5 400
Harjoittelijat	200	300
Kausityöntekijät	14 000	14 000
Muut tilapäiset työntekijät	8 000	6 000
Yhteensä	27 700	25 700

Jos vertaa näitä lukuja ensimmäisiin oleskelulupiin perustuviin tilastoihin, joiden mukaan Suomeen työperäinen maahanmuutto Suomeen on vaihdellut vuosina 2011–2015 vajaa 5 000 ja reilun 6 000 välillä, on selvää, että työmahdollisuuksien perässä Suomeen muuttaa paljon suurempi määrä ulkomaalaisia kuin mitä Maahanmuuttoviraston oleskelulupatilastojen perusteella voisi olettaa.

Metodologinen hallinnallisuus ja individualismi

Kotimaisessa ja kansainvälisessä maahanmuuttoa koskevassa tutkimuskirjallisuudessa maahanmuuttajan tulosityy, joka usein ymmärretään oleskelulupaperusteeksi, muuntuu usein myös maahanmuuttoa koskevaa tutkimuskenttää ohjaavaksi näkökulmaksi. Näin on syntynyt muun muassa työperäistä maahanmuuttoa, perhemuuttoa, pakolaisuutta, opiskelija- ja avioliitto- tai rakkausmuuttoa jne. koskevat omat, usein yllättävän erilliset, tutkimushaaranat. Tätä hallinnon käsitteiden ja näkökulman liukumaa tutkimuksen välineiksi voi kutsua metodologiseksi hallinnallisuudeksi. Tarkoitin metodologisella hallinnallisuudella yhtäältä sitä, että hallinnan käsitteet liukuvat osaksi tut-

kimusasetelmaa ilman, että niitä puretaan tai määritellään, ja toisaalta sitä, että ajatus kansallisvaltioiden väestöllisestä hallinnasta otetaan tutkimuksen lähtökohdaksi yksilön sijaan. Metodologinen hallinnallisuus kulkeekin käsi kädessä menetelmällisen nationalismin kanssa, missä kansallisvaltio otetaan itseisarvoisesti tutkimuksen viitekehykseksi ja käsitteitä ohjaavaksi periaatteenksi (metodologisesta nationalismista yleensä ks. Wimmer & Glick Shiller 2002; metodologisesta nationalismista empiirisessä maahanmuuttotutkimuksessa ks. Näre & Holley 2015).

Tutkimuskirjallisuudessa esiintyvä metodologinen hallinnallisuus linkittyy myös osaksi laajempaa väestöllisen tilastoinnin ja rekisteröinnin ideologiaa, joka vaikuttaa erityisen vahvana Suomessa missä kansalaisten rekisteröinti on tarkkaa muihin maailman maihin verrattuna (Alastalo et al. 2016). Kriittisen siirtolaisuustutkimuksen traditio kyseenalaistaa kansallisvaltiolähtöisen tutkimuksen ja pyrkii ymmärtämään muuttoliikkeitä siirtolaisten omasta näkökulmasta (Könönen 2015, 49). Vaikka kriittinen siirtolaisuustutkimus on saanut enenevässä määrin jalansijaa maahanmuuttotutkimuksen kentällä, suuri osa maahanmuuttotutkimuksen valtavirrasta keskittyy yhä tutkimaan sitä, kuinka maahanmuuttajat integroituvat tai kotoutuvat yhteiskuntaan. Kotoutumisen mittarina käytetään usein työllistymistä ja kielitaidon oppimista sivuuttaen kysymykset siitä, millaista työtä maahanmuuttajille on tarjolla, ja millaisissa olosuhteissa, sekä sitä miten oleskelulupiin ja oikeuksiin liittyvät käytännöt vaikuttavat maahanmuuttajien elämänehtoihin ja työoloihin. Kotoutumisesta puhuttaessa jätetään huomattavan usein huomioimatta perheen tärkeys maahanmuuttajan kuulumisen tunteelle ja sille, mitä kotoutumisella yleensä ymmärretään, sekä se, että perheenyhdistäminen on mahdollista vain niille kolmansien maiden kansalaisille (pois lukien he, jotka ovat saaneet turvapaikkastatuksen ja perustaneet perheen ennen Suomeen tuloa), joilla on säännöllinen työ ja riittävän korkea palkka.

Metodologinen hallinnallisuus kulkee käsi kädessä paitsi menetelmällisen nationalismin, myös metodologisen individualismin kanssa, minkä mukaan fokuksessa ovat yksilöt ja huomiotta jää usein maahanmuuttoa välittävät verkostot ja toimijat. Vaikka kansainvälisessä kirjallisuudessa on jo 1980-luvulta lähtien eksplisiittisesti pyritty analysoimaan maahanmuuttojärjestelmiä (Fawcett 1989), maahanmuuttoteollisuutta (Lindquist 2010) tai mitä Thomas Faistin (1997) on kutsunut ”olennaiseksi mesotasoksi” eli välitys- ja rekrytointifirmoja, sosiaalisia verkostoja ja muita maahanmuuttoa mahdollistavia tahoja, kotimaisessa tutkimuksessa näitä välittävien tahojen merkitystä maahanmuutossa ei juurikaan ole tarkasteltu. Koska olen kirjoittanut filippiiniläisten hoitajien rekrytointiprosesseista aiemmin (Näre 2012), en tässä artikkelissa keskity itse välitysfirmojen toimintaan. Mesotason välitysfirmit määrittävät kuitenkin merkittävällä tavalla filippiiniläisten siivoojien ja hoitajien kokemuksia.

Maahanmuuttajuus sosiaalisena kategoriana ja työtä jäsentävänä periaatteena

Kun tarkastellaan työtä arjen ja instituutioiden sosiaalisissa käytännöissä, oikeudellisten asemien rinnalla keskeiseksi eronteon mekanismiksi nousee ”maahanmuuttajuus” (Näre 2013a; 2013b). Oikeudellis-poliittisten rajojen kautta maahanmuuttajuudesta tulee uudenlainen sosiaalinen kategoria, jonka avulla ”toiseuttamista” toteutetaan paikallisesti ja ajallisesti. Jenkinsin (2008) tavoin ymmärrän sosiaalisen kategorian perustavalla tavalla erilaisena käsitteenä kuin ryhmän. Ryhmä edellyttää ryhmän jäsenten sisäistä määrittelyä, kun taas kategoria perustuu kollektiiviseen ulkoiseen määrittelyyn (Jenkins 2008, 105). Viitteenä siitä, että maahanmuuttajuus toimii erityisesti sosiaalisena, ulkoapäin annettuna kategoriana on esimerkiksi kategorian liittäminen henkilöihin, jotka eivät ole itse olleet ”muuttaneet” vaan heidän vanhempansa. Puhuttaessa maahanmuuttajataustaisista nuorista tai toisen polven maahanmuuttajista oletetaan, että edellisten sukupolvien muutto maasta toiseen määrittää osaa suomalaisten nuorten elämästä. Maahanmuuttajuus jäsentää myös instituutio-naalisia käytäntöjä, kun maahanmuuttajatiedosta tulee erityinen osaamisalue palveluissa (Buchert 2015). Tilastokeskuksen vuonna 2012 käyttöönottama syntyperä-muuttuja heijastaa samaa kehitystä. Suomessa syntynyt toisen polven ulkomaalaistaustainen pysyy tästä lähtien tilastoissa koko elämänsä ulkomaalaistaustaisena (Helminen 2016).

Vastaavalla tavalla kansainvälisessä kirjallisuudessa on viime vuosina ryhdytty kiinnittämään huomiota maahanmuuttajuuden hierarkioihin työmarkkinoilla ja puhuttu maahanmuuttajuuteen perustuvasta työnjaosta Lontoossa (Willis et al. 2010) ja Helsingin metropolialueella (Näre 2013a). Siivous- ja hoiva-aloista, erityisesti vanhusten hoidosta, on suhteellisen lyhyessä ajassa tullut maahanmuuttaja-ammatteja, toisin sanoen niillä on maahanmuuttajien yliedustus. Taulukosta 2 käy ilmi, että vieraskielisten osuus siivousalalla Suomessa on kasvanut nopeasti 12,4 prosentista vuonna 2010 17,3 prosenttiin vuonna 2013, kun vieraskielisten osuus kaikista työntekijöistä on samana ajanjaksona ollut 5,4 prosenttia ja 6,7 prosenttia.

Vastaavasti uuden Tilastokeskuksen ulkomaalaista syntyperää olevien työ ja hyvinvointi eli UTH-tutkimuksen mukaan vuonna 2014 ulkomaalaistaustaisia työllisiä oli suhteellisesti eniten siivoojina ja kotiapulaisina (ulkomaalaistaustaisten osuus 23 % kaikista), avustavina keittiö- ja ruokatyöntekijöinä (ulkomaalaistaustaisia 18 %) sekä palvelu- ja myyntityöntekijöinä (11 %) (Sutela 2015).

Suurin osa Suomen maahanmuuttajaväestöstä asuu pääkaupunkiseudulla ja jos tarkastelemme maahanmuuttajuuteen perustuvaa työnjakoa sosiaali- ja terveysalalla pääkaupunkiseudulla, on havaittavissa vastaavankaltaista kehitystä vuosina 2010–2013 (taulukko 3). Erityisen selvää kehitystä on ollut vanhusten-

Taulukko 2. Vieraskieliset siivousalalla Suomessa (Lähde: Tilastokeskus, Työssäkäyntitilasto).

	2010	2011	2012	2013
Kaikki	77 976	79 147	77 554	78 079
Vieraskieliset	9 666	11 048	12 346	13 516
% vieraskielisiä	12,4	14	16	17,3
% vieraskielisiä kaikista työllisistä	5,4	5,6	6,2	6,7

hoidossa. Kun ulkomaan kansalaisia oli vanhustenhoidossa vuonna 2010 13,3 prosenttia, vuonna 2013 maahanmuuttajien osuus oli jo 17,8 prosenttia. Kun vastaavasti ulkomaalaisten osuus kaikista työllisistä kasvoi samalla jaksolla 8,4 prosentista 10,6 prosenttiin, on selvää että vanhustenhoitoon on syntynyt maahanmuuttajuuteen perustuvaa työnjakoa pääkaupunkiseudulla.

Taulukko 3. Ulkomaan kansalaiset sosiaali- ja terveysalalla (SOTE-alalla) sekä vanhusten hoidossa pääkaupunkiseudulla (Lähde: Tilastokeskus Työssäkäyntitilasto).

	2010	2011	2012	2013
Kaikki työlliset SOTE-alalla	68 160	68 451	70 007	71 410
Ulkomaan kansalaiset SOTE-alalla	4 916	5 316	5 964	6 496
% of ulkomaan kansalaiset SOTE-alalla	7,2	7,8	8,5	9,1
% of ulkomaan kansalaisia vanhustenhoidossa	13,3	14,5	16,2	17,8
% of ulkomaan kansalaisia kaikista työllisistä	8,4	9,3	10,1	10,6

Siivous- ja hoivatyö on fyysisesti ja emotionaalisesti raskasta työtä, johon kuuluu vuorotyö, työn tekeminen epäsosiaalisina tunteina, ilta- ja yötyö, sekä matala palkka.¹ Siivoustyötä tehdään tyypillisesti useassa kohteessa, ja tunti-työnä mikä lisää työn raskautta ja työhön liittyvää epävarmuutta. Vaikka nämä prekaarin työn piirteet: matala palkka, epäsosiaaliset työajat sekä työsuhteen epävarmuus eivät koske vain maahanmuuttajia, varsinkin EU:n ulkopuolelta tuleville muuttajille prekaari työ aiheuttaa erityistä epävarmuutta ja raskautta, joka kytkeytyy niin oikeudelliseen asemaan, erityisesti oleskelulupapolitiikkaan ja perheen yhdistämiskäytäntöihin kuin osaamiseen ja kykyihin, erityisesti kie-

¹ Toimisto- ja laitossiivoojan työehtosopimuksen mukainen lähtöpalkka on 1 489 euroa kuukaudessa ja mediaanipalkka 1 986 euroa kuukaudessa, lähihoitajan mediaaniansio oli 2 459 euroa kuukaudessa, kaikkien palkansaajien mediaaniansio oli vuonna 2014 3 135 euroa (Palkkatieto 2016).

litaitoon. Tarkastelen seuraavaksi näitä kysymyksiä filippiiniläisten siivoojien ja lähihoitajien haastatteluiden kautta.

Maahanmuuttajuus, tilapäisyys ja prekaarius filippiiniläisten työntekijöiden kokemuksissa

Haastattelemistani filippiiniläisistä siivoojista ja sairaanhoitajista suurin osa oli rekrytoitu suoraan Filippiineiltä Suomeen yksityisen yrittäjän tai yrityksen toimesta. Heidän ensimmäinen, vuoden mittainen oleskelulupansa oli järjestynyt suomalaisen työnantajan avulla, mutta ensimmäisen luvan umpeuduttua usea haastateltava oli kohdannut vaikeuksia hakiessaan määräaikaiselle työluvalle jatkoa. Haastatteluissa ilmeni, myös että rekrytoiduilla filippiiniläisillä oli vähän tietoa työperäisen oleskeluluvan käytännöistä ja sen uusimiseen liittyvistä kriteereistä. Moni esimerkiksi ajatteli, että lupaan merkitty työala tarkoitti sitä, etteivät he voisi hakea töitä joltain muulta alalta (ks. myös Vaittinen & Näre 2014).

Ongelmat liittyivät siivoustyön tuntityöluonteeseen ja siihen, etteivät heidän työnantajiansa ilmoittamat kuukausittaiset tuntimäärät täyttäneet työ- ja elinkeinotoimistojen edellyttämää kokopäiväisen työn kriteeriä. Kotisiivoojaksi rekrytoidun Bean² tapaus kertoo tyypillisistä ongelmista, joita haastateltavat kohtasivat. Vastauksena kysymykseeni oleskeluluvasta Bea sanoi, ettei hänellä ollut tietoa jatkoluovasta, sillä ”poliisi oli sanonut työnantajalleni että heillä on ongelma tuntieni kanssa”. Bea ei itse tiennyt tarkasti mihin ongelma liittyi, mutta hän ei uskaltanut lomailla Filippiineillä ilman voimassaolevaa lupaa. Jatkoluov hakemisprosessi oli haastatteluhetkellä kestänyt yli vuoden, mutta Bean mukaan asia oli nyt korjattu: ”nyt se on ok, koska työnantajani hän antaa minulle hyvin tunteja (good hours)”.

Bean haastattelu kiteyttää hyvin ristiriidan, joka työperäiseen maahanmuuttoon liittyy. Työperäinen oleskelulupa edellyttää, että Suomessa tehtävän työn on oltava ”kokoaikaista” ja palkan ”vähintään työttömyysturvalain työssäoloehdon mukainen”. Vuonna 2016 työssäoloehdon päivärahaehdon täyttymiseksi bruttopalkan on oltava vähintään 1 173 euroa kuukaudessa (Migri 2016a). Kuitenkin työmarkkinoiden ja varsinkin matalapalkka-alojen todellisuus ei vastaa kokoaikaisen työn vaatimusta, vaan työtä tehdään tyypillisesti tunti-perustaisesti, joustavasti jopa viikoittain vaihtelevin tuntimäärin ja usein niin kutsutuilla 0-tuntisopimuksilla. Maahanmuuttajien sijoittuminen juuri siivous- ja hoitoaloille vahvistaa ulkomaalaisten prekaaria asemaa työmarkkinoilla.

---

² Haastateltavien nimet on vaihdettu.

Bean haastattelu kiteyttää myös toisen tärkeän aiheen, joka nousi esiin filippiiniläisten haastatteluista esiin ja joka kytkeytyy ulkomaiseen rekrytointiin. Haastateltavat, jotka oli rekrytoitu Suomeen ja joiden ensimmäinen työ lupa oli järjestynyt työnantajan kautta, kuten Bean tapauksessa, olivat usein hyvin tietämättömiä oleskelulupaprosesseista ja omista oikeuksistaan. Oleskelulupapolitiikka ja rekrytointiprosessi sitovat näin haastateltavat yksittäisiin työnantajiin. Työntekijät ovat riippuvaisia suomalaisista työnantajista, ei vain säännöllisen elannon, vaan myös informaation sekä Suomessa elämisen ja asumisen suhteen (ks. myös Näre 2012).

Työlupien järjestämiseen liittyvät kysymykset eivät koskettaneet vain Suomessa asumista, vaan filippiiniläisten tuli hallinnoida lupa-asioita myös kotimaassaan. Filippiineillä maastamuutto on institutionalisoitu, ja ne maan kansalaiset, jotka on rekrytoitu suoraan joutuvat rekisteröitymään myös Filippiinien maastamuuttoa valvovan viranomaisella POEA:lla (Philippine Overseas Employment Administration). Kun POEAn tilastoihin rekisteröitynyt filippiiniläinen vaihtaa työpaikkaa, on hänen tehtävä ilmoitus myös POEA:lle. Kukin ilmoitus maksaa noin 200 euroa. Oleskeluluvan hakeminen ja perheen yhdistämishakemuksen jättäminen on maksullista tietenkin myös Suomessa. Oleskelulupiin liittyvien hallinnollisten kulujen merkitys korostuu kun ottaa huomioon sen, että filippiiniläiset työskentelevät matalapalkka-aloilla.

Suomessa työskentelyn toinen keskeinen yllirajainen ulottuvuus liittyy filippiiniläisten transnationaaleihin perheisiin. Valtaosa Suomessa asuvista filippiiniläisistä elättää perhettään Filippiineillä, mikä on hankala yhtälö ottaen huomioon matalat palkat ja korkeat elinkustannukset. Moni haastattelemani perheellisistä siivoojista ja hoitajista toivoikin voivansa elää yhdessä perheensä kanssa. Perheen yhdistämisen tiellä oli kuitenkin monia vaikeuksia, jotka liittyivät niin työ sopimuksiin kuin tuloihin.

Aileen oli rekrytoitu sairaanhoitajaksi pääkaupunkiseudun sairaalaan. Hänen ensimmäinen työ sopimuksensa oli ollut kahden vuoden mittainen minä aikana hän oli suorittanut sairaanhoito-opinnot uudelleen Suomessa, sillä filippiiniläinen sairaanhoitotutkinto ei pätevöitä työskentelyä Suomessa, sekä opiskellut suomen kieltä. Haastatteluhetkellä Aileenilla oli vuoden määräaikainen sopimus. Aileenilla on Filippiineillä kaksi lasta ja aviomies, joiden kautta hän peilaa tulevaisuuttaan. Aileen vastaa kysymykseeni tulevaisuuden suunnitelmista seuraavasti:

A: En voi päättää haluanko jäädä tänne pitkäksi aikaan. Perheeni on Filippiineillä, eikä minulla ole pysyvää työpaikkaa. Työskentelen [sairaalassa] mutta en ole varma onko se pysyvä työpaikka.

L: Miten on niin, ettet tiedä onko se pysyvä?

A: Koska meillä ei ole varmuutta että me ... Tarkoitan että he antavat meille pysyvän työn [sairaalaista].

L: Oletko ajatellut perheesi tuomista Suomeen?

A: Tällä hetkellä, en. Koska taloudellinen tilanne ei ole selkiintynyt vielä.

Vuosien mittaisesta rekrytointi- ja uudelleenkoulutusprosessista huolimatta Aileenia kohdeltiin yhä tilapäisenä työvoimana, eikä hän ollut saanut pysyvää työsopimusta. Tilapäisyyden kokemus saa uudenlaisia ulottuvuuksia yllärajan perheen kontekstissa. Aileen toivoi voivansa elää yhdessä lastensa kanssa, mutta koska perheen yhdistäminen Suomeen ei ollut hänestä ajankohtaista ennen pysyvää työtä, ei Aileen osannut ajatella tulevaisuuttakaan Suomessa. Ei ollutkaan yllätys, että Aileen oli suunnitellut hakevansa töitä jostain muusta englanninkielisestä maasta, jossa työ voisi olla pysyvää ja jonne perheen voisi yhdistää.

Perheenyhdistäjältä edellytetyt nettotulot vaikuttivat työsopimustakin suuremmin filippiiniläisten työhön ja elämään Suomessa. 1.7.2016 voimaan astuneiden korotettujen tuloarajojen mukaan perheenyhdistäjän tulee tienata oman toimeentulon turvaamiseksi 1 000 € kuukaudessa, puolison toimeentulon turvaamiseksi 700 € kuukaudessa, 1. lapselle 500 € ja toiselle lapselle 400 € sata euroa tippuen aina viidenteen lapseen asti – niin, että esimerkiksi kaksi lapsisen perheen yhdistäjältä edellytetään nettotuloina 2 600 euroa kuukaudessa, kolmilapsiselta perheen yhdistäjältä 2 900 euron nettotuloja ja niin edelleen. Jos lapsia on viisi tai enemmän, tulee perheenyhdistäjän tienata nettona 3 200 €. Ennen maaliskuuta 2013 tuloarajat olivat hieman lievemmat niin että esimerkiksi puolison ja kahden lapsen yhdistäminen Suomeen oli mahdollista 2 430 euron nettotuloilla. (Migri 2016b)

Lähihoitajana työskentelevä Odette oli yrittänyt saada Suomeen miehensä ja tyttärensä, mutta hänen hakemuksensa oli evätty, koska hän ei tienannut tarvittavaa 1 980 euroa nettona (tuloraja ennen 1.3.2013). Saadakseen perheensä Suomeen Odette oli kokopäiväisen lähihoitajan työn lisäksi joutunut ottamaan kahta eri keikkatyötä. Odetten tavoin monet haastateltavat tekivät kahta, kolmeakin työtä lyhyin yöunin. Kun heiltä kysyi, mitä he tekevät vapaa-ajalla, oli vastaus yksinkertainen: nukun.

Siivoojien mahdollisuudet saada perheensä Suomeen olivat vielä heikommät kuin lähihoitajilla. Erityisen vaikea se oli heille, joilla oli useampi kuin yksi lapsi tai niille naisille, jotka tulivat raskaaksi ollessaan kotimaassa lomalla. Näin oli käynyt Melanielle, jonka oli rekrytoinut yksityinen siivousyrittäjä Suomeen. Melanie oli jättänyt kotimaahan aviomiehensä sekä 8- ja 6-vuotiaat lapset. Täyttäkseen perheenyhdistämisen tuloarajat Melanie teki haastatteluhetkellä kahta siivoustyötä: kotisiivousta päivisin ja iltaisin tavaratalosiivousta. Hän odotti päätöstä hakemukseen ja odotusaikana Melanie oli tullut lomalla Filippiineillä raskaaksi. Hän pohti, voisiko raskaus edistää perheenyhdistämishakemuksen

käsittelyä. Olihan hänellä inhimillisesti ajateltuna yhä tärkeämpää saada aviomies Suomeen auttamaan vastasyntyneen kanssa. Tarjouduin selvittämään asiaa Maahanmuuttovirastolta epävirallisesti. Vastaus tiedusteluun oli, ettei raskaus ole peruste hakemusten käsittelyn nopeuttamiseksi. Päinvastoin, sähköpostivastauksessa kirjoitettiin, raskaus herättää epäilyksen tulojen riittävyydestä, kun perheenyhdistäjä jää äitiyslomalle.

Haastattelun aikana kävi ilmi, ettei Melanie ollut tietoinen äitiyslomasta tai mahdollisuudesta neuvolapalveluihin Suomessa. Melanien suunnitelmissa oli synnyttää Suomessa ja viedä vauva Filippiineille miehen ja sukulaisten hoitoon, heti kun vauvan kanssa voisi matkustaa. Melanien työnantaja, joka oli hänet Suomeen rekrytoinut, oli luvannut selvittää, millaisen oleskeluluvan Suomessa syntynyt lapsi saa ja miten Melanien vauva voisi jäädä maahan äitinsä kanssa, mutta hän ei ollut selvittänyt Melanielle tämän perusoikeuksia äitiysturvaan ja raskausajan hoitoon liittyen. Melanien tapaus tuo jälleen esiin kansainväliseen rekrytointiin liittyvät ongelmat ja kun rekrytointia ei kukaan valvo saattaa työntekijöiden perehdyttäminen ja oikeuksista kertominen jäädä täysin yksittäisten työnantajien hyvän tahdon varaan.

Melanien tapaus tuo esiin myös työperäisen maahanmuuton ja perheenyhdistämisen sukupuolittuneisuuden (ks. myös Pellander 2016). Vaikka oleskelulupapolitiikka kohtelee ulkomaalaisia sukupuolittomina työntekijöinä, joissa merkitystä on vain tulorajojen täyttymisellä, todellisessa elämässä myös Suomeen rekrytoidut siivoojat saattavat olla myös odottavia ja tulevia äitejä, jolloin heidän lapsillaan on myös ihmisoikeuksia, esimerkiksi oikeus omaan perheeseen ja äitiin.

Lopuksi

Olen tässä artikkelissa pyrkinyt purkamaan työperäisen maahanmuuton käsitettä ja nostanut esille puutteita kotimaisessa tutkimuskirjallisuudessa. Maahanmuuttoa koskevaa tutkimusta vaivaa nähdäkseni metodologinen hallinnallisuus, jossa maahanmuuttohallinnon näkökulmat liukuvat tutkimuksen lähtökohdiksi. Metodologisen hallinnallisuuden mukaisesti tutkimuskirjallisuus ei ole riittävästi huomioinut, kuinka perheenyhdistämiseen liittyvä politiikka ja tulorajat määrittävät EU:n ulkopuolisten työntekijöiden elämää ja työn arkea Suomessa. Tutkimus, kuten maahanmuuttohallinto, näkee täällä työskentelevät ulkomaalaiset työntekijöinä, eivät perheenisinä ja -äiteinä. Filippiiniläisten siivoojien ja hoitajien tapaustutkimus osoittaa, kuinka oleskelulupapolitiikka ja perheenyhdistämisen käytännöt yhdistettynä työmarkkinoiden hierarkisoitumiseen, mataliin palkkoihin ja määräaikaisiin sopimuksiin sekä tuntityöhön tuottavat perustavanlaatuista prekaarisuutta. Prekaarisuus ilmenee ainakin seuraavin eri tavoin: epävarmuutena tulevaisuudesta ja tilapäisyyden

kokemuksena, pakotettuna erona perheestä sekä ”vapaaehtoiselta” näyttävänä pakkotyönä.

Filippiiniläisten työntekijöiden tapaustutkimus toi esiin myös ulkomaiseen rekrytointiin liittyvät ongelmat, joista tärkeimmät ovat työntekijöiden riippuvuus yksittäisistä työnantajista niin oleskelulupaan liittyvissä hallinnollisissa käytännöissä että tiedon saantiin liittyen. Haastateltavien puutteellinen tieto oleskeluluvan uusimisesta ja omista perusoikeuksista osoittaa, että kansainvälistä rekrytointia olisi tarpeellista valvoa, muuten maahanmuuttajat jäävät työnantajien hyväntahtoisuudesta riippuvaisiksi – eivätkä työnantajan ja -tekijän edut tunnetusti ole samansuuntaiset. Filippiiniläisten siivoojien ja hoitajien tapaustutkimus osoittaa myös, kuinka tarpeellista olisi lisätä tietoa maahanmuuttoon vaikuttavista ja maahanmuuttajien asemaa työmarkkinoilla strukturoivista välittävistä toimijoista, kuten rekrytointi- ja välitysfirmoista.

Kaiken kaikkiaan artikkelin yksi päämäärä on ollut osoittaa, kuinka vaikea ja käytännössä ongelmallinen konstruktio ”työperäinen maahanmuutto” on. Käsitteen määritelmä, joka sijoittaa henkilön työmarkkinoille, kantaa mukanaan illuusiota työvoimasta ilman perhettä tai muita sidoksia. Se myös kantaa mukanaan oleskeluluvuissa näkyvän oletuksen pitkäaikaisuudesta ja kokopäiväisyydestä työmarkkinoilla, joita määrittävät pikemminkin tilapäisyys ja määräaikaisuus, ja jossa työnantajat näkevät maahanmuuttajat ihanteellisina työntekijöinä juuri tästä syystä (Näre 2013a). Työperäinen maahanmuutto onkin illuusio perustessaan ajatukseen ihmisistä vain työvoimana, ei ihmisinä.

Kirjallisuus

- Ahmad, A. (2005): Getting a job in Finland. The Social Networks of Immigrants from the Indian Subcontinent in the Helsinki Metropolitan Labour Market. Academic Thesis. Department of Sociology. Helsinki. University of Helsinki.
- Buchert, U. (2015): Maahanmuuttajuuden institutionaaliset kategoriat. Helsinki. Helsingin yliopisto.
- Ekholm, E. (2001): Monietninen yhteiskunta. Teoksessa: Forsander, A., Ekholm, E., Hautaniemi, P., Ali, Abdullahi, Alitolppa-Niitamo, A., Kyntäjä, E. & Cuong, N. C. (toim.): Monietnisyys, yhteiskunta ja työ. Helsinki. Palmenia-kustannus.
- Faist, T. (1997): The Crucial Meso-level. Teoksessa: Hammar, T., Brochmann, G., Tamas, K. & Faist, T. (toim.): International Migration, Immobility and Development. Multidisciplinary Perspectives. Oxford. Berg, s. 187–217.
- Fawcett, J. T (1989): Networks, Linkages, and Migration Systems. The International Migration Review 23(3), s. 671–680.

- Forsander, A. (2002): Luottamuksen ehdot. Maahanmuuttajat 1990-luvun suomalaisilla työmarkkinoilla. 39/2002. Väestöliitto: Helsinki.
- Forsander, A. (2013): Maahanmuuttajien sijoittuminen työelämään. Teoksessa: Martikainen, T., Saukkonen, P. & Säävälä, M. (toim.): Muuttajat. Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta. Helsinki. Gaudeamus.
- Helminen, M-L. (2016): Pääseekö ”maahanmuuttajuudesta” ikinä eroon? Tieto & Trendit. Talous- ja hyvinvointikatsaus. Saatavilla: <http://tietotrenditblogi.stat.fi//paaseeko-maahanmuuttajuudesta-ikina-eroon/> Luettu 21.4.2016
- Jasinskaja-Lahti, I., Liebkind, K., & Vesala, T. (2002): Rasismi ja syrjintä Suomessa. Maahanmuuttajien kokemukset. Helsinki. Gaudeamus.
- Jenkins, R. (2008): Social Identity. Key Ideas. Third edition. London. Routledge.
- Koivunen, T., Ylöstalo, H. & Otonkorpi-Lehtoranta, K. (2015): Informal Practices of Inequality in Recruitment in Finland, Nordic Journal of Working Life Studies 5(3), s. 3–21.
- Krivos, D. (2015): (Im)mobile Lives. Young Russian women’s narratives of work and citizenship insecurities in Finland. Sosiologia 52(4), s. 250–262.
- Könönen, J. (2011): Palvelualan työnantajat ja joustavat ulkomaalaiset työntekijät. Maahanmuuttohallinnon merkitys prekaarin työvoiman tuottamisessa, Janus 19(1), s. 52–67.
- Könönen, J. (2012): Prekaari työvoima ja työn uudet hierarkiat metropolissa. Ulkomaalaiset matalapalkkaisilla palveluilla. Sosiologia 49(3), s. 190–205.
- Könönen, J. (2015): Tilapäinen elämän, joustava työ. Rajat maahanmuuton ja työvoiman prekarisaation mekanismina. Yhteiskuntatieteiden laitos, n. 93. Itä-Suomen yliopisto. Joensuu.
- Larja, L., Warius, J., Sundbäck, L., Liebkind, K., Kandolin, I. & Jasinskaja-Lahti, I. (2012): Discrimination in the Finnish Labor Market-An Overview and a Field Experiment on Recruitment. Helsinki, Publications of Ministry of Employment and the Economy, Employment and Entrepreneurship 16/2012.
- Lindquist, J. (2010): Labour recruitment, circuits of capital and gendered mobility. Reconceptualizing the Indonesian migration industry. Pacific Affairs 83(1), s. 115–132.
- Maury, O. (2015): Studerande migrantarbetare – En studie i produktionen av en prekär och rasifierad arbetskraft i Finland. Master’s thesis. Helsinki. University of Helsinki.
- Migri (2016a): Työntekoon tarvitaan oleskelulupa. Saatavilla: http://www.migri.fi/tyoskentely-suomessa/tyontekijat_ja_tyonteko Luettu 17.5.2016.
- Migri (2016b): Toimeentuloedellytys. Saatavilla: http://www.migri.fi/perheen-jasenien_luokse-suomeen/toimeentuloedellytys Luettu 15.5.2016.
- Näre, L. (2012): Hoivatyön glokaaleilla markkinoilla - Filippiiniläisten sairaanhoitajien rekrytointi Suomeen jälkikolonialistisena käytäntönä. Sosiologia 49(3), s. 206–221.

- Näre, L. (2013a): Ideal Workers and Suspects. Employers' Politics of Recognition and the Migrant Division of Care Labour in Finland. *Nordic Journal of Migration Research* 3(2), s. 72–81.
- Näre, L. (2013b): Migrancy, Gender and Social Class in Domestic and Social Care Labour in Italy - an Intersectional Analysis of Demand. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 39(4), s. 601–623.
- Näre, L. & Holley, P. (2015): Rethinking Methodological Nationalism in Migration Research: Towards Participant Learning in Ethnography. Teoksessa: Bhopal, K. & Deuchar, R. (toim.): *Dilemmas of Researching Marginalised Groups*. London. Routledge, s. 239–251.
- OECD (2015): Finland. In *International Migration Outlook 2015*, OECD Publishing, Paris. Saatavilla: http://dx.doi.org/10.1787/migr_outlook-2015-16-en Luettu 15.3.2016
- Palkkatieto (2016): Palkat Suomessa eri aloilla. Saatavilla: <http://www.palkkatieto.com/> Luettu 15.6.2016.
- Pellander, S. (2016): Gatekeepers of the family. Regulating family migration to Finland. Academic dissertation. Helsinki. Department of Political and Economic Studies, University of Helsinki.
- Sarvimäki, M. (2011): Assimilation to a Welfare State. Labor Market Performance and Use of Social Benefits by Immigrants to Finland. *The Scandinavian Journal of Economics* 113(3), s. 665–688.
- Sutela, H. (2015): Ulkomaalaistaustaiset työelämässä. Ulkomaista syntyperää olevien työ ja hyvinvointi – tutkimus 2014. Helsinki. Tilastokeskus.
- Vaittinen, T. & Näre, L. (2014): Ihmisoikeusnäkökulma työperusteiseen muuttoon. Filippiiniläiset hoitajat ja siivoojat Suomessa. Teoksessa: Niskanen, E. (toim.): *Ihmisoikeudet Aasiassa*. Helsinki. Into Kustannus, s. 120–144.
- VTV (2012): Työperäinen maahanmuutto. Tuloksellisuustarkastuskertomus. Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomus 13/2012.
- Wills, J., May, J., Datta, K., Evans, Y., Herbert, J. & McIlwaine, C. (2010): *Global Cities at Work. Migrant Labour in Low paid Employment in London*. Pluto Press. London.
- Wimmer, A. & Glick Schiller, N. (2002): Methodological Nationalism and Beyond. Nation-State Building, Migration and the Social Sciences' Global Networks. *A Journal of Transnational Affairs* 2(4), s. 301–334.
- Wrede, S. & Nordberg, C. (toim.) (2010): *Vieraita työssä. Työelämän etnistyvä eriarvoisuus*. Helsinki. Gaudeamus.

Onko paikalla väliä?

Somalialaisten perheiden turvallisuuden kokemuksia Torontossa ja Helsingissä

Marja Tiilikainen

Johdanto

Vuoden 2015 turvapaikanhakijoiden ennennäkemätön virta Eurooppaan ja Suomeen on virittänyt vilkkaan keskustelun uusien tulijoiden kotoutumisesta. Samalla on kiinnostuttu siitä, mitä aikaisemmin Suomeen tulleille turvapaikanhakijoille ja pakolaisille kuuluu – missä kotoutumisen osalta onnistuttiin, missä ehkä epäonnistuttiin?

Tässä luvussa tarkastelen yhden pakolaistaustaisen ryhmän, somalialaisten, kokemuksia noin 25 vuoden ajanjaksolla. Keskityn vuoden 1990 molemmin puolin Kanadaan ja Suomeen tulleisiin somalialaisiin ja heidän lapsiinsa. Näkökulma on vertaileva, sillä käsittelen sekä Kanadassa että Suomessa asuvien perheiden kokemuksia. Kanadan ja Suomen kontekstit poikkeavat toisistaan poliittisesti, sosio-ekonomisesti sekä maahanmuuton historian ja somaliyhenteisön koon kannalta. Erilaiset kontekstit vaikuttavat myös siihen, millä tavoin somalialaiset perheet on näissä kahdessa maassa otettu vastaan ja millaisia mahdollisuuksia heille on avautunut. Huolimatta siitä, että eri kontekstit ovat muokanneet eri maissa asuvien perheiden kokemuksia, voidaan kuitenkin havaita myös yhtäläisyyksiä.

Käsittelen somalialaisten perheiden kokemuksia erityisesti inhimillisen turvallisuuden näkökulmasta. Inhimillisen turvallisuuden (engl. human security) käsite suuntaa katseen valtioiden turvallisuudesta yksilöiden, perheiden ja yhteisöjen turvallisuuden kokemukseen (ks. esim. Inglehart & Norris 2012). Erityisesti tarkastelen kokemuksia taloudellisesta turvallisuudesta, asuinalueiden turvallisuudesta sekä lasten mahdollisuuksista hyvään elämään. Näen myös jälkimmäisen turvallisuuskysymyksenä vanhempien näkökulmasta, sillä usein heidän tärkeimpänä päämääränään on ollut lasten elämän turvaaminen

ja mahdollisuuksien tarjoaminen poissa Somalian sisällissodasta ja tuhotusta infrastruktuurista.

Kirjoitus perustuu Suomen Akatemian rahoittamaan hankkeeseeni ”Islam ja turvallisuus uudelleen tarkasteltuina: Transnationaaliset somaliperheet Suomessa, Kanadassa ja Somaliassa” (2012–2017), jossa olen tarkastellut kokemuksia arjen turvallisuudesta kahden sukupolven näkökulmasta. Olen kerännyt aineiston haastatteluiden ja etnografisen kenttätönn avulla Torontossa, pääkaupunkiseudulla Suomessa ja Pohjois-Somaliassa. Tutkimuksessa on mukana 18 perhettä (9 Torontosta, 9 pääkaupunkiseudulta). Tässä luvussa käytän Torontossa ja pääkaupunkiseudulla Helsingissä keräämääni aineistoa. Aineisto on kerätty englanniksi ja suomeksi, pari haastattelua on tehty somaliksi somalinkielisen avustajan kanssa. Kaikki haastattelut on litteroitu, englanninkieliset haastattelulainaukset olen kääntänyt itse.

Somalialaisten muuttomaina Kanada ja Suomi

Kanadassa on harjoitettu monikulttuurisuuspolitiikkaa jo vuodesta 1971 lähtien. Somalilyhteisö Kanadassa on kuitenkin melko nuori maahanmuuttajayhteisö, sillä heitä alkoi muuttaa merkittävässä määrin maahan vasta 1980-luvun jälkipuoliskolla, aluksi erityisesti Pohjois-Somaliasta, missä sisällissota puhkesi jo vuonna 1988. Suurin osa kanadansomalialaisista on asettunut Torontoon, mutta isompia yhteisöjä on myös Ottawassa ja Kanadan länsiosissa, esimerkiksi Albertan provinssissa, missä öljykentät tarjoavat monenlaisia työmahdollisuuksia. Kanadan tilastokeskuksen mukaan somaliväestön määrä vuonna 2011 oli noin 45 000 (Statistics Canada 2016a), mutta epävirallisten arvioiden mukaan Kanadassa on jopa 100 000–150 000 somalialaista. Tätä epäsuhtaa on selitetty sillä, että väestönlaskenta ei luotettavasti tavoita etnisiä vähemmistöjä (Berns-McGown 2013, 26).

Kanadassa on kiinnitetty huomiota siihen, että uudempien maahanmuuttajaryhmien, erityisesti pakolaisina ja turvapaikanhakijoina tulleiden, asema on huonompi kuin aikaisemmin tulleiden, jotka olivat erityisesti eurooppalaista alkuperää. Köyhyys on kasvanut nimenomaan näkyvien vähemmistöjen keskuudessa 1980-luvulta lähtien (esim. Employment and Social Development Canada 2016). Myös kanadansomalialaiset ovat sosio-ekonomisesti huono-osainen ryhmä, sillä heistä lähes puolet (48,4 prosenttia) on pienituloisia (Statistics Canada 2016b). Valtaosa Toronton somalialaisista asuu kaupungin itäisissä lähiöissä (esim. Scarborough), läntisissä lähiöissä (esim. Jamestown, Dixon, Rexdale) ja keskustassa (esim. Regent Park). Suurin osa kanadansomalialaisista perheistä asuu sosiaalisesti tuetuissa vuokra-asunnoissa. Alueet, joissa näitä tuettuja vuokra-asuntoja on ja missä somalialaisia perheitä tyypillisesti asuu,

ovat samoja minne on kasautunut myös köyhyyttä ja rikollisuutta, ja missä myös esimerkiksi koulupudokkaiden suhteellinen määrä on korkea. Perheiden on kuitenkin vaikea muuttaa paremmille asuinalueille ja yksityisille vuokramarkkinoille taloudellisten syiden vuoksi (ks. Murdie 2003).

Suomeen somalialaisia turvapaikanhakijaryhmiä alkoi tulla isompina ryhminä vuodesta 1990 lähtien, mikä on ollut yksi merkkipaalu suomalaisen maahanmuuton historiassa. Maahanmuutto Suomeen on 25 vuoden aikana kasvanut nopeasti, ja somalialaisia voidaan pitää eräänlaisina ”jäänmurtajina” (ks. Alitolppa-Niitamo 2004), joiden avulla monikulttuurisuutta ja kotouttamista on käytännössä Suomessa opeteltu. Somalialaisten turvapaikanhakijoiden tuloa Suomeen on kuvattu shokiksi (Aallas 1991); heidän tuloonsa ei oltu varauduttu eikä kotoutumissuunnitelmia tulijoille tuolloin tehty. Vuoden 2015 aikana tulleiden turvapaikanhakijoiden ympärillä käyty julkinen keskustelu on ollut yllättävän samankaltaista kuin 1990-luvun alussa: on ihmetelty sitä, miksi monet tulijat ovat pääosin yksinäisiä miehiä ja miksi monet vaikuttavat kohutuullisen varakkailta. Myös lama-aika on kiristänyt tunnelmia ja asenteita niin nyt kuin 1990-luvun alkuvuosina (somalialaisten kokemuksista Suomessa, ks. esim. Mubarak, Nilsson & Saxén 2015; OSF 2014; Tiilikainen 2003).

Somalialaisten turvapaikanhakijoiden tulossa Suomeen on ollut kolme piikkiä. Ensimmäinen sijoittui 1990-luvun alkuvuosiin, jolloin Somalian sisällissota ja valtion romahtaminen sysäsi somalialaisia joukoittain pakoon maan rajojen ulkopuolelle; toinen vuosiin 2008–2009, jolloin terroriteoistaan tunnettu al-Shabaab-liike oli saanut vahvan jalansijan eteläisessä Somaliassa, erityisesti Mogadishussa. Noina kahtena vuotena Suomeen tuli Somaliasta yli 2300 turvapaikanhakijaa. Kolmas piikki sijoittui vuoteen 2015, jolloin turvapaikanhakijoita Somaliasta tuli lähes 2 000 – kuitenkin huomattavasti vähemmän kuin Irakista (yli 20 000) ja Afganistanista (yli 5 200). (Maahanmuuttovirasto 2016.) Turvapaikanhakijoiden lisäksi somalialaisten määrä Suomessa on kasvanut perheenyhdistämisten ja lasten syntymän myötä.

Tilastokeskuksen mukaan vuoden 2015 lopussa Suomessa oli 17 871 somalia äidinkielenään puhuvaa, näistä naisia lähes 48 prosenttia (N=8 521). Somaliväestö Suomessa on nuorta, sillä heistä puolet (48,5 prosenttia, N=8 665) on alle 20-vuotiaita (Tilastokeskus 2016). Suomensomalialaisista runsas kolmannes on somalialaisten vanhempien Suomessa syntyneitä lapsia eli he kuuluvat ns. toiseen sukupolveen (Tilastokeskus 2015). Valtaosa suomensomalialaisista asuu pääkaupunkiseudulla, mutta heitä asuu myös esim. Turussa, Tampereella, Vaasassa, Joensuussa ja Lieksassa. Helsingissä somalialaisia asuu monissa eri lähiöissä, mutta erityisesti itäisissä kaupunginosissa.

Taloudellinen turvallisuus

Somaliasta sisällissotaa paenneet tulivat uusiin asuinmaihinsa usein tyhjin käsin: heidän opintotodistuksiaan ja osaamistaan ei useinkaan otettu huomioon tai todistusten saamiseen kotimaasta ja/tai niiden todentamiseen meni aikaa. Aikaisemmasta hyvästäkään työkokemuksesta ei ollut hyötyä uudessa asuinmaassa, sillä esimerkiksi Torontossa haastatellut vanhemmat kertoivat työllistymisen ylipäättään sekä erityisesti omalle alalle olleen vaikeaa, koska heillä ei ollut aikaisempaa kanadalaista työkokemusta. Kun koulutusta vastaavaa työtä ei löytynyt, monet päätyivät matalapalkkaisiin ja epävarmoihin työsuhteisiin, esimerkiksi Kanadassa taksikuskeiksi tai tehdastyöhön. Eräs isä, joka oli ollut Yhdysvalloissa tekemässä väitöskirjaa Somalian sisällissodan puhjetessa, hylkäsi Kanadaan tultuaan väitöskirjahankkeensa ja alkoi tehdä työtä postin lajittelussa elättääkseen perheensä. Hän on ollut samassa työpaikassa yli kahdenkymmenen vuoden ajan:

Olen tavallaan ollut tyytyväinen, päätin jäädä. ... Kun sinulla on muita velvollisuuksia, joskus pitää tehdä uhrauksia. Teen monotonista työtä, joka päivä samoja asioita, siinä mielessä en nauti työstäni. Mutta koska minulla on muita tavoitteita, jotka haluan saavuttaa, minun täytyy sopeutua siihen, minun täytyy uhrautua.

Kyseisellä isällä ja hänen vaimollaan oli tavoitteena panostaa lasten menestykseen, ja kaksi vanhinta lasta opiskelikin arvostetuissa amerikkalaisissa yliopistoissa. Lasten koulutuksen tukemisen lisäksi isän säännölliset ansiotulot olivat tärkeitä, jotta hän pystyi lähettämään kuukausittain rahaa köyhille sukulaisille Afrikan sarveen. Torontossa asuvien perheiden osalta seitsemässä tutkimuksessani mukana olevassa perheessä joko perheen molemmat vanhemmat tai perheen ainoana huoltajana toimiva äiti kävi työssä, ja he tulivat taloudellisesti toimeen hyvin tai ainakin riittävän hyvin niin, että huoli rahan riittävydestä ei ollut jatkuvasti läsnä. Osa näistä perheistä tuli toimeen taloudellisesti niin hyvin, että he olivat pystyneet ostamaan perheelleen oman asunnon ja/tai kustantamaan lastensa yliopistomaksut. Kahdessa perheessä, joista molemmissa äiti oli työtön yksinhuoltaja, tulot tuskin riittivät kuukausittaisten menojen kattamiseen. Kummassakin perheessä osa aikuisista, opiskelevista tai osin työssä käyvistä nuorista, asui vielä äitinsä luona. Osittain syy tähän oli kulttuurinen, sillä monet vanhemmista olivat sitä mieltä että nuoren pois muuttaminen kotoa olisi sopivaa vasta silloin kun hän menee naimisiin tai muuttaa toiselle paikkakunnalle opiskelujen takia. Tärkeä syy oli myös taloudellinen: nuorten taloudellinen tilanne ei sallinut omilleen muuttoa.

Suomessa asuvista tutkimistani perheistä kellokään ei ollut omistusasuntoa. Työttömien joukossa oli mm. kaksi yksinhuoltajaäitiä, ja lisäksi useassa perheessä työttömyysjaksot vaihtelivat erilaisten työllistymiskurssien, työkokeiluiden ja lyhyiden tai epäsäännöllisten työjaksojen kanssa. Ainoastaan kaksi perheistä kertoi selviävänsä taloudellisesti hyvin. Leskeksi jäänyt työtön somaliäiti kertoi, että hänelle jäi kuukausittain käyttöön noin 400–500 euroa erilaisten perheen saamien tukien ja laskujen maksamisen jälkeen. Hänen kuudesta lapsestaan kolme asui vielä kotona, heistä kaksi opiskeli ja kolmas oli juuri saanut osa-aikatyötä. Äidin haastattelussa mukana ollut tytär selitti, että vanhin veljeksistä, työssä käyvä ja itsenäisesti asuva nuori mies, auttoi heitä taloudellisesti:

Hän hoitaa internet ja kaikki, mitä mä tarvitsen kouluasiat, koulukirjat ... se hoitaa myös kuukausittain, että se menee ruokaostoksille, sitten pikkusiskon kuukausirahat ja mun rahat (naurahdus). Hän hoitaa kaikki.

Erityisesti Torontossa asuvissa perheissä oli tavallista, että työssä (myös kesä- ja tuntityössä) käyvät lapset auttoivat perhettään taloudellisesti maksamalla esimerkiksi jonkun perheen kuukausittaisista laskuista tai antamalla koko palkkansa tai osan siitä vanhemmilleen. Myös Suomessa nuoret tukivat taloudellisesti äitiään tai sisarusiaan, mikäli siihen oli tarvetta, mutta vanhemmat usein haastatteluissa sanoivat, että nuoret voisivat pitää ansaitsemansa rahat itse ja maksaisivat niistä vain omat menonsa.

Tilastojen valossa somalialaisten työllistyminen Kanadassa on onnistunut paremmin kuin Suomessa. Vuonna 2011 kanadansomalialaisten työttömyysprosentti oli 21 ja työllisyysaste 42,4. Itsensä työllistävien osuus työssä olevista oli noin 8 prosenttia (Statistics Canada 2016b). Suomessa vuonna 2012 somalinkielisten miesten työttömyysprosentti oli 45,0 ja naisten 59,1. Vastaavat työllisyysprosentit olivat 25,7 ja 14,3. Yrittäjinä toimi tilastojen mukaan vain 36 somalialaista, joista neljä naisia – yrittäjien osuus työllisistä oli miehistä 2,6 prosenttia ja naisista 0,6 prosenttia. (Joronen & Mohamed 2015, 18.) Yleisesti ottaen voidaan todeta, että työssä olevien suomensomalialaisten määrä on hyvin pieni. Samaan aikaan pitää kuitenkin ottaa huomioon, että suuri osa Suomen somaliväestöstä on vielä alaikäisiä tai opiskelijoita, eivätkä siten kuulu työvoimaan. Lisäksi naisissa on monia kotiäitejä, jotka hoitavat pieniä lapsiaan kotona. Somalialaisten vanhempien lasten työllistymisen onnistumista ei vielä pysty arvioimaan, koska työvoimaan kuuluvien määrä on toistaiseksi niin pieni.

Yritysaktiivisuuden alhaisuutta Suomessa asuvien somalialaisten keskuudessa on selitetty mm. heidän Suomessa kokemallaan syrjinnällä ja yhteisön hajanaisuudella (Joronen & Mohamed 2015, 18–19). Pohjois-Amerikassa yrittäjyys ylipäättään on tavallisempaa kuin Suomessa, mikä heijastunee myös somalialaisten yrittämisinnostukseen. Vaikka kanadalaisten tilastojen antama itsensä

työllistävien osuus ei välttämättä suoraan vastaa Tilastokeskuksen tilastoimaa yrittäjien osuutta Suomessa, pääkaupunkiseutua suurempi somaliyhteisö Torontossa todennäköisesti luo paremmat mahdollisuudet yrittäjyyteen, joka saattaa tukeutua pääosin samasta etnisestä taustasta olevaan asiakaskuntaan.

Aineiston perusteella vaikuttaa siltä, että Kanadassa asuvat matalan tulotason perheet ovat enemmän huolissaan taloudellisesta tilanteestaan kuin Suomessa asuvat. Yhtenä tekijänä tähän näyttää olevan se, että Kanadassa lukion jälkeiset opinnot ovat maksullisia. Mikäli opiskelija ei onnistu saamaan stipendiä, maksut pitää kattaa joko lainalla, jota kaikki uskonnollisista syistä eivät halua ottaa, tai säästöillä. Toisena syynä lienee suomalainen sosiaaliturvajärjestelmä, joka on toistaiseksi tarjonnut turvatumman toimeentulon esimerkiksi työttömille yksinhuoltajille.

Nuorisotyöttömyys vaikuttaa nuorten tulevaisuuden näkymiin kummassakin maassa, mutta haastatteluissa suomensomalialaiset olivat pääosin luottavaisia sen suhteen, että he pystyvät opiskelemaan ja tulemaan toimeen opintojensa jälkeen. Sen sijaan kanadansomalialaisten nuorten haastatteluissa epävarmuus tulevaisuuden taloudellisesta turvallisuudesta oli selvästi suurempaa. Esimerkiksi yliopistossa kandidatonin tutkintoa opiskeleva tyttö kuvasi:

Olen joskus huolissani taloudellisesta tilanteestani ja tulevaisuudestani, koska on todella vaikeaa päästä nousemaan parempaan sosioekonomiseen tilanteeseen kuin missä on. Joskus pelkään, että päädyn samaan tilanteeseen kuin missä äitini on ollut, toistan äitini elämää, olen aina stressaantunut kuten hän. Pelkään, että en pärjää häntä paremmin. Ja ajattelen myös sitä kaikkea, mitä hän on siinä tapauksessa tehnyt eteeni ihan turhaan, sillä hän on tehnyt kaiken tämän jotta minulla olisi parempi elämä, että minulla olisi taloudellisesti turvatumpi elämä kuin hänellä on ollut. ... Äidilläni oli opintolaina ja hänellä oli paljon vaikeuksia sen takaisin maksamisessa, se oli hänelle suuri stressi. ... Se pelottaa minua, en halua ajatella sitä. ... Jos en saa todella hyvää ammattia, lainan takaisin maksaminen tulee olemaan mahdotonta, sillä opintolaina tulee olemaan 40 000 (Yhdysvaltain dollaria) maisterin tutkintoon ja lisäksi väitöskirjaopinnot, pelkään ajatella sitä, se on kauhistuttavaa.

Asuinalueiden turvallisuus

Aineistoni perusteella somalialaisten perheiden asuinalueiden erilaisuus yhtäältä Torontossa ja toisaalta pääkaupunkiseudulla Suomessa on yksi tärkeimmistä, ellei tärkein kokemuksien erilaisuutta luova tekijä. Torontossa tutkimukseen osallistujat pitivät lähiöitä, joissa he asuivat, keskeisenä syynä perheiden ongelmiin. Somaliasta Kanadaan muuttaneet perheet olivat tottuneet siihen, että

”koko kylä kasvattaa”: Somaliassa lapset liikkuvat yleensä kotien ulkopuolella vapaasti, ja vanhemmat luottavat siihen, että kuka tahansa aikuinen voi puuttua, mikäli lapsi tekee jotain sopimatonta, kollektiivinen yhteisö kasvattaa ja ohjaa lasta. Jotkut osallistujat ovat kertoneet, että he luulivat asian olevan näin myös Torontossa, ja päästivät lapset vapaasti pihoille leikkimään. Kollektiivinen huolehtimisen kulttuuri kuitenkin puuttui, ja lisäksi pihoilla ja kaduilla vaanivat huono seura, huumeet ja jengit.

Vanhemmat ovat kertoneet, kuinka he ovat huolissaan siitä, kun heidän nuorensa liikkuvat kodin ulkopuolella. Asunnot ovat usein pieniä isoille perheille, eivätkä vanhemmat pysty kontrolloimaan isomprien lastensa liikkumista. Monet alhaisen tulotason asuinalueista, joissa somalialaiset perheet – ja monet muut näkyvät vähemmistöt – asuvat, ovat perheiden mielestä turvattomia: haastateltavat ovat kertoneet laukauksista, joita he ovat kuulleet sekä näkemistään aseista ja jopa ruumiista. Pimeän jälkeen liikkuminen ulkona huolestuttaa ja sitä pitää erikseen suunnitella. Eräs tyttö kertoi, että jos hän tulee kotiin pimeällä, hän yleensä puhuu äitinsä tai veljensä kanssa koko ajan kännykkäänsä sen aikana kun hän kävelee bussipysäkiltä kotiin. Jamestownissa asuva perhe kuvasi aluettaan getoksi. Perheen poika kuvasi:

”Eräs ystäväni muutti pois tältä alueelta, ja menin häntä tapaamaan, olin siellä koko päivän. Meille tuli mieleen mennä käymään kaupassa. Kysyin, paljonko kello on. Ystäväni kysyi, miksi kysyt aikaa, kello on yksitoista illalla. Kävellään vaan, kauppa on ihan lähellä, sinne on turvallista mennä, kaikki kävelevät. En uskonut ennen kuin todella kävelimme sinne. Se oli ihan erilainen tunne, 100-prosenttisesti uusi tunne. Täällä, kun kävelet kauppaan, koko ajan olet hermona. Siellä taas voin lähteä kauppaan 100-prosenttisen iloisena, laulaa, soittaa musiikkia kovaa, ilman huolia. Täällä olen yöllä hiljaa. Haluan kuulla – haluan kuulla jonkun askeleet ensimmäisenä. Sellaista täällä alueella on.”

Muutama päivä ennen kenttätyöni alkua kyseisen perheen talon lähellä oli ammuttu kuoliaaksi kaksi somalialaista nuorta. Vuodesta 2005 lähtien arviolta yli 100 nuorta kanadansomalialaista miestä on kuollut väkivaltaisesta. Osa heistä on sekaantunut jengeihin ja huumeisiin, mutta monet ovat kuolleet satunnaisen ammuskelun seurauksena. Perheiden ahdistusta lisää se, että suurinta osaa näistä tapauksista ei ole selvitetty. Monien vanhempien mielestä syynä poliisin kyvyttömyyteen selvittää somalialaisten nuorten kuolemia oli haluttomuus ottaa mustan ja köyhän yhteisön huolet vakavasti. Tämä aikaansai perheissä turhautumista ja lisäsi poliisia kohtaan tunnettua epäluottamusta.

Sekä vanhemmat että nuoret kertoivat, kuinka poliisi oli pysäyttänyt erityisesti nuoria miehiä ja kysellyt kysymyksiä tai henkilöpapereita. Perheet kokivat, että nuoria profiloitiin heidän ihonvärinsä vuoksi. Erityisesti alhaisen tulotason alueilla asuvat perheet kertoivat poliisin usein vartioivan alueella ja häiritsevän siellä liikkuvia nuoria (myös Berns-McGown 2013). Eräs äiti kertoi, kuinka kaksi

poliisia oli kaatanut maahan hänen poikansa, joka oli palannut kotiin myöhään yöllä. Poliisit olivat sanoneet, että he etsivät jotakuta henkilöä ja hän sopi kuvaukseen. He olivat päästäneet pojan, kun hän oli näyttänyt heille työpaikkansa kulkuluvan. Poika oli sanonut äidilleen, "Jos olisin lyönyt heitä, he olisivat tapaneet minut, koska se on reaktio. En ole koskaan pelännyt niin paljon."

Turvattomuuden tunteen ja sen lisäksi, että nuoret saavat huonoja vaikutteita alueen kaveripiiristä, perheet ovat maininneet asuinalueillaan muitakin negatiivisia vaikutuksia: alhaisen tulotason lähiöiden koulut ovat usein aliresursoituja eikä alueen vanhemmilla ole välttämättä varaa tukea koulun aktiviteetteja omasta taskustaan. Alueiden nuorten on myös vaikea työllistyä, sillä työnantajat ovat ennakkoluuloisia, eivätkä halua palkata heitä, kun näkevät sähköisessä hakemuksessa olevan postinumeron.

Pääkaupunkiseudulla Suomessa haastateltavat kokivat asuinalueensa pääosin hyvin turvallisiksi huolimatta siitä, että he olivat saattaneet kohdata lähiympäristössä tai naapureiden taholta huutelua ja muuta rasistista häirintää. Nainen kertoi äitien fokusryhmäkeskustelussa:

Muuten alueena se on aika rauhallinen, mutta mulla on ollut mun naapurin kanssa ongelmia. Ja hän on ollut hyvin rasistinen ja jopa uhkasi minua niin kun tappaa minua lasten kuullen. Minkä vuoksi jouduin ihan viemään asian poliisille ja sitten käräjäoikeudessa, että mä en koe siinä asunnossa itseni ja lapsieni kanssa hyvin turvallisiksi. Ja mä oon yrittänyt sillä tavalla vaihtaa se asunto. Mutta se ei kuitenkaan, jos ajatellaan Suomessa ja muutenkin tämä alue mä koen, että se on hyvin turvallinen. Mutta se että jos tulee konfliktia ja tämmösiä, että henkeä uhataan, ei kukaan voi kokea sillä tavalla turvallisiksi.

Myös somalialaisia Helsingissä käsittelevässä tutkimuksessa rasismin kokemukset asuinalueisiin sekä vuokra-asuntojen korjauksiin ja jakoon liittyen tulivat esille. Asunnot olivat monihenkisille somaliperheille usein myös ahtaita. (OSF 2014, 77–82.) Vain harvalla oli syntynyt hyviä naapurisuhteita suomalaisiin, vaikka hyvät naapurisuhteet ovat Somaliassa olleet tärkeitä ja monet olisivat niitä kaivanneet myös Suomessa (myös Dhalmann 2013, 397). Kaikki haastateltavistani eivät kuitenkaan olleet kohdanneet rasismia. Pienenä Suomeen tullut nuori nainen kertoi asuinalueestaan:

Se on tommonen lähiöalue. Sen maine on tommonen, tullu jo -70-luvulta lähtien. Varmaan ollu semmonen lähiö, mis on paljo työttömii. Ja alkoholistejaki riittää ja kaikkee tämmöstä. Ja sitte se alko -90-luvulla saada paljo mainetta, että maahanmuuttajienki tommonen slummipaikka. Mutta rehellisesti sanottuna mun mielest se on tosi turvallinen paikka. Mä oon aina sanonu, ne juopotki on meidän ystäviä, tunnetaan jo niitäki (naurahtaa), ku on

asunu jo -93 lähtien. En mä oo koskaan kohdannu täällä mitään rasismii. Ku aina lehestä ku lukee tai Facebookista, että jonku perässä juostu jossain ja tolee, mut ei täällä. Koko alue on ihan rauhallinen. Se on tuttu ja turvallinen, se on vaan semmosen maineen saanu.

Suomessa lapset jo nuorina liikkuvat itsenäisesti esimerkiksi kouluun ja harastuksiin, niin myös somalialaisten perheiden lapset. Muutamat haastatellut äidit ovat todenneet, että Suomessa he arvostavat erityisesti sitä, että lapsia ei tarvitse kuljettaa aamulla kouluun, vahtia koko ajan vieressä ja pelätä kidnappauksia. Suomalaisen yhteiskunnan yleinen turvallisuus vaikuttaa positiivisesti myös somalialaisten perheiden turvallisuudentunteeseen. Muutamilla äideillä oli omakohtaista kokemusta ja vertailukohtaa Suomen tilanteeseen vierailusta tai sukulaisista muissa maissa. Eräs nainen kertoi ystävästään, jonka lapset olivat vierailleet sukulaisen luona Kanadassa:

Hän sanoi, että Kanadassa 16-vuotiaakaan ei uskalla mennä talon pihaan leikkimään, että siellä koetaan hyvin vaaralliseksi mennä jopa ulos leikkimään yksin. Ja sit hänen lapsi, joka on 16-vuotias, ihmettelee, että kuinka minä olen aina liikkunut yksin Suomessa ja mennyt joka paikkaan, että miten mä en saa täällä liikkua. Ja he alkoivat arvostaa enemmän ja rakastaa Suomea kotimaanaan, kun täällä on niin turvallista.

Pääkaupunkiseudulla on jo vuosikymmenien ajan harjoitettu erilaisten asumismuotojen sekoittamista sekä sosiaalista sekoittamista, jonka tarkoituksena on ollut vähentää kaupunkien sisäisiä sosio-ekonomisia eroja ja lisätä sosiaalista koheesiota. 1990-luvun alussa maahanmuuttajien määrän kasvaessa, myös maahanmuuttajien asumiskysymyksiä alettiin tarkastella samoista poliittisista lähtökohdista käsin. Siitä huolimatta, että maahanmuuttajia on alkanut keskittyä enemmän tiettyihin kaupunginosiin ja pienille alueille on syntynyt ns. köyhyystaskuja, maahanmuuttajien eriytyminen omille asuinalueille on ollut toistaiseksi vähäistä (Dhalmann 2013, 390–391; OSF 2014, 76–77).

Tämän tutkimuksen osallistujien mukaan somalialaiset asuvat mieluummin asuinalueilla, joissa asuu myös suomalaisia ja muita maahanmuuttajataustaisia perheitä kuin ainoastaan somalialaisia. Sekoittunut asuinalue antaa mahdollisuuden mm. tutustua monenlaisiin ihmisiin ja opetella suomen kieltä, kun taas somalialaisten perheiden kasaantumisen samalle alueelle epäiltiin tuovan ongelmia. Esimerkiksi eräs äiti epäili, että jos alueella olisi pelkästään somalialaisia perheitä, niin lapset koko ajan tappelisivat keskenään, kun taas suomalaiset lapset hänen mielestään pystyvät sopimaan riidat paremmin (ks. myös Dhalmann 2013).

Lasten ja nuorten mahdollisuudet hyvään elämään

Somaliasta sisällissotaa paenneilla vanhemmilla lasten turvallinen elämä ja hyvinvointi on ollut keskeinen päämäärä. Lapsille on haluttu tarjota opiskeleluun paremmat mahdollisuudet kuin mitä heillä itsellään on ollut. Kanadan ja Suomen kaltaisissa maissa on tarjolla aivan toisenlaisia mahdollisuuksia kuin vanhempien kotimaassa kasvavilla lapsilla ja nuorilla, ja vanhemmilla on usein korkeat tavoitteet lastensa opintojen ja uran suhteen. Haasteet kanadan- ja suomensomalialaisten nuorten koulunkäynnissä ja koulutuksessa ovatkin heittäneet somaliyhteisöissä paljon huolta.

Toronton kouluviraston (Toronto District School Board, TDSB) tekemän selvityksen mukaan vuonna 2011 lukionsa keskeyttäneiden somalinkielisten opiskelijoiden osuus oli 25 prosenttia – vastaava osuus kaikkien opiskelijoiden keskuudessa oli 14 prosenttia. Poikien joukossa osuus oli vieläkin suurempi, 33 prosenttia. Lisäksi lähes 60 prosenttia somalinkielisistä miespuolisista opiskelijoista oli erotettu koulusta ainakin kerran opintojensa aikana. (Spyropoulos 2013.) Toronton kenttätöni alkamisen aikoihin syksyllä 2012 paikallisen somaliyhteisön aktiivien ja TDSB:n edustajien yhteistyönä perustettiin työryhmä pohtimaan, kuinka tilannetta olisi mahdollista korjata. Työryhmän työskentelyn pohjalta valmisteltiin viisivuotinen toimintaohjelma, joka keskittyi antamaan suosituksia kolmella eri osa-alueella: oppilaiden koulumenestys ja hyvinvointi, vanhempien ja yhteisön osallisuus sekä koulujärjestelmän kapasiteetti ja kulttuurinen kompetenssi. (TDSB 2014.)

Suomensomalialaisten koululaisten osalta on todettu, että verrattuna muihin maahanmuuttajaryhmiin opintojen keskeyttäminen peruskoulun jälkeen oli heidän kohdallaan kaikkein todennäköisintä (Kilpi 2010, 120–121). Vuoden 2010 tietojen mukaan 15–29-vuotiaista pääkaupunkiseudun somalialaisista miehistä noin 38 prosenttia ei ollut opiskelemassa tai työelämässä. Vastaava prosenttiosuus nuorten somalialaisten naisten keskuudessa oli noin 24. (Myrskylä 2012.) Ne somalialaiset oppilaat, jotka jatkavat toisen asteen opintoihin, suuntautuvat useammin ammatillisiin kuin lukio-opintoihin. Suomalaisissa yliopistoissa on toistaiseksi hyvin vähän somalitaustaisia opiskelijoita. Sen sijaan ammattikorkeakouluissa, joihin on helpompi päästä, heitä on enemmän. (OSF 2014, 50–52.) Lukioissa opiskelevien määrä on kuitenkin viime vuosina alkanut lisääntyä ja on huomattava, että ulkomaisissa yliopistoissa opiskelee arviolta jopa satakunta suomensomalialaista nuorta. Varsinkin lääketieteen opiskelu on suosittua ja sitä opiskellaan esimerkiksi Venäjällä, Ukrainassa, Moldovassa ja erityisesti EU-maassa Romaniassa. Suomeen verrattuna Kanadassa yliopistoon on huomattavasti helpompi päästä. Toisaalta opintojen maksullisuus saattaa hidastaa tai rajoittaa opintojen suorittamista, ja monet eivät suorita maisteriopintoja taloudellisten ongelmien vuoksi.

Euroopassa tehtyjen selvitysten mukaan Somaliasta paenneiden muodollisen koulutuksen taso on yleisesti ottaen ollut alhainen, ja se luonnollisesti vaikuttaa opintomenestykseen uudessa maassa (OSF 2016, 33–34). Maahantuloiällä on vaikutusta koulumenestykseen: mitä nuorempina henkilö on maahan tullut, sitä parempi koulumenestys yleensä on. Suomessa PISA-tutkimusten yhteydessä on todettu, että kaksitoistavuotiaina tai sitä vanhempina tulleilla maahanmuuttajilla osaaminen oli heikompaa kuin nuorempina Suomeen tulleilla. Suomensomalialaisten koululaisten PISA-tulokset olivat kantaväestöön verrattuina selvästi heikommät sekä matematiikassa että lukutaidossa. Lisäksi huomiota herättää se, että Suomessa syntyneiden lasten eli ns. toisen sukupolven oppimistulokset olivat heikompia kuin maahanmuuttajina Suomeen tulleiden somalialaisten tulokset (Valtiontalouden tarkastusvirasto 2015, 39–42.)

Somalialaisten vanhempien mahdollisuuksiin tukea lastensa koulunkäyntiä vaikuttaa heidän oman koulutustaustansa ja kielitaitonsa lisäksi mm. se, kuinka hyvin he tuntevat uuden asuinmaan koulutusjärjestelmää sekä kuinka paljon heillä on aikaa käytettävissään lapsen koulunkäynnin seuraamiseen. Mutta myös opettajien asenteilla on suuri merkitys lasten koulumenestykseen. (OSF 2016.) Torontossa somaliyhteisö on kritisoinut nimenomaan koulujärjestelmää sekä sitä, kuinka stereotyyppiset käsitykset somalialaisista oppilaista ja suoranainen syrjintä ovat vaikuttaneet siihen, kuinka oppilaisiin koulussa suhtaudutaan. Sekä Torontossa että pääkaupunkiseudulla vanhemmat ja oppilaat ovat kertoneet esimerkkejä siitä, kuinka opinto-ohjaajat ja opettajat ovat kehottaneet oppilaita hakeutumaan ammatillisiin opintoihin lukion sijaan, koska eivät usko oppilaiden voivan menestyä opinnoissaan tai ovat kohdelleet somalitaustaisia oppilaita eri tavoin kuin muita oppilaitaan. Espoolainen nainen totesi, että yhteen aikaan kaikki somalialaiset tytöt ohjattiin lähihoitajakouluun. Torontolainen nuori nainen, joka haastattelun aikaan suoritti väitöskirjaopintojaan, puolestaan kertoi lukioaikaisista kokemuksistaan:

Olen aina ollut hyvä oppilas. ... Luokalla 11 (lukion toiseksi viimeinen luokka), minulla oli kuitenkin isoja ongelmia englannin kurssin kanssa, melkein sain siitä hylätyn vaikka puhun englantia erittäin hyvin. Mutta minulla oli ongelmia opettajan kanssa, ja vaikka on vaikea varmasti sanoa miksi joku saa heikkoja arvosanoja niin tunsin vahvasti, että hän suhtautui minuun toisella tavalla kuin muihin oppilaisiin. Olin edistyneiden oppilaiden englannin kurssilla, josta voi itse asiassa saada yliopiston opintopisteitä jos menestyy kokeessa hyvin. Olin ainoa musta oppilas luokassa, ja sitten minulla on tällainen maahanmuuttajanimi ja tausta. Minusta tuntui, että hän ei arvostellut kokeitani oikein, kirjoittamistani, olin mielestäni parempi kirjoittaja kuin mitä arvosanoja sain. Kun saa sellaisia arvosanoja, niin se lannistaa enkä enää viitsinyt nähdä vaivaa kurssin kanssa. ... Mutta tiesin, että halusin mennä

yliopistoon, ja kun molemmilla vanhemmillakin on yliopistotutkinnot, ei minulla ollut koskaan muuta vaihtoehtoa kuin jatkaa yliopistoon, kaikkien lasten odotettiin tekevän niin. Se tietysti vaikutti siihen, että 12. luokalla sitten päätin hoitaa asiat kuntoon.

Rima Berns-McGownin (2013) mukaan kanadansomalit kohtaavat institutio-naalista rasismia ja kärsivät myös median luomasta mielikuvasta, jonka mukaan heidät yhdistetään lähinnä väkivaltaan ja rikoksiin. Kanadansomalien kohtaa-ma syrjintä ei ole kuitenkaan poikkeuksellista, vaan verrattavissa muiden maan näkyvien vähemmistöjen kokemaan syrjintään, joka ylläpitää ei-valkoisten vä-hemmistöjen sosio-ekonomista syrjäytymistä (Walker 2008, 238). Haastatteluissa rasismien ja syrjinnän kokemukset tulivat Toronton haastatteluissa esiin koulujen ja työpaikkojen lisäksi myös esimerkiksi poliisin taholta erityisesti kanadansoma-lialaisten miesten kriminalisointina, kuten edellä on jo tuotu esiin asuinalueita käsittelevän kappaleen yhteydessä. Muutamat huivia käyttävät naiset kokivat tulleen syrjityiksi tai kohdanneensa epäluuloja huivinkäyttönsä vuoksi, ja myös jotkut miehet kertoivat, kuinka islamin uskontoon liittyen heille oli vihjailtu esimerkiksi terrorismista. Kaiken kaikkiaan tutkimukseen osallistujat kuitenkin kokivat, että heidät Kanadassa hyväksyttiin somalialaisina ja muslimina, ja että heidän kokemansa syrjintä Kanadassa oli piilotetumpaa ja ”kohteliaampaa” kuin monissa Euroopan maissa. Osallistujat myös arvostivat Torontoa asuinpaikkana, kuten seuraava yliopistossa opiskeleva nuori mies selitti:

Arvostan todella tätä kaupunkia, ja sitä että se on hyvin monikulttuurinen kaupunki. Arvostan sitä, että se antaa ihmisille mahdollisuuksia, ja sitä että ihmiset täällä ovat todella ystävällisiä. Pidän Torontosta todella.

Myös yhdellä suomensomalialaisella nuorella miehellä oli omakohtaista koke-musta Torontosta, missä hän oli asunut vuoden tätinsä kanssa:

Se (elämä Torontossa) tuntui periaatteessa paljon helpommalta (kuin Hel-singissä). Rehellisesti sanottuna, että sua ei katottu sun värin perusteella. Se oli, mikä oli tosi iso juttu mulle. Katottiin, jos haluat oppia ja tehdä kaikkea, kaikki on mahdollista sulle.

Useissa tutkimuksissa on tuotu esiin suomensomalialaisten rasismien ja syrjin-nän kokemukset niin kadulla, työnhauksa kuin palveluissakin (esim. EU-MIDIS 2009). Myös Suomessa media on ruokkinut negatiivisia stereotypioita somalia-laisista (OSF 2014, 115–121). Haastatteluissa on kerrottu esimerkkejä ihonväriin, etnisyyteen tai uskontoon liittyvästä syrjinnästä. Esimerkiksi nuori mies kertoi, kuinka poliisi oli pysäyttänyt hänet, kun hän oli ollut ajamassa autoa:

Kerrankin poliisi pysäytti, sit se kysy, onko tää sun autos. Mä olin tälleen, on, miks sä kysyt? Sen vastaus oli, että tää on liian hieno ollakseen mustan miehen auto. Mä ... vastasin, no hanki koulutus, niin ehkä joskus säkin saat tämmösen auton. Se ei tykänny siitä yhtään (naurahtaa).

Suomensomalialaisten nuorten osallistujien kokemuksissa tuli esiin epävarmuus siitä, keitä he oikein ovat. Heidän vanhempansa identifioituivat selvästi somalialaisiksi, mutta heidän lapsensa, joista monet olivat syntyneet Suomessa, neuvottelivat identiteetistään. Lukiolaistyttö pohti:

Mä koen itteni enemmän ulkomaalaisena, ei-suomalaisena. Niin, ulkomaa-lainen justiinsa, että kummiskin mulla on Suomen kansalaisuus. ... Vanhemmat tietty on maahanmuuttajia, mut en mä ite koe itteeni maahanmuuttajaks.

MT: Mikä sut erottaa siitä suomalaisuudesta?

Mun vanhemmat on tullut eri maasta. Ja meillä on eri kulttuuri, eri tavat. Kummiskin mä oon Suomes syntyny. Periaatteessa mähän oon tavallaan suomalainen, kun mun kielitaito on aika sama kuin suomalaisil, ja oon käyny päiväkodin ja käyny tääl kouluu...

Muutamat nuoret kertoivat, kuinka heiltä kysyttiin, mistä he olivat kotoisin tai kuinka heille alettiin puhua englanniksi, vaikka he olivat eläneet koko elämänsä Suomessa. Tunne siitä, että heitä ei hyväksytty suomalaisina, aikaansai kuulumattomuuden tunnetta (myös OSF 2014, 37–39). Eräs isä selitti:

Jos identiteetti on sillee vähän niinkun epäselvä, se voi aiheuttaa kriisin mun mielestä. Semmonen, kun ihmisiä leimataan. Se on siinä muslimi, tummaihoinen ja vielä somali, josta erityisesti suomalaiset eivät tykkää. Se, että kun pistetään jo nuorille. Mä voin käsitellä sitä ja ehkä muuttaa jopa vahvuudeksi, mutta ei nuori, nuori ei semmosta pysty (käsittelemään). Mä oon enemmän huolissaan ne, jotka ovat syntyneet Suomessa.

Osallistujat kertoivat haastatteluissa, kuinka he kokivat Suomen ilmapiirin muuttuneen ja syrjinnän tulleen ikään kuin sallitummaksi perussuomalaisten nousun jälkeen. Suomen aineiston keruun aikoihin mediassa uutisoitiin paljon ISISistä ja esimerkiksi Pariisin terrori-isku tammikuussa 2015 oli tapahtunut juuri ennen nuorten naisten fokusryhmäkeskustelua. Fokusryhmäkeskustelussa osallistujat puhuivat siitä, kuinka he kokivat, että heidän identiteettinsä harjoittavina muslimeina kyseenalaistettiin ja suomalaiset tuntuivat projisoivan heihin omia pelkojaan, epäluulojaan ja kysymyksiään liittyen terrori-iskuihin

tai muslimeihin ylipäättään. Osa kertoi myös pelkäävänsä, että heihin saattaisi kohdistua kostoiskuja ”muslimien edustajina” vihaisten suomalaisten taholta.

Yhtäläisyyksiä ja eroja kokemuksissa

Tässä luvussa tarkasteltujen kanadansomalialaisten ja suomensomalialaisten perheiden lähtökohdat ovat olleet pitkälti samanlaiset: molemmissa tapauksissa vanhemmat ovat lähteneet tyhjin käsin sisällissodan raastamasta kotimaasta ja lähteneet etsimään turvapaikkaa itselleen ja lapsilleen. Perheissä on kuitenkin myös eroja esimerkiksi taustalla olevien resurssien, kuten koulutustason, kokemusten ja myös perhevarallisuuden osalta, ja se on heijastunut siihen, millaisia mahdollisuuksia uuden elämän aloittamiseen eri perheillä on ollut. Myös elämä kahden erilaisen maan ja kaupunkikulttuurin kontekstissa on muokannut perheiden mahdollisuuksia ja arjen turvallisuuden kokemuksia.

Työllistyminen on Kanadassa onnistunut Suomea paremmin. Joillekin perheistä on työn kautta avautunut mahdollisuus hyvän elintason hankkimiseen ja mm. oman asunnon ostoon hyvältä asuinalueelta, mutta samaan aikaan monet perheistä sinnittelevät pienten tulojen varassa sosiaalisesti tuetuissa asunnoissa turvattomiksi koetuilla asuinalueilla. Huolimatta siitä, että aineistossani Suomessa ei ollut perheitä, jotka olisivat olleet selvästi vauraita, siinä ei ollut myöskään perheitä, jotka olisivat kokeneet suurta taloudellista turvattomuutta. Myöskään suomensomalialaisilla nuorilla ei ollut samanlaista huolta taloudellisesta toimeentulostaan kuin kanadansomalialaisilla nuorilla. Näyttääkin siltä, että Suomessa kotoutuminen on työelämän sijaan tapahtunut pikemminkin sosiaaliturvaan turvautuen, mutta toisaalta sosiaalietuudet Suomessa riittävät turvaamaan arjen toimeentulon paremmin kuin Kanadassa.

Suomalainen yhteiskunta on kaiken kaikkiaan turvallinen ja se heijastuu myös suomensomalialaisten perheiden turvallisuudentunteeseen. Turvattomuutta pääkaupunkiseudulla aiheuttaa somalialaisten kokema rasismi ja syrjintä, mutta asuinalueet koetaan yleisesti ottaen turvallisiksi ja Suomen rauhallisuutta arvostetaan. Suomensomalialaiset myös arvostavat ja mieluummin asuvat asuinalueilla, missä asuu somalialaisten lisäksi myös muita maahanmuuttajia ja kantasomalaisia. Sen sijaan Torontossa alhaisen tulotason asuinalueet koetaan vakavaksi turvattomuuden aiheuttajaksi, mikä heijastuu myös kanadansomalialaisten nuorten mahdollisuuksiin koulussa ja työelämässä.

Nuorten koulupoluilla on samantyyppisiä haasteita sekä Kanadassa että Suomessa. Yhtäältä vanhempien taustaan ja perheen olosuhteisiin sekä toisaalta systeemiin tekijöihin ja syrjintään liittyvät tekijät vaikuttavat nuorten mahdollisuuksiin edetä opinnoissaan. Kanadassa yhtenä yliopistotason ja muiden

toisen asteen jälkeisten opintojen suorittamista rajoittavana tekijänä on nuorten ja perheiden varallisuus, kun taas Suomessa vastaan tulee kova kilpailu erityisesti yliopistotason opiskelupaikoista. Tosin myös Suomessa perheiden pienet tulot voivat vaikuttaa siihen, että nuoret eivät pysty osallistumaan kalliisiin yliopistoon valmentaviin kursseihin.

Sekä Torontossa että pääkaupunkiseudulla Suomessa elävät somalialaiset kohtaavat syrjintää ja rasismia, ja medialla on ollut keskeinen rooli negatiivisten stereotyyppisten mielikuvien luomisessa somaliyhteisöistä. Torontossa syrjintä koettiin kuitenkin peitetymmäksi ja hienovaraisemmaksi kuin Suomessa, missä syrjintä on avointa eikä siihen vakavasti puututa esimerkiksi poliittisten päättäjien taholta. Toronton ja Kanadan monikulttuurinen yhteiskunta koettiin vapauttavaksi ja myös somalialaisten oli siihen helppo sulautua toisin kuin Suomessa, missä somalialaiset ovat olleet näkyvin vähemmistöryhmä viime vuosiin saakka. Kanadassa kasvaneet somalialaiset kokivat olevansa kanadalaisia toisin kuin Suomessa kasvaneet somalialaiset, jotka kokivat, että heitä ei suomalaisina hyväksytty.

Arvioitaessa kotoutumisen onnistumista tämän tutkimuksen perusteella, voidaan sanoa, että Suomessa on ollut myös onnea siinä, että maahanmuuttajien kotoutuminen on onnistunut näinkin hyvin. Yhtäältä 1990-luvulla maahanmuuttajien määrä Suomessa ja pääkaupunkiseudulla oli pieni ja toisaalta yleinen turvallisuustilanne Suomessa on ollut erittäin hyvä. Tästä johtuen Suomeen ja erityisesti pääkaupunkiseudulle asettuneiden perheiden ei ole juurikaan tarvinnut pelätä lasten sekaantuvan esimerkiksi huumeisiin tai jengeihin, vaan perheet ovat voineet olla turvallisin mielin. Suomalaisten syrjivät asenteet ja rasistinen käyttäytyminen ovat kuitenkin asia, johon täytyy puuttua, sillä se paitsi aiheuttaa turvattomuutta arjessa, luo tunnetta ulkopuolisuudesta ja kuulumattomuudesta suomalaiseen yhteiskuntaan, mikä on erityisen ongelmallista Suomessa syntyneelle ja kasvavalle sukupolvelle. 1990-luvun alussa tulleet somalialaiset maahanmuuttajat kotoutettiin ensisijaisesti suomalaiseen sosiaaliturvaan. Nyt ja jatkossa tulevien työelämäintegraatioon on kiinnitettävä vakavaa huomiota. Myös maahanmuuttajien lasten koulupolkuihin ja siirtymiseen työelämään tulee kiinnittää huomiota ja panostaa: kotoutumisen onnistumista voidaan lopullisesti arvioida vasta heidän kohdallaan.

Kirjallisuus

- Aallas, Eas (1991): Somalishokki. Pakolaisapu, Helsinki.
- Alitolppa-Niitamo, Anne (2004): The Icebreakers: Somali-speaking Youth in Metropolitan Helsinki with a Focus on the Context of Formal Education. Väestöliitto, Väestöntutkimuslaitos, Helsinki.
- Berns-McGown, Rima (2013): "I Am Canadian." Challenging Stereotypes about Young Somali Canadians. IRPP Study No. 38. IRPP, Montreal, Quebec.
- Dhalmann, Hanna (2013): Explaining Ethnic Residential Preferences – The Case of Somalis and Russians in the Helsinki Metropolitan Area. Housing Studies 28 (3), s. 389–408.
- Employment and Social Development Canada (2016): Snapshot of Racialized Poverty in Canada. Saatavilla: http://www.esdc.gc.ca/eng/communities/reports/poverty_profile/snapshot.shtml, luettu 10.4.2016
- EU-MIDIS (2009): European Union Minorities and Discrimination Survey. Main Results Report. European Union Agency for Fundamental Rights.
- Inglehart, Ronald F. & Norris, Pippa (2012): The Four Horsemen of the Apocalypse. Understanding Human Security. Scandinavian Political Studies 35 (1), s. 71–96.
- Joronen, Tuula & Mohamed, Abdirizak Hassan (2015): Kauppakansa pakosalla. Somaliyrittäjät meillä ja muualla. Helsingin kaupungin tietokeskus, Helsinki.
- Kilpi, Elina (2010): The Education of Children of Immigrants in Finland. PhD Thesis. University of Oxford.
- Maahanmuuttovirasto (2016): Turvapaikka- ja pakolaistilastot. Saatavilla: http://www.migri.fi/tietoa_virastosta/tilastot/turvapaikka-_ja_pakolaistilastot, luettu 9.4.2016
- Mubarak, Yusuf M., Nilsson, Eva & Saxén, Niklas (2015): Suomen somalit. Into, Helsinki.
- Murdie, Robert A. (2003): Housing Affordability and Toronto's Rental Market. Perspectives from the Housing Careers of Jamaican, Polish and Somali Newcomers. Housing, Theory, and Society 20 (4), s. 183–196.
- Myrskylä, Pekka (2012): Maahanmuutto ja nuorten syrjäytymisriskit pääkaupunkiseudulla. Kvartti, Helsingin kaupungin tietokeskuksen neljännesvuosijulkaisu 2, s. 14–22.
- OSF (2014): Somalit Helsingissä. Somalit Euroopan kaupungeissa. Open Society Foundations, New York.
- OSF (2016): Somalit Euroopassa – Pääkaupunkiseutu eurooppalaisten kaupunkien vertailussa. Open Society Foundations, New York.
- Spyropoulos, Jim (2013): Task Force to Examine the Achievement of Somali-Speaking Students. Research Summary. Toronto District School Board, julkaisematon esitelmä 19.2.2013.

- Statistics Canada (2016a): National Household Survey (NHS) profile 2011, Canada. Saatavilla: <http://www12.statcan.gc.ca/nhsenm/2011/dppd/prof/details/page.cfm?Lang=E&Geo1=PR&Code1=01&Data=Count&SearchText=Canada&SearchType=Begins&SearchPR=01&A1=All&B1=All&Custom=&TABID=1>, luettu 9.4.2016.
- Statistics Canada (2016b): 2011 National Household Survey. Data tables. Immigration and Ethnocultural Identity, Catalogue Number 99-010-X2011036. Saatavilla: <http://www12.statcan.gc.ca/nhs-enm/2011/dp-pd/dtttd/Lpeng.cfm?LANG=E&APATH=3&DETAIL=0&DIM=0&FL=A&FREE=0&GC=0&GID=0&GK=0&GRP=0&PID=&PRID=0&PTYPE=105277&S=0&SHOWALL=0&SUB=0&Temporal=2013&THEME=95&VID=0&VNAMEE=&VNMEF>, luettu 12.4.2016.
- TDSB (2014): Action Plan to Support the Success of Students of Somali Descent. Report No. 09-14-2412. Toronto District School Board, 1.10.2014.
- Tiilikainen, Marja (2003): Arjen islam. Somalinaisten elämää Suomessa. Vastapaino, Tampere.
- Tilastokeskus (2015): Syntyperä, taustamaa ja kieli iän ja sukupuolen mukaan 1990–2014. Saatavilla: http://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin__vrm__vaerak/047_vaerak_tau_202_fi.px/?rxid=3fcf532a-18f7-4eb0-b20d-062264624a85, luettu 9.4.2016.
- Tilastokeskus (2016): Kieli iän ja sukupuolen mukaan maakunnittain 1990–2015. Saatavilla: http://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin__vrm__vaerak/030_vaerak_tau_102.px/?rxid=8638e1f9-9a4f-4c59-8ac1-458a14830094, luettu 9.4.2016.
- Valtiontalouden tarkastusvirasto (2015): Maahanmuuttajaoppilaat ja perusopetuksen tuloksellisuus. Tuloksellisuustarkastuskertomus. Dnro 303/54/2013. Valtiontalouden tarkastusvirasto, Helsinki.
- Walker, Barrington (toim.) (2008): The History of Immigration and Racism in Canada: Essential Readings. Canadian Scholars' Press, Toronto.

Pakkomuutto haasteena ja mahdollisuutena – globaaleja ja kansallisia suojelumalleja etsimässä

Eveliina Lyytinen

Globaalin pakkomuuton kirjo: Pakolaisuus osana pakkomuuttoa

Ihmiset liikkuvat vapaaehtoisesti ja pakon edessä. Tämä jako ei kuitenkaan ole aina selkeä ja ihmisillä saattaa olla erilaisia muuton syitä. Van Hearin (2000) mukaan muuttoliike on hyvin moniulotteista, ja henkilöt voivat vaihtaa muuttajakategoriaa. He voivat esimerkiksi muuttaa ensin asuinmaansa sisällä ja sen jälkeen ylittää valtion rajan joko pakon tai vapaaehtoisuuden nimissä. Toisaalta taas kansainvälinen muuttaja, niin pakolainen kuin taloudellinen muuttaja, saattaa palata kotimaahansa ja joutua siellä pakon edessä muuttamaan maan sisäisesti. Siirtymä vapaaehtoisen ja pakkoon perustuvan muuton välillä tulisi-kin nähdä mieluummin jatkumona kuin vastakkaisina asioina. Castlesin (2003) mukaan taloudellinen muutto ja pakkomuutto liittyvät läheisesti toisiinsa, sillä molemmat muodostavat globaalin epätasa-arvon ja yhteiskunnallisten kriisien ilmentymän. Myös Turton (2003, 6) on analysoinut pakkomuuton ja vapaaehtoisen muuttoliikkeen suhdetta. Hänen mukaansa nämä muuttoliikkeen eri haarat tulisi erottaa toisistaan, sillä pakkomuuttajilla on erilaiset kokemukset ja tarpeet verrattuna vapaaehtoisesti muuttaviin. Siksi pakkomuuttotutkimuksessa on aivan omat tutkimusaiheet, käsitteet ja metodologiset ongelmat, ja tämän takia tutkimushaarat tulee jossain määrin erottaa toisistaan.

Pakkomuuttajat (forced migrants) ovat ihmisiä, jotka joutuvat jättämään kotinsa pakon edessä ja muuttamaan toiseen valtioon tai toiselle paikkakunnalle oman kotimaansa sisällä. Siirtolaisuusinstituutissa kirjoittamassani ihmismaantieteen pro gradu -tutkielmassani tutkin pakkomuuttajien määrittelyä alan julkaisusarjoissa vuonna 2005. Sisällönerittelyn ja -analyysin avulla loin pakkomuuton määrittelyn, jossa jaan pakkomuuton kansainväliseen, maan

sisäiseen ja niin sanottuun moninaiseen pakkomuuttoon (Lyytinen 2007). Pakkomuuttajien määrittelyssä huomio keskittyy usein rajan käsitteeseen sekä muuton syihin (Lyytinen & RajatOn 2015). Kansainväliseen pakkomuuttoon kuuluvat muun muassa pakolaiset¹, turvapaikanhakijat, salakuljetetut ja pakotetusti palautetut muuttajat (Lyytinen 2007). Maan sisäisiin pakkomuuttajiin kuuluvat muun muassa ”maan sisäiset pakolaiset”, katastrofien takia pakkomuuttavat ja kehityksen takia pakkomuuttavat ja -siirretyt. Niin sanottuun moninaiseen pakkomuuttoon kuuluvat esimerkiksi ihmiskaupatut ja ”pakolaisuuden kaltaisissa tilanteissa elävät” – ryhmä, johon yhä useampi tiukan pakolaismääritelmän ulkopuolelle jäävä henkilö nykyisin kuuluu.

Pakkomuuttajien ryhmittelyyn ja määrittelyyn liittyy ongelmallisia seikkoja, joita ei aina oteta huomioon erillisten kategorioiden käytössä. Ryhmitteilyt ovat rajaa vetäviä: ne sulkevat tietyt ihmiset määritelmän ulkopuolelle ja ottavat taas toiset ihmiset mukaan määritelmään. Pakkomuuttajaryhmien erilaisen aseman takia usein ajatellaan, että pakolaisilla ja nykyisin yhä enemmän myös ”maan sisäisillä pakolaisilla” on etuoikeuksia, joista toiset ryhmät eivät pääse nauttimaan. Monet pakkomuuttajat ovat jääneet näiden keskeisten pakkomuuttajaryhmien määritelmien ulkopuolelle. Osa potentiaalisista pakkomuuttajista ei ole edes kykeneviä muuttamaan, vaan heidän on jätävä paikoilleen (Lyytinen 2007).

Yksinkertaistavien kategorisointien johdosta tietyt ryhmät voivat tulla väärin ymmärretyiksi, kun ryhmään liitetyt kuvaukset eivät perustu pakkomuuttajien itsensä määrittämiin kuvauksiin. Ulkopuoliset tahot ovat siis muodostaneet pakkomuuttajille jonkinlaisen ulkoisen identiteetin. Kategorisointi määrittää pakkomuuttajaryhmille kuuluvat oikeudet, ja jotta pakkomuuttajat voisivat saada suojelua, tulee heidän sopeutua käytettyihin määritelmiin (Brun 2005, 20–21). Muggah (2003, 7) on argumentoinut, että pakkomuuttotutkimuksessa puututtaisiin käsitteiden ja kategorioiden määrittelyn selventämiseen. Hänen mukaansa määritelmät ovat irrallisia ja niitä käytetään huolimattomasti. Bennett (1998) on myös todennut, että kategorisointi ja lokeroiminen ovat yksinkertaistavaa ja näin ollen myös potentiaalisesti vaarallista. Lisäksi kategoriat peittävät alleen ihmisryhmän todellisen heterogeenisuuden. Hänen mukaansa yleisesti käytetyt käsitteet ja kategorisoinnit vaikuttavat myös siihen, miten pakkomuuttajat kokevat itsensä ja toimivat muuttuneissa tilanteissa. Brunin (2005: 21) mukaan huomiota tulisi kiinnittää määritelmiä enemmän itse pakkomuuttajiin, ja heidät tulisi myös ottaa mukaan aiempaa enemmän kehittämään heihin liittyviä käsitteitä ja määritelmiä. Nykyisiä byrokraattisia kategorioita problematisoidaan ja kyseenalaistetaan yhä enemmän pakolaistutkimuksessa.

---

¹ Katso tarkemmat määritelmät esimerkiksi: Lyytinen 2007 ja Lyytinen & RajatOn 2015.

Pakkomuutto ja pakolaisuus tilastoissa

Vuoden 2014 lopulla² maailmassa oli YK:n pakolaisjärjestön (UNHCR) tilastojen mukaan jopa 59,5 miljoonaa pakkomuuttajaa (UNHCR 2015b). Tämä luku on suurempi kuin koskaan aiemmin toisen maailmansodan jälkeen. Vuoden 2013 lopusta pakkomuuttajien määrä lisääntyi vuodessa yli 8 miljoonaa (UNHCR 2014a). Keskimäärin jopa 42 500 henkilöä pakeni päivittäin viime vuoden aikana. Liki 60 miljoonasta pakkomuuttajasta vuonna 2014 noin 1,8 miljoonaa oli turvapaikanhakijoina, 19,5 miljoonaa pakolaisina ja jopa 38,2 miljoonaa maan sisäisinä pakkomuuttajina. Pakolaisista yli 14 miljoonaa³ oli UNHCR:n mandaatin alla ja reilut viisi miljoonaa YK:n palestiinalaispakolaisten järjestön (UNRWA) suojeluksessa. Näistä luvuista voimme todeta, että kansainvälisen rajan ylittäneet pakolaiset ja turvapaikanhakijat muodostavat siis vain noin kolmasosan kaikista pakkomuuttajista. Suurin osa ihmisistä pakenee yhä kotimaansa tai pysyvän asuinmaansa rajojen sisällä.

Valtaosa pakolaisista pakeni niin sanotuiksi kehitysmaiksi luokiteltavista maista, joissa suurimmassa osassa vallitsi konflikti ja/tai vakava ihmisoikeus-tilanne. Lähtömaiden globaalissa kärjessä olivat Syyria, Afganistan, Somalia, Sudan, Etelä-Sudan, Kongon demokraattinen tasavalta, Myanmar, Keski-Afrikan tasavalta, Irak ja Eritrea. Näistä kymmenestä valtiosta pakeni jopa 77 % kaikista pakolaisista. Syyriasta, Afganistanista ja Somaliasta pakeni yli 50 % pakolaista maailmanlaajuisesti.

Entä mitkä valtiot vastaanottivat eniten pakolaisia vuonna 2014? Jopa 57 % kaikista pakolaisista päätyi seuraaviin kymmeneen maahan: Turkki, Pakistan, Libanon, Iran, Etiopia, Jordania, Kenia, Tšad, Uganda ja Kiina. Tilastot kertovat meille, että valtaosa pakolaisista jää kotimaansa tai pysyvän asuinmaansa lähi-alueille. Turkki, Libanon, Irak, Jordania ja Egypti asuttavat esimerkiksi vuoden 2015 syksyllä jopa 4,2 miljoonaa Syyriasta paennutta pakolaista (UNHCR 2015b).

Pakolaisten sijainti ja asumismuodot – Nykyajan kehityssuuntia

UNHCR:n vuoden 2014 pakolaistilastot ilmentävät hyvin myös viimeaikaisia pakolaisuuteen liittyviä kehityslinjoja. Käsittelen tässä neljää eri pakolaisten

---

² UNHCR ei ole vielä tätä artikkelia kirjoittaessani julkaissut vuoden 2015 kokonaistilastoja. Kyseiset tilastot julkaistaan kesäkuussa 2016. Vuoden 2015 puoliväliin mennessä UNHCR:n arvioiden mukaan pakkomuuttajien määrä on jo ylittänyt 60 miljoonaa (UNHCR 2015a).

³ Vuoden 2015 puoliväliin mennessä UNHCR:n mandaattiin kuuluvien pakolaisten määrä oli noin 15,1 miljoonaan (UNHCR 2015a).

sijaintiin ja asumismuotoihin liittyvää trendiä. Pohjalla ovat UNHCR:n sijaintitiedot yli 12 miljoonan pakolaisen osalta.

Ensinnäkin, jopa 86 % pakolaisista asuu kehitys- ja kehittyvissä maissa. Tämä tarkoittaa sitä, että valtaosa pakolaisista pakenee naapurimaihin tai niiden lähi-alueelle. Liki kuusi miljoonaa pakolaista asui maissa, joissa bruttokansantuote (BKT) oli alle 5 000 USD asukasta kohden.⁴

Toiseksi, 45 % pakolaisista elää niin sanotuissa pitkittyneissä pakolaistilanteissa (protracted refugee situations, PRS). UNHCR:n teknisen määritelmän mukaan pakolaistilanne voidaan luokitella pitkittyneeksi, kun yli 20 000 samaan kansalaisuuteen kuuluvaa pakolaista on asunut kotimaansa ulkopuolella vähintään viisi vuotta. Keskimäärin pakolaisuus kestää nykyisin noin 17 vuotta (UNHCR 2015b). Koska pakolaisten paluu kotimaahan ei ole enää useinkaan realistinen tai nopea pakolaisuuden ratkaisukeino, uusia toimintatapoja heidän suojelemiseksi ja ratkaisumallien löytämiseksi on kehiteltävä.

Kolmanneksi, yli 60 % pakolaisista asuu kaupungeissa. Viimeisen parin vuosikymmenen aikana pakolaisuuden kaupungistuminen on ollut ehkä yksi merkittävimmistä muutoksista, joka liittyy vahvasti laajempaan muuttoliikkeen maaseudulta kaupunkien. Tätä ilmiötä on kuitenkin tutkittu jo ainakin 1970-luvulta (Pantuliano et al. 2012), joten pakolaisuuden kaupungistuminen ei sinänsä ole mikään uusi ilmiö. Kansainväliset humanitaariset järjestöt, mukaan lukien UNHCR, eivät ole kuitenkaan pysyneet tämän kehityksen perässä, varsinkaan operationaalisesti. Tämä johtuu osittain siitä, että useissa maissa kaupunkipakolaiset eli kaupungeissa asuvat pakolaiset ovat yhä laittomia ja tämän takia he elävät marginaalisessa asemassa. Usein he joutuvat elämään piilossa viranomaisilta ja ovat siten erittäin haavoittuvassa asemassa monella eri elämän osa-alueella (Lyytinen 2013). He turvautuvat pikemminkin yhteisöllisiin suojelumuotoihin kuin viralliseen suojeluun (Lyytinen & Kullenberg 2013). Humanitaarinen yhteisö onkin yhä niin sanotun mukavuusvyöhykkeensä ulkopuolella toimiessaan aiempaa enemmän kaupungeissa (Crisp, Morris ja Refstie 2012). Kansainvälisten järjestöjen linjaukset ja valtioiden lait ovat viime aikoina kuitenkin menneet eteenpäin kaupunkipakolaisten suojelussa. Tärkeimpänä globaalina dokumenttina voidaan pitää UNHCR:n vuoden 2009 kaupunkipakolaisten suojelulinjausta, joka koskee kaupunkipakolaisten suojelua kehittyvissä – ja kehitysmaissa (UNHCR 2009).

Neljänneksi, pakolaisten asumismuodot ovat muuttuneet. Maailman pakolaisista jopa 63 % asuu yksityisasunnoissa ja reilu kolmannes suunnitelluissa leireissä (29 %) tai itse pystytetyissä leireissä (4 %). Maaseudulla noin 67 % pakolaisista asuu yhä suunnitelluissa leireissä, mutta kaupungeissa jopa 85 % elää yksityisasunnoissa (UNHCR 2015b). Asumismuodoissa on lisäksi suuria

---

⁴ Vertailuna Suomen BKT on noin 38 000 USD/asukas/vuosi.

alueellisia eroja. Suunnitellut leirit ovat yhä pääasiallinen asumismuoto Saharan eteläpuoleisen Afrikan maaseudulla. Pakolaisuuden kaupungistuminen ja siirtyminen yksityisasumiseen on kuitenkin kasvussa myös tällä alueella. Lisäksi nopeita muutoksia on havaittu maakohtaisella tasolla. Esimerkiksi Turkissa, jossa asuu maailman eniten pakolaisia, jopa 66 % syyrialaisista pakolaisista asui leireillä vielä vuonna 2012. Vuoden 2014 loppupuolella kuitenkin enää 15 % pakolaisista eli leiriolosuhteissa (UNHCR 2015b). Joissakin maissa ei ole ollenkaan pakolaisleirejä. Tämä onkin UNHCR:n uusi tavoite (UNHCR 2014b) – löytää vaihtoehtoja perinteisille pakolaisleireille.

Pakolaisten suojelussa ja pysyvien ratkaisujen löytämisessä tulee nämä viimeaikaiset kehityslinjat ottaa aiempaa enemmän huomioon. Jos ajattelemme pakolaisia yhä kehitysmaiden suljetuilla leireillä avustuksen varassa elävinä joukkoina, emme pysty aidosti parantamaan heidän mahdollisuuksiaan saada suojelua, elää normaalia elämää ja löytää pysyviä ratkaisuvaihtoehtoja.

Pakolaisten ikä, sukupuoli ja monimuotoisuus – matkan varrella ja vastaanottomaissa

Pakolaiset ovat yksilöitä, joilla on tiettyjä identiteettiin liittyviä piirteitä. Onkin tärkeää nähdä pakolaiset, ei vain tilastoina, vaan myös ihmisinä. Tilastoissa pakolaisuus näyttäytyy kuitenkin myös esimerkiksi sukupuolen, iän ja monimuotoisuuden kautta.

UNHCR:n vuoden 2014 tilastoissa puolet pakolaisista oli naisia ja tyttöjä sekä puolet miehiä ja poikia. Pakolaisten sukupuolijakauma on siten erittäin tasainen, joskin naisten määrä on hieman kasvanut edellisvuodesta. Pakolaisista 51 % oli alle 18-vuotiaita. Myös lasten määrä on noussut vuodesta 2013 vuoteen 2014. Tätä globaalia lasten määrän lisääntymistä selittää muun muassa syyrialaisien pakolaisten suuri määrä: keskimääräistä useampi syyrialainen pakolainen on lapsi (UNHCR 2015b).

Viime kuukausina Eurooppaan suuntautuneissa turvapaikanhakijoissa on valtaosa ollut nuoria miehiä, joskin naisten ja lasten määrä on viime aikoina lisääntynyt. Nuoret miehet ovat kuitenkin olleet ”yliedustettuina” Eurooppaan suuntautuvassa turvapaikanhaussa, jos heidän määräänsä verrataan globaaleihin sukupuolta koskeviin pakolaistilastoihin. Tähän on vaikuttanut muun muassa se, että matkareitti Eurooppaan on vaarallinen ja nuoret miehet ovat keskimäärin kykenevempiä matkustamaan tämän raskaan, usein ihmiskuljetukseen perustuvan, reitin. Perheiden on usein myös valittava, kuka voi lähteä ja lähtijöiksi valikoituvat ne, joilla uskotaan olevan parhaimmat mahdollisuudet integroitua vastaanottavaan yhteiskuntaan – usein nämä ovat nuoria, työkykyisiä miehiä. Toki miehet ja pojat myös kokevat erityisiä vainon

syitä, väkivaltaa ja ihmisoikeusloukkauksia, muun muassa elinikäisen pakko-armeijan muodossa.

Jotta voisimme ymmärtää esimerkiksi tätä pakolaismatkan ja sukupuolen välistä yhteyttä paremmin, tulee ”matkan” teoreettista ja empiiristä tutkimusta lisätä. Matka on luonnollisesti keskeinen osa pakolaisuutta. BenEzer ja Zetter (2015) ovat tarkastelleet pakolaismatkaa käsittelevää (refugee journey) tutkimusta. Heidän mukaansa tämän alan tutkimus on hajanaista sekä teoreettisesti ja metodologisesti kehittymätöntä. Matkan tutkiminen erilaisissa muuton muodoissa ja vaiheissa, kuten turvapaikanhaussa, kiintiöpakolaisuudessa tai paluumuutossa, on kuitenkin erityisen tärkeää, jotta voimme ymmärtää paremmin pakolaisten kokemuksia. BenEzerin ja Zetterin (2015) mukaan pakolaismatkan tutkiminen on tärkeää etenkin kolmesta syystä. Ensinnäkin, matka on syvälinen ja perustavanlaatuinen kokemus ja se tarjoaa näkökulman maahan tulevien ihmisten sosiaaliseen tilanteeseen – niin yksilöllisestä kuin toisinaan myös yhteisöllisestä perspektiivistä. Toiseksi, matkatutkimus voi luoda mahdollisuuksia tuoda pakolaiset entistä kattavammin osaksi tutkimusta. Tutkimuksen kautta voidaan niin sanotusti ”antaa pakolaisille ääni”. Kolmanneksi, matkan tutkiminen sen eri muodoissa ja konteksteissa voi auttaa kehittämään yhä parempia ja toimivampia suojelulinjauksia matkan eri vaiheissa. Kyseiseen tutkimukseen liittyy kuitenkin perustavanlaatuisia käsitteellisiä ja metodologisia haasteita, joihin tulevaisuuden matkatutkimuksessa tulee puuttua.

Kun tarkastelemme pakolaisten identiteettiin liittyviä elementtejä, ikä, sukupuoli ja kenties kansalaisuus, ovat ne asiat, joista löytyy paljon tutkimustietoa ja jotka otetaan huomioon erilaisissa suojelutoimenpiteissä. Pakolaiset ovat kuitenkin näitä identiteettielementtejä monimuotoisempia. Tästä syystä pakolaistutkimuksessa otetaan usein niin sanottu intersektionaalinen lähestymistapa, jossa pakolaista ja hänen kokemuksiaan tarkastellaan monen eri elementin yhtymäkohtien kautta. Väitöskirjatutkimuksessani (Lyytinen 2013) huomasin, että kongolaisten kaupunkipakolaisten suojelukokemuksia Ugandan pääkaupungissa Kampalassa määrittivät, ei vain kansalaisuus, ikä ja sukupuoli, vaan myös heidän laillinen asema, etninen tausta, vammaisuus, kehollisuus, hengellinen vakaumus ja seksuaalinen suuntautuminen. Myös viranomaiset ja järjestöt ovat alkaneet aiempaa enemmän kiinnittää huomiota pakolaisten yksilöllisyyden monimuotoisuuteen. UNHCR on esimerkiksi luonut pakolaisten suojelua läpileikkaavat iän, sukupuolen ja monimuotoisuuden huomioon ottamiseen tähtäävän linjauksen (Age, Gender and Diversity Approach) (UNHCR 2012).

Yksilöllisyyden tunnistaminen voi johtaa myös uudelaisiin yhteisöllisyyden muotoihin. Esimerkiksi Kampalassa eri kansalaisuudet omaavat pakolaiset ovat luoneet vertaistukiryhmiä, joissa naiset, lapset (ml. yksintulleet), vanhukset, vammaiset, seksuaalivähemmistöt ja seksityötä tekevät, kidutuksen uhrit ja sek-

suaalista väkivaltaa kokeneet miehet voivat kokoontua yhteen ja tukea toisiaan samanlaisten kokemusten ja elämäntilanteiden kautta syntyvän ymmärryksen kautta (Lyytinen 2013). Tässä toimintamuodossa toteutuu erityisen hyvin UNHCR:n tavoitteet oikeuksiin perustuvasta (rights-based) ja yhteisöllisyyteen perustuvasta (community-based) suojelusta (UNHCR 2009).

Tuotteliaisuus, innovaatiot ja esittämisen poliittisuus

Ainakin 1980-luvulta lähtien tutkimuskirjallisuudessa ja laajemmissa keskusteluissa on puhuttu siitä, että pakolaiset eivät saa olla niin sanotun avustusriippuvuuden uhreja. Avustuksen varassa vuosia elämisen vaaroista on kirjoittanut etenkin ”pakolaistutkimuksen äiti” emerita professori Barbara Harrell-Bond (1986) kuuluisassa kirjassaan *Imposing Aid*. Lukuisat tutkijat ja järjestöt ovat osoittaneet viime vuosikymmeninä, kuinka pakolaisten oma aktiivisuus, resilienssi, innovatiivisuus ja taidot tulee saattaa toimintaan myös pakolaisuuden aikana.

Viime aikoina on alettu tutkia yhä enemmän pakolaisten vaikutuksia talouden kansallisella, alueellisella ja paikallisella tasolla. Tämä tutkimuskirjallisuus on kuitenkin hajanaista eikä kovinkaan systemaattista. Varsinkin tilanteissa, joissa suuri pakolaisten määrä saapuu suhteellisen äkillisesti maahan, saattaa syntyä todellisia haittoja, ei vain suoraan maiden taloudelle, vaan myös palveluiden tuottamiselle, infrastruktuurin ylläpitämiselle ja poliittiselle ilmapiirille. Näin on tapahtunut esimerkiksi Syyriasta paenneita ihmisiä (syyrialaisia ja palestiinalaisia jne.) vastaanottaneiden naapurimaiden, kuten Jordanian, Libanonin ja Irakin, kohdalla (Zetter et al. 2014). Kyseiset maat eivät kuitenkaan ole YK:n pakolaiskonventioon sitoutuneita maita, mikä vaikeuttaa esimerkiksi pakolaisten virallisia mahdollisuuksia tehdä töitä, elättää itsensä ja sitä kautta tukea heidät vastaanottanutta yhteiskuntaa. Kuitenkin tietyt ihmisryhmät, kuten kauppiat ja vuokranantajat, ovat voineet hyötyä pakolaisten saapumisesta. Toisaalta myös eräät pakolaiset ovat voineet jatkaa harjoittamaansa alueellista kauppaa, pystyen pitämään taloudellisesti huolta itsestään ja perheistään (Zetter et al. 2014). Kokonaisuudessaan Syyrian naapurimaat kuitenkin todistavat, kuinka pakolaisten suojelu tulee linkittää aiempaa laajemmin kansainväliseen kehitysyhteistyöhön ja kansallisiin kehityslinjauksiin. Humanitaarinen toiminta ja kehitysyhteistyö tulee siis integroida, nähdä jatkumona ja niiden rahoitusmekanismit tulee yhdistää aiempaa tehokkaammin (Zetter 2014).

Toisaalta tilanteissa, joissa pakolaisten määrä ei ylitä vastaanottavan maan vastaanottokykyä ja jossa pakolaisiin kohdistuvat lait ja linjaukset ovat myönteiset, pakolaiset voivat olla erittäin tuotteliaita ja riippumattomia kansainvälisestä avustuksesta. Humanitaarisia innovaatioita ja ”pakolaistaloutta” (refugee economies) koskevassa tutkimushankkeessa, jota koordinoidaan

Oxfordin yliopiston pakolaistutkimuskeskuksesta (Refugee Studies Centre, RSC), on tutkimustiedon avulla kumottu vallitsevia, usein harhaanjohtavia oletuksia pakolaisiin liittyen. Betts et al. (2014) sekä Omata ja Kaplan (2013) ovat esimerkiksi osoittaneet, kuinka Ugandan asutusalueilla ja kaupungeissa elävät pakolaiset kumoavat viisi ennakko-oletusta siitä, että pakolaiset olisivat taloudellisesti eristäytyneitä, taakka vastaanottavalle yhteiskunnalle, taloudellisesti homogeeninen ryhmä, teknologiataidottomia ja riippuvaisia humanitaarisesta avusta. Tutkimuksessa käy ilmi muun muassa se, että pakolaiset ovat kiinnittyneitä paikallisiin, kansallisiin ja ylikansallisiin taloudellisiin verkostoihin. Lisäksi he käyttävät teknologiaa kattavasti hyväkseen niin suojelutoimenpiteissään kuin taloudellisessa toiminnassaan. Tämä on todistettu eri konteksteissa myös muissa alan tutkimuksissa (Forced Migration Online 2011; Danielson 2012). Varsinkin kaupungeissa elävät pakolaiset eivät ole riippuvaisia humanitaarisesta avusta: vain 22 % aiemmin mainittuun tutkimukseen osallistuneista pakolaisista Kampalassa sai avustusta (Betts et al. 2014; Omata & Kaplan 2013).

Miksi pakolaisuuteen kuitenkin yhä vahvasti liitetään mielikuvia osaamattomuudesta ja toimeettomuudesta? Miten voimme päästä tästä pakolaisten (väärin) esittämisen tavasta eroon? Haluan pysähtyä hetkeksi pohtimaan esittämisen poliittisuutta suhteessa pakolaisuuteen. Representaatio eli esittäminen on moni-

Kuva 1. UNHCR:n vuoden 2011 pakolaispäivässä Kampalassa, Ugandassa esillä ollut juliste (Lähde: Lyytinen 2013).

ulotteinen käsite, mutta tässä viittaa sille lähinnä jonkin idean, objektin, paikan tai ihmisten kuvaukseen (Scott 2009). Esittäminen on aina poliittista, sillä representaatiot ovat selektiivisiä. Ne suosivat tiettyjen ryhmien intressejä ja ideoita, ja sitä kautta marginalisoivat toisia. Ne ovat kuitenkin avoimia kyseenalaistamiselle, mikä usein johtaa erilaisiin sosiaalisiin kamppailuihin (Scott 2009).

Lähestyn pakolaisten esittämisen poliittisuutta esimerkin kautta, joka liittyy omaan väitöskirjatutkimukseeni kongolaisten pakolaisten suojelusta Kampalassa, Ugandassa (Lyytinen 2013). Otin oheisen kuvan (kuva 1) UNHCR:n julisteesta 20.6.2011 maailman pakolaispäivän juhlallisuuksien yhteydessä. UNHCR, sen kumppanijärjestö ja ugandalaiset pakolaisviranomaiset järjestivät pakolaispäivän aikana ohjelmaa erään koulun jalkapallokentällä. Pakolaisia oli kutsuttu juhlallisuuksiin runsaasti, mutta vain kourallinen liki 40 000 kaupungissa rekisteröityneestä pakolaisesta saapui paikalle.

Myöhemmin kongolaisten pakolaisten kattojärjestön tapaamisessa kuulin, että kyseinen järjestö sekä useat muut pakolaisyhteisöt olivat päättäneet boikotoida kyseistä tapahtumaa, koska heistä viranomaiset järjestivät juhlan ilman pakolaisten todellisia osallistumismahdollisuuksia ja ottamatta heidän aidot tarpeensa huomioon. Muutama pakolainen myös kritisoi juhlan yhteydessä esiintynyttä UNHCR:n mainosjulistetta, joka erään kongolaisen pakolaismiehen mukaan antaa aivan vääränlaisen kuvan siitä, kuka pakolainen on. Hänen mukaansa:

Olin huolissani kuin näin tämän kuvan itkevästä naisesta. Olin huolissani, sillä se antoi minulle monia mielikuvia. Muodostavatko pakolaiset vain yhteisön, jossa kaikki itkevät? Minun ymmärrykseni on, että tämä kuva ei reflektoi sitä kuka pakolainen on. Meillä pitäisi olla positiivinen asenne pakolaisia kohtaan. He ovat ihmisiä niin kuin me kaikki. Valokuvien ottaminen itkevistä pakolaista taloudellisia voittoja ja manipulointia varten ei ole hyvä idea. (tutkijan vapaa suomennos)

Tämän esimerkin kautta haluan viestittää sitä, kuinka tärkeää on problematisoida sitä, miten puhumme, kirjoitamme ja kuvaamme pakolaisia ja pakolaisuutta. Usein paras lähtökohta on kysyä heiltä itseltään, miten he toivovat tulevaisuutensa esitetyksi ja mitkä ovat heille tärkeitä asioita. Yhä useampi tutkija lähtee liikkeelle juuri tästä avoimuuden periaatteesta ja käyttää osallistavia tutkimusmenetelmiä osana pakolaistutkimusta. Tämä liittyy myös laajempaan ajatukseen siitä, että pakkomuuttotutkimus ei ole oikeutettua, jos sillä ei pyritä estämään ja lievittämään ihmiskärsimystä (Turton 2003, 16).

Perinteisiä pakolaisuuden ratkaisumalleja

Pakolaistutkimuksissa kirjoitetaan usein siitä, miten pakkomuutto rikkoo oletetun kansalainen-valtio-territorio -suhteen, joka on kansallisvaltion perusta (Betts 2009). Tästä oletuksesta, että ihmiset kuuluvat tiettyyn maahan ja tietylle alueelle, seuraa se, että pakolaisuuden perinteiset, kestävät ratkaisumallit pyrkivät ensisijaisesti palauttamaan pakolaisten menetetyn kansalaisuuteen perustuvan suhteen valtioon (Malkki 1995). Valtio, johon kansalaisuutta pyritään joko palauttamaan tai uudelleen muodostamaan, voi vaihdella riippuen ratkaisumallista – suhdetta voidaan luoda pakolaisen kotimaahan, turvapaikkamaahan tai ns. kolmanteen maahan, johon hänet uudelleensijoitetaan.

Pakolaisuuteen on perinteisesti esitetty kolmea pysyvää ratkaisua, joiden kautta pakolaisuus saataisiin päätökseen. Nämä ovat vapaaehtoinen paluu kotimaahan, turvapaikkamaahan kotoutuminen ja uudelleensijoittuminen ns. kolmanteen maahan. Tarkastellaan näiden mallien laajuutta UNHCR:n vuoden 2014 tilastojen valossa.

Ensinnäkin, vapaaehtoinen paluu kosketi vuonna 2014 vain 126 800 pakolaista (UNHCR 2015b). Tämä on erittäin pieni määrä suhteessa siihen, että samana vuonna pakolaisia oli noin 20 miljoonaa. Vapaaehtoisen paluun merkitys on vähäinen, kun puhutaan pitkittyneistä konflikteista, jotka aiheuttavat nykyään valtaosan pakolaisuudesta. Tutkijat ovat myös useaan otteeseen kritisoineet paluun vapaaehtoisuuden todellisuutta. Useissa tutkimuksissa on osoitettu, että suureen osaan paluuta liittyy jonkinasteista pakkoa, esimerkiksi pakolaisaseman lakkauttamisen muodossa (Lyytinen 2007).

Toiseksi, turvapaikkamaahan kotoutuminen on moninainen, vuorovaikutuksellinen prosessi, johon liittyy laillisia, taloudellisia, sosiaalisia ja kulttuurisia elementtejä. Useissa valtioissa todellinen kansalaisuuteen asti etenevä laillinen kotoutuminen on tehty erittäin vaikeaksi, ellei mahdottomaksi. Tästä ja etenkin tilastollisista puutteista johtuen vuoden 2014 UNHCR:n tilastot koskivat vain 27 maata. Näissä 27 valtiossa raportoitiin kansalaisuus annetuksi 32 100 pakolaiselle (UNHCR 2015b). Useissa tutkimuksissa on osoitettu, miten valtiot yhä näkevät pakolaisuuden väliaikaisena ja pitävät pakolaisten paluuta kotimaihinsa parhaana ratkaisumallina ja suhtautuvat siten pysyvään vastaanottavaan maahan kotoutumiseen negatiivisesti (Lyytinen 2007).

Kolmanneksi, uudelleensijoittaminen käsittää pakolaisten siirtämisen ensimmäisestä turvapaikkamaasta niin sanottuun kolmanteen maahan, joka on tyypillisesti teollisuusmaa. Kiintiöpakolaiset ovat saaneet pakolaisaseman jo turvapaikkamaassa ja UNHCR yhdessä kiintiöpakolaisia uudelleensijoittavien maiden kanssa määrittelee, keitä sijoitetaan ja minne. Vastaanottavilla mailla on tietty lukumäärä, jonka verran maat ovat valmiit ottamaan vastaan kiintiöpakolaisia. Usein uudelleensijoittamisen kriteerinä on suojelun tarve tai erityinen

haavoittuvuus, joka on johtanut siihen, että henkilö ei ole kyennyt löytämään pysyvää ratkaisua turvapaikkamaassaan. Vaikka uudelleensijoittaminen on tärkeä pakolaisuuden ratkaisukeino, ovat kiintiöpakolaisten määrät pieniä. Vuonna 2014 vain 27 maata uudelleensijoitti yhteensä 105 000 pakolaista (UNHCR 2015b). Nykyisessä poliittisessa tilanteessa tuskin löytyy tahtoa kasvattaa näitä kiintiöitä, vaikka useat länsimaat ovat sitoutuneet kiintiöpakolaisten vastaanottoon juuri siksi, että maat voivat hallitusti ottaa vastaan valitsemiaan pakolaisia. Toisinaan tämä on johtanut poliittisiin linjauksiin turvapaikanhakijoihin kohdistuvien toimenpiteiden kiristämisenä (Lyytinen 2007).

Pakolaistutkimuksissa on jo vuosia osoitettu, miten nämä kolme pakolaisuuden perinteistä ratkaisumallia ovat politisoituneet ja miten ne eivät enää vastaa nykyajan pakolaisuuteen yhtä hyvin kuin aiemmin (Lyytinen 2007). Uusia pakolaisten suojelumalleja ja pakolaisuuden ratkaisumalleja on otettava käyttöön – niin globaalisti kuin kansallisestikin.

Uusi, globaali pakkomuuttajien suojelumalli

Pakolaistutkijat ovat viimeaikoina kirjoittaneet pakkomuuton kehityssuunnista, todennäköisistä tulevaisuuden haasteista ja mahdollisuuksista sekä näihin liittyvistä suojelumallien ja -toimenpiteiden uudistamistarpeista.

Oxfordin pakolaistutkimuskeskuksen edellinen johtaja, emeritusprofessori Roger Zetter (2015) on tutkimuksissaan luonut globaalia pakkomuuttajien suojelumallia, joka pohjaa ennen muuta pakkomuuton muuttuneeseen luonteeseen. Hänen mukaansa on tärkeää ottaa huomioon ensinnäkin se, että valtaosa pakkomuuttajista pakenee monimuotoisten ja yhteenkietoutuneiden syiden takia. Ihmiset pakenevat yhä enemmän maan sisäisten konfliktien, huonon hallinnon, poliittisen epävakauden ja alistamisen sekä ympäristöön liittyvien syiden takia. Näin ollen valtaosa pakkomuuttajista ei täytä YK:n pakolaiskonvention tiukkaa henkilökohtaisen vainon määritelmää, eikä siten saa pakolaisasemaa (Zetter 2015).

Jotta voimme ymmärtää, miksi tarvitsemme uuden, globaalin pakkomuuttajien suojelumallin, Zetterin (2015) mukaan meidän täytyy tunnistaa uudet haavoittuvuuden muodot, jotka liittyvät sekä muuton syihin että ennen muuta uudenlaisiin ”pakkomuuton maantieteisiin” (geographies of displacement). Pakkomuuton maantieteiden tuomat haavoittuvuuden muodot liittyvät erityisesti kuuteen eri teemaan: 1) maan sisäisiin pakkomuuttajiin ja pakkomuuttajien suojeluun konfliktitilanteissa, 2) kiertomuuttoon (circular migration), 3) pakkomuuttajien siirtymiseen leireiltä kaupunkeihin, 4) niin sanottuihin ”jumiin jääneisiin/hylättyihin muuttajiin” (stranded migrants), 5) pakkomuuton jatkumoon ja supistuneeseen suojelutilaan kauttakulku- ja vastaanottomaisissa, ja 6) hitaasti eteneviin pakkomuuton muotoihin (mm. ilmastonmuutos ja ympäristöongel-

mat). Nämä pakkomuuton viimeaikaiset kehityssuunnat, joista esimerkiksi pakolaisuuden kaupungistumista olen jo käsitellyt tässä artikkelissa, todistavat siitä, että globaali pakkomuuttajien suojeluregiimi eli -järjestelmä ei voi perustua enää lähestulkoon yksinomaan vainottujen pakolaisten kansainväliseen suojeluun.

Zetter (2015) peräänkuuluttaa perustavanlaatuisia reformeja pakkomuuttajien globaalin suojelun turvaamiseksi. Uudistusten tarve perustuu sille, että YK:n vuoden 1951 vainoon perustuva pakolaismääritelmiä ei enää vastaa nykyajan pakkomuuttajien suojelutarpeisiin. Lisäksi niin sanottu suojelutila on supistunut, mikä on vaikeuttanut erilaisten tahojen suojelutoimintaa, ja suojelun ulkopuolelle jäävät yhä useammat pakkomuuttajat. Zetterin (2015) mukaan pakkomuuttajien suojelu onkin ymmärrettävä nykyistä laajemmin. Suojelua tulee ensisijaisesti määrittää pakkomuuttajien oikeudet ja tarpeet, ei heidän statuksensa (Zetter 2007). Itsesuojelun ja yhteisöllisen suojelun muotoja on myös pyrittävä vahvistamaan. Tärkeää on lisäksi suojelustandardien harmonisointi eri maantieteellisillä tasoilla ja suojelun politisoitumisen estäminen. Zetter (2015) ehdottaa kolmea ensisijaista toimenpidettä globaalin suojelumallin luomiseksi. Nämä ovat laillisten muuttokanavien lisääminen, kehityksen ja pakkomuuton yhteyden tunnistaminen (Zetter et al. 2014) ja pakolaisten uudelleensijoittamisen vahvistaminen.

Miksi Suomen tulee suojella pakkomuuttajia?

Oxfordin pakolaistutkimuskeskuksen nykyinen johtaja, professori Alexander Betts (2015) on käsitellyt globaalin pakolaisregiimin ulottuvuuksia kansainvälisten suhteiden teoreettisista lähtökohdista. Bettsin (2015) mukaan globaali pakolaisjärjestelmä koostuu säännöistä, normeista, periaatteista ja päätöksentekoprosesseista, jotka määrittävät valtioiden reaktioita ja toimintaa suhteessa pakolaisiin. Pakolaisjärjestelmää määrittää ennen muuta palauttamattomuuden periaate (nonrefoulement) ja kansainvälisen suojelun tarjoaminen valtioiden välisenä yhteistyönä. Järjestelmä perustuu myös kahteen velvollisuuteen: tarjota turvapaikka ja jakaa vastuuta. Nykyjärjestelmässä turvapaikan antamiseen liittyvä velvollisuus on hyväksytty laajasti, mutta vastuunjako on heikkoa ja harkinnanvaraista (Betts 2015).

Betts (2015) on analysoinut erityisesti kysymyksiä, miksi, ketä ja miten suojella pakkomuuttajia. Kysymykseen siitä, miksi valtiot tarjoavat suojelua, hän vastaa, että suojelun normatiivisuus perustuu sekä velvollisuuksiin, intresseihin että arvoihin.

Velvollisuudet liittyvät lähinnä eettisiin velvollisuuksiin, joita pakolaiset suojelua pyytäessään esittävät valtiolle. Ne perustuvat ennen muuta humanitaariseen lakiin ja periaatteisiin. Riippuen poliittisesta suuntautumisesta, pe-

rustelut suojelun moraaliselle velvoitteelle voivat Bettsin (2015) mukaan löytyä esimerkiksi siitä, että me kaikki olemme potentiaalisia pakolaisia. Toisaalta voidaan ajatella, että suojelua on tarjottava sitä tarvitseville ehdollisesti, kunhan se ei merkittävästi heikennä omien kansalaisten elinoloja.

Velvollisuuksien lisäksi intressit vaikuttavat valtioiden tarjoamaan suojeluun. Bettsin (2015) mukaan pakolaisten suojelu ei ole tärkeää pelkästään humanitaarisista syistä, vaan se on erittäin arvokasta myös globaalin tasapainon takia. Kun valtiot eivät pysty tai halua suojella omia kansalaisiaan, tulee toisten valtioiden puuttua tilanteeseen tarjoamalla suojelua pakoon lähteneille ihmisille. Tämä on yksittäisten valtioiden ja koko globaalin yhteisön etujen mukaista. Valtiot myös hyötyvät kansainvälisen suojelun mahdollisuudesta kollektiivisesti ja suojelua voidaan pitää jonkinlaisena globaalina julkisena hyödykkeenä tai etuna. Kaiken kaikkiaan valtiot hyötyvät yhdessä siitä, että kotimaansa jättäneet ihmiset integroidaan uudelleen valtiosysteemiin ja, että heidän ihmisoikeuksiansa kunnioitetaan.

Myös arvot vaikuttavat pakolaisten suojeluun globaalilla tasolla. Bettsin (2015) mukaan voimme ymmärtää valtioiden käyttäytymistä suhteessa pakolaisiin niiden identiteettiin liittyvinä periaatteina ja arvoina. Esimerkiksi viime aikoina eräät EU-maat ovat olleet valmiita vastaanottamaan suuria määriä turvapaikanhakijoita, osittain, koska niiden päättäjät ja kansalaiset kokevat muodostavansa vahvan valtion, joka pystyy selviämään tästä haasteesta – haasteesta, joka tuo mukanaan myös mahdollisuuksia. Eräiden Lähi-idän maiden pakolaispolitiikkaa kuvastaa taas pitkälti vieraanvaraisuuden periaate. Identiteetti on osaltaan myös määrittämässä sitä, millaisia pakolaisia tietyt valtiot ovat halukkaampia vastaanottamaan. Aiemmin kylmän sodan aikana poliittinen suuntaus ja nykyisin uskonto vaikuttavat toisinaan valtioiden arvopohjaisiin ratkaisuihin pakolaisten suojelussa (Betts 2015).

Suomi voi siten perustella pakolaisten ja muiden pakkomuuttajien suojelua esimerkiksi kansainvälisten velvollisuuksien, intressien ja arvojen pohjalta. Normatiivisesti ajateltuna perusteluja tärkeämpänä voidaan kuitenkin pitää sitä, että Suomi erilaisilla käytännön toimilla suojelee pakkomuuttajia – sekä maamme rajojen sisä- että ulkopuolella.

Siirtolaisuusinstituutin pakolaisnuorten kotoutumiseen liittyvä Coming of Age in Exile (CAGE) -tutkimushanke

Siirtolaisuusinstituutti tuottaa omalta osaltaan tutkimustietoa pakkomuuttajien suojelusta keskittyen Suomeen tulleisiin pakolaisiin. Suomessa tehtävä pakolaistutkimus on tärkeää, ei vain akateemisesti, vaan myös yhteiskunnallisesti. Tutkimustiedon tulee toimia pohjana sille, että voimme kehittää entistä parem-

pia ja pakolaisten toimijuutta kunnioittavia suojelu- ja kotoutumistoimenpiteitä. Lisäksi tutkimuksella voidaan vaikuttaa vallitsevaan poliittiseen ilmapiiriin liittyen pakolaisten suojeluun maassamme.

Tulevien neljän vuoden aikana Siirtolaisuusinstituutti osallistuu uuteen NordForsk:n rahoittamaan yhteispohjoismaiseen Coming of Age in Exile (CAGE) -tutkimushankkeeseen.⁵ Työskentelen tässä tutkimuksessa yhdessä erikoistutkija Maili Malinin ja tutkimusjohtaja Elli Heikkilän kanssa. Selvitämme sekä määrällisin että laadullisin tutkimusmenetelmin pakolaisnuorten kotoutumiseen ja hyvinvointiin liittyviä tekijöitä, kuten terveyttä, koulutusta ja siirtymistä työmarkkinoille. Tutkimushanke tulee tuottamaan tietoa ja tarjoamaan suosituksia siitä, miten voimme edistää pakolaisnuorten kotoutumista Pohjoismaihin ja miten voimme tukea pakolaisnuoria tässä vastavuoroisessa prosessissa.

Kirjallisuus

- BenEzer, Gadi & Zetter, Roger (2015): Searching for directions. Conceptual and methodological challenges in researching refugee journeys. *Journal of Refugee Studies* 28 (3), s. 297–318.
- Bennett, J. (1998): Preface. Teoksessa: Davies, W. (toim.): *Rights have no borders. Internal Displacement Worldwide. Norwegian Refugee Council/Global IDP Survey*, Oslo/Geneva.
- Betts, Alexander (2009): *Forced Migration and Global Politics*. Wiley-Blackwell, Oxford.
- Betts, Alexander (2015): The normative terrain of the global refugee regime. *Ethics and International Affairs*. Saatavilla: <http://www.ethicsandinternationalaffairs.org/2015/the-normative-terrain-of-the-global-refugee-regime>, luettu 17.11.2015.
- Betts, Alexander, Bloom, Louise, Kaplan, Josiah & Omata, Naohiko (2014): *Refugee Economies. Rethinking Popular Assumptions*. Humanitarian Innovation Project. University of Oxford, Oxford. Saatavilla: <http://www.rsc.ox.ac.uk/refugeeeconomies>, luettu 25.11.2015.
- Brun, Cathrine (2005): Research guide on internal displacement. *Forced Migration Online*. Saatavilla: <http://www.forcedmigration.org/guides/fmo041>, luettu 31.5.2006.
- Castles, Stephen (2003): Towards a sociology of forced migration and social transformation. *Sociology* 37, s. 13–34.
- Crisp, Jeffrey, Morris, Tim & Refstie, Hilde (2012): Displacement in urban areas. New challenges, new partnerships. *Disasters* 36, s. 23–42.

---

⁵ Lisätietoja hankkeesta: <http://cage.ku.dk/>

- Danielson, Nora (2012): Urban refugee protection in Cairo. The role of communication, information and technology. *New Issues in Refugee Research*, UNHCR, Geneva. Saatavilla: <http://www.unhcr.org/4fbf4c469.html>, luettu 16.11.2015.
- Forced Migration Review (2011): The technology issue, 38. *Forced Migration Review*. Saatavilla: <http://www.fmreview.org/technology>, luettu 1.11.2015.
- Harrell-Bond, Barbara (1986): *Imposing Aid. Emergency assistance to refugees*. Oxford University Press, Oxford.
- Lyytinen, Eveliina (2007): Pakkomuutto globaaliongelman. Pro gradu -tutkielma. Maantieteen laitos, Turun yliopisto. Web reports. Nro. 22. Siirtolaisuusinstituutti. Saatavilla: <http://www.migrationinstitute.fi/pdf/webreports22.pdf>, luettu 27.11.2015.
- Lyytinen, Eveliina (2013): *Spaces of Trust and Mistrust: Congolese Refugees, institutions and protection in Kampala, Uganda*. Julkaisematon väitöskirja. School of Geography, University of Oxford.
- Lyytinen, Eveliina & Kullenberg, Janosh (2013): *Urban Refugee Research and Social Capital. A Roundtable Report and Literature Review*. International Rescue Committee/Women's Refugee Commission, New York. Saatavilla: <http://wrc.ms/15vKApT> Luettu 1.3.2013.
- Lyytinen, Eveliina & RajatOn (2015): Tiedekasvatusmateriaalia rajoista ja pakolaisuudesta. RajatOn. Saatavilla: <https://rajatontatiedekasvatusta.wordpress.com/oppimateriaali/turvaa-hakemassa/>; <https://rajatontatiedekasvatusta.wordpress.com/oppimateriaali/pakkomuuttajien-suojelu>, luettu 10.10.2015.
- Malkki, Liisa (1995): Refugees and Exile. From "Refugee Studies" to the National Order of Things. *Annual Review of Anthropology* 24, s. 495–523.
- Muggah, Robert (2003): A Tale of Two Solitudes: Comparing Conflict and Development-induced Internal Displacement and Involuntary Resettlement. *International Migration* 41, s. 5–27.
- Omata, Naohiko & Kaplan, Josiah (2013): Refugee livelihoods in Kampala, Nakivale and Kyangwali refugee settlements. Patterns of engagement with the private sector. Working paper series No. 95. Refugee Studies Centre, University of Oxford, Oxford. Saatavilla: <http://www.rsc.ox.ac.uk/files/publications/working-paper-series/wp95-refugee-livelihoods-kampala-nakivale-kyangwali-2013.pdf>, luettu 21.10.2015.
- Pantuliano, Sara, Metcalfe, Victoria, Haysom, Simone & Davey, Eleanor (2012): Urban vulnerability and displacement. A review of current issues. *Disasters* 36, s. 1–22.
- Scott, H. V. (2009): Representation, Politics of. Teoksessa: *Kitchin, Rob & Thrift, Nigel (toim.): Encyclopaedia of Human Geography*. Elsevier, London.

- Turton, David (2003): Refugees, forced resettlers and "other forced migrants". Towards a unitary study of forced migration. New Issues in Refugee Research. UNHCR, Geneva.
- UNHCR (2009): UNHCR policy on refugee protection and solutions in urban areas. UNHCR, Geneva. Saatavilla: <http://www.unhcr.org/cgi-bin/texis/vtx/search?page=search&docid=4ab356ab6&query=urban%20refugees>, luettu 12.11.2015.
- UNHCR (2012): Age, gender and diversity approach. ExCom of the High Commissioner's Programme, EC/63/SC/CRP.14. Saatavilla: <http://www.unhcr.org/500e570b9.html>, luettu 18.11.2015.
- UNHCR (2014a): Global trends 2013. UNHCR, Geneva. Saatavilla: <http://www.unhcr.org/5399a14f9.html>, luettu 15.11.2015.
- UNHCR (2014b): UNHCR Policy on alternatives to camps. UNHCR, Geneva. Saatavilla: <http://www.unhcr.org/5422b8f09.html>, luettu 15.11.2015.
- UNHCR (2015a): Mid-Year Trends 2015. UNHCR, Geneva. Saatavilla: <http://www.unhcr.org/56701b969.html>, luettu 1.2.2016.
- UNHCR (2015b): Global trends 2014. UNHCR, Geneva. Saatavilla: <http://www.unhcr.org/556725e69.html>, luettu 15.11.2015.
- Van Hear, Nicholas (2000): Locationing internally displaced people in the field of forced migration. Norsk Geografisk Tidsskrift- Norwegian Journal of Geography 54, s. 90–95.
- Zetter, Roger (2007): More labels, fewer refugees. Remaking the refugee label in an era of globalization. Journal of Refugee Studies 20(2), s. 172–192.
- Zetter, Roger (2014): Reframing Displacement Crises as Development Opportunities. Working paper and analytical background. Roundtable on Solutions. Copenhagen 2–3 April 2014. Saatavilla: <http://www.endingdisplacement.org/wp-content/uploads/2014/03/Main-conference-paper.pdf>, luettu 9.10.2015.
- Zetter, Roger (2015): Protection in Crisis. Forced migration and protection in a global era. Migration Policy Institute, Washington. Saatavilla: <http://www.migrationpolicy.org/research/protection-crisis-forced-migration-and-protection-global-era>, luettu 20.11.2015.
- Zetter, Roger, Ruaudel, Heloise, Deardorff-Miller, Sarah, Lyytinen, Eveliina & Thibos, Cameron (2014): The Syrian displacement crisis and a Regional Development and Protection Programme. Mapping and meta-analysis of existing studies of costs, impacts and protection. Tana Copenhagen & Ministry of Foreign Affairs of Denmark. Saatavilla: <http://www.alnap.org/resource/10679>, luettu 19.8.2015.

Tyhjenevätkö saloseudut, valehtelevatko tilastot?

Pertti Rannikko

Julkisessa keskustelussamme vallitseva näkemys suurimpien kaupunkiseutujen vääjäämättömästä kasvusta ja syrjäseutujen tyhjenemisestä ei perustu kovin syvälliseen suomalaisen yhteiskunnan kehityksen analyysiin. Alueellisen kehityksen ja alueiden vetovoiman kuvaaminen väestökehityksen ja muuttoliikkeen suunnan avulla on nyky-yhteiskunnassa aivan liian yksipuolista, ellei suorastaan harhaanjohtavaa. Väestö- ja muuttoliiketilastot perustuvat väestörekisteriin merkittyyn kotikuntaan eivätkä, kuvaa sitä, missä monipaikkaiset ja liikkuvat ihmiset oleskelevat ja viettävät aikaansa. Liikkuvuus ei merkitse vain muuttamista paikasta toiseen, vaan siihen sisältyy monenlaista muutakin fyysistä ja virtuaalista liikettä. Ihmiset voivat matkustaa nopeasti ja kommunikoida hetkessä pitkienkin etäisyyksien päähän. Ihmiset liikkuvat paitsi työssään, ennen kaikkea myös vapaa-ajallaan ilman, että väestörekisteriin merkitty sijainti miksikään muuttuu.

Ihmisten, tavaroiden ja tietojen liike ja virrat ovat nyky-yhteiskunnassa niin hallitsevia, että brittisosialogi John Urry puhui jo 15 vuotta sitten mobiilista käänteestä. Hän sisällyttää mobiliteetin käsitteeseen ihmisten ja esineiden fyysisen liikkuvuuden ohella monenlaisen symbolisen liikkeen, joka tapahtuu esimerkiksi internetin, puhelimen ja television kautta. Urry vaati yhteiskunnallisten suhteiden ajattelemista uudelleen liikkumisen näkökulmasta ja ehdotti yhteiskuntatutkijoille mobiliteetin käsitteen ottamista tutkimuksen keskiöön yhteiskunnan käsitteen sijasta (Urry 2000a; 2000b). Sosiaalinen elämä sisältää nykyään jatkuvia siirtymiä keskinäisestä läsnäolosta etäyhteyteen. Tutkimusta olisikin suunnattava enemmän liikkuvuuden muotoihin ja siirtymätiloihin, jotka muuttavat alueita ja paikkoja (Lehtonen 2013).

Liikkuva vapaa-aika

Kun suomalaisten oleskelupaikkoja tarkastellaan kesämökkien sijaintia kuvaavien tietojen avulla, eivät syrjäiset seudut näytä tyhjenevän. Alueet, joilla kausittainen väestö kasvaa, sijaitsevat ympäri Suomea, myös Itä- ja Pohjois-Suomen syrjäseu-

duilla (Adamiak et al. 2015, 12–13). Kesämökkien määrä on Suomessa 1960-luvun jälkeen moninkertaistunut. Viiden miljoonan ihmisen maassa on puoli miljoonaa kesäasuntoa, joilla arvioidaan olevan lähes 3 miljoonaa käyttäjää.

Jotkut vapaa-ajan asumisen tutkijat ovat käyttäneet osa-aika-asujista nimitystä maaseudun näkymätön väestö, koska sen enempää viranomaisilla kuin kellään muullakaan ei ole tietoa kesämökeillä käynneistä ja niiden paikallisesta merkityksestä (Müller 2004; 2008). Maaseudun väestömäärän kuvaaminen vain siellä kirjoilla olevien määrillä johtaa helposti siihen, että maaseudun väestökehitystä ja houkuttelevuutta asuinympäristönä kuvataan todellisuutta synkempänä. Vaikka maaseutu olisikin menettänyt vetovoimaansa ympärivuotisena asuinpaikkana, on osa-aikainen asuminen suositumpaa kuin koskaan aikaisemmin.

Vapaa-ajan asujien näkymättömyys ei koske vain tilastointia, vaan yhtä hyvin myös hallintoa. Esimerkiksi jollakin alueella saattaa kiinteistökauppa aktivoitua samaan aikaan, kun väki vähenee, mihin yhdyskuntasuunnittelussa ei ole osattu varautua. Paikallisessa päätöksenteossa olisikin syytä luopua vakinaisten ja tilapäisten asujien keinotekoisesta erottamisesta.

Vapaa-ajan merkityksen kasvu ihmisten elämässä ja yhteiskunnassa on tuonut maaseudulle monenlaista muutakin toimintaa ja uusia liikkuja. Ennistä useampi maaseudulla ja luonnossa liikkuja on muualla asuva matkailija, retkeilijä, luontoharrastaja, kalastaja tai metsästäjä. Maaseudun näkymättömän väestön käsite sopii kuvaamaan paremmin näitä ryhmiä, joiden liikkeistä on vielä vähemmän tietoa kuin kesämökkiläisistä (Rannikko 2014). Erityisesti syrjäisellä maaseudulla täyttävät ja tuottavat erilaiset liikkuvat ryhmät kasvavan osan maaseututilasta ympärivuotisten asukkaiden vähetessä.

Kun ympäristöherätyksen myötä maassamme alettiin suunnitella luonnon-suojelualueita, suunnattiin katseet aluksi valtionmaille, jotka sijaitsevat pääasiassa Pohjois- ja Itä-Suomessa. Vaikka suojelualueita on tullut myöhemmin myös etelämmäksi, ovat Pohjois-Suomen suuret kansallispuistot käyntitilastoissa selvästi kärjessä. Yli sadantuhannen käyntikertaan yltää etelän puistoista vain Nuuksio, idässä Koli ja pohjoisessa Oulanka, Pyhä-Luosto ja Urho Kekkosen kansallispuisto sekä Pallas-Ylläs, joka on yli puolella miljoonalla käyntikerralla selvästi suosituin kansallispuistomme (Metsähallitus 2015). Syrjäisistä luonto-alueista on tullut vapaa-ajan maisemaa, jonne matkustetaan virkistäytymään ja etsimään elämyksiä. Kansallispuistot ovat tukeneet alueen luontomyönteistä imagoa, mikä on edistänyt matkailua niiden lähiympäristössä. Talvimatkailun ympärille on kasvanut Vuokatin, Rukan ja Levin tapaisia keskuksia.

Luonnonvaratalouden uusnousu

Vapaa-ajan ympäristöjen merkityksen kasvu liittyy Suomen tapaisten pitkälle teollistuneiden maiden siirtymiseen teollisesta jälkiteolliseen aikaan. Vielä vuo-

situhannen vaihteessa luontoa aineellisena resurssina käyttävien elinkeinojen, erityisesti metsäteollisuuden ja kaivostoiminnan, merkitys kansakunnan vaurauden ja hyvinvoinnin tuottajana oli kovaa vauhtia vähenemässä. Elinkeinojen kehittämisen painopiste oli informaatio- ja palvelualoilla. Tämän vuosituhannen ensimmäisellä vuosikymmenellä jälkiteollinen kehitys näytti yllättäen Suomesa taittuvan. Uusia kaivoksia perustettiin kiihtyvää vauhtia. Metsistä ja pelloista oltiin ottamassa yhä enemmän raaka-ainetta energiatuotantoon. Jälkiteollistuminen olikin saanut rinnalleen uusteollistumisen. Taustalla oli väkirikkaiden Aasian maiden, ennen muuta Kiinan ja Intian, vaurastumisesta johtuva lisääntyvä raaka-aineiden tarve. Vaikka yleismaailmallisen laman vuoksi muutostahti onkin hidastunut, lienee raaka-ainetalouden nousu pidempi trendi. Sillä tulee olemaan vaikutusta myös Suomen alue- ja työvoimakehitykseen.

Kaivosteollisuuden ajateltiin olevan loppumassa Suomesta kokonaan, kun metallien hintatason jatkuvan laskun johdosta malmien louhinta hiipui Suomessa 1980- ja 1990-luvuilla. Metallien hinnat kuitenkin moninkertaistuivat vuoden 2003 jälkeen muutamassa vuodessa ja kaivosyhtiöt käynnistävät pitkään pysähdyksissä olleen malmin etsinnän uudelleen. Kotimaisten kaivosyhtiöiden tilalle tulleet ulkomaiset kaivosyhtiöt polkaisivat nopeasti alkuun uusia kaivosprojekteja, mikä moninkertaisti malmintuotannon muutamassa vuodessa. Uudet kaivokset ja suunnitteilla olevat kaivoshankkeet sijaitsivat etupäässä Pohjois- ja Itä-Suomessa. (Pokki et al. 2014, 14–15.)

Parina viime vuotena on biotalous nostattanut Itä- ja Pohjois-Suomessa vielä enemmän odotuksia kuin kaivosala. Biotalous talouskasvun ja työpaikkojen synnyttäjänä luottaa myös nykyhallitus. Puolet biotaloudesta liittyy tavalla tai toisella metsiin ja tavoitteena on lisätä puun käyttöä 15 miljoonalla kuutiometrillä vuosittain (Ratkaisujen Suomi 2015, 24). Vielä vähän aikaa sitten auringonlaskun alana pidetty metsäsektori on laskenut tarvitsevansa seuraavan kymmenen vuoden kuluessa 18 000 uutta työntekijää, joiden joukossa on myös eri puolille Suomea työllistyviä metsäkoneiden ja puutavara-autojen kuljettajia (Karjalainen 2015).

Vaikka kaivoksiin ja biotalouteen kohdistuukin syrjäseuduilla suuria odotuksia, eivät ne kuitenkaan välttämättä työllistä nykYTEKNOLOGIALLA kovin paljon paikallista väkeä. Kaivosten ympärille ei muodostu enää samanlaisia kaivosyhdyskuntia kuin aikaisemmin, vaan työntekijät saattavat asua hyvinkin kaukana, jopa satojen kilometrien päässä. Myös metsissä ja soilla työskentelevät korjuukoneiden kuljettajat ovat nykyään enimmäkseen liikkuvaa työvoimaa. Luonnonvarojen hyödyntäminen ei tapahdu enää paikallisyhteisön voimin vaan kaukaa tulevien kausityöntekijöiden tekemänä. Mobiili työ ja työskentely monessa paikassa ovat nykyisin yleisiä myös monissa maaseudulle tyypillisissä ammateissa. Siten syrjäisillä saloseuduilla on vapaa-ajan viettäjiä lisäksi entistä enemmän myös väestötilastoissa näkymättömiä työntekijöitä. He saattavat

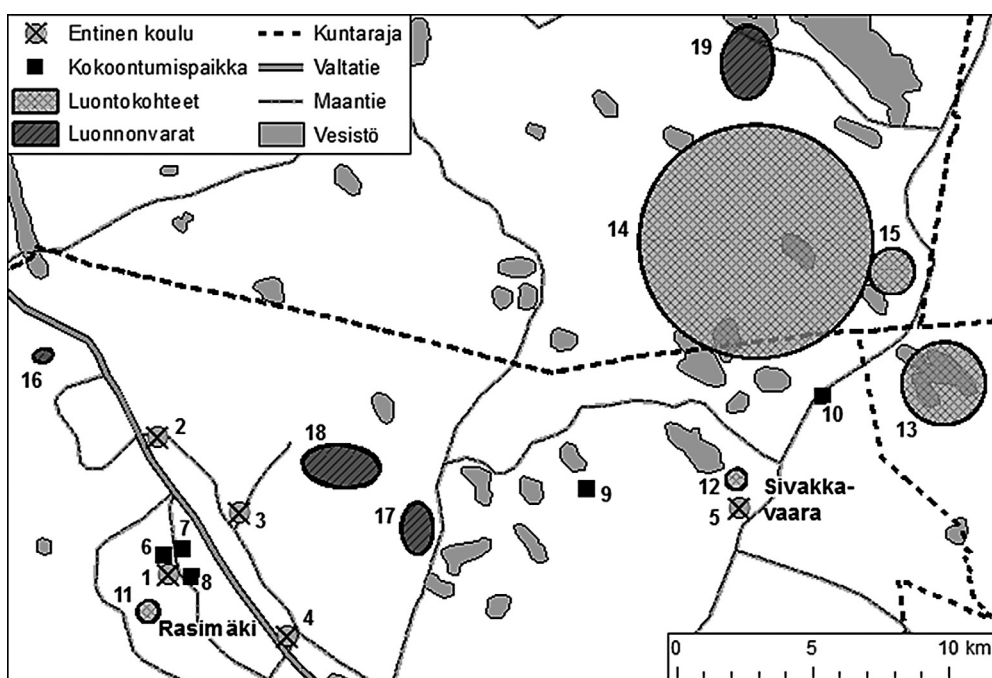
työskennellä kaukaa kotoa, jossa he käyvät vain ajoittain. Myös työmaat voivat liikkua paikasta toiseen. (Rannikko 2016.)

Liikkuvuus paikallisuuden uudistajana

Havainnollistan konkreettisen esimerkin avulla, miten edellä painottamani liikkuvuuden lisääntyminen paikallistasolla ilmenee. Otan esimerkin Pohjois-Karjalan, Pohjois-Savon ja Kainuun maakuntien nurkkauksessa sijaitsevasta Valtimon kunnasta. Kunnan pohjoisosassa sijaitsevat Sivakkavaaran ja Rasimäen kylät ovat olleet Joensuun yliopiston Karjalan tutkimuslaitoksen tutkimuskohteina jo viitenä eri vuosikymmenenä. Tutkimusryhmä on julkaissut kylistä raportit noin kymmenen vuoden välein ja parhaillaan on julkaistavana viides raportti tutkimussarjasta, joka alkoi vuonna 1973. Kylien asukasmäärät ovat pienentyneet 50 vuodessa 90 prosentilla, useista sadoista muutamaaan kymmeneen.

Kylät eivät kuitenkaan ole tyhjentyneet. Päinvastoin, kun kylissä kirjoilla olevien asemesta tarkastellaan alueen toimintoja ja alueella liikkuvia ihmisiä, havaitaan, että kylien ympäristö on täyttymässä uusilla sisällöillä ja merkityksillä. Oheiseen karttaan on merkitty Rasimäestä ja Sivakasta sekä niiden lähiympäristöstä aktiivisessa käytössä olevia paikkoja (Kuva 1). Näissä paikoissa käy ihmisiä sekä työasioissa että viettämässä vapaa-aikaansa. Varovaisestikin arvioiden karttaan merkityissä paikoissa käy vuosittain ainakin 10 000 ihmistä (Rannikko 2008). Eniten kävijöitä on alueen luontokohteissa Hiidenportin kansallispuistossa ja Peurajärven retkeilykalastusalueella, mutta alueen valtionmailla liikkuu runsaasti myös metsästäjiä ja kalastajia. Rasimäen tutustumiskohteissa käy matkailijoita. Alueella on kaksi turvesuota ja kolmatta, Kuohusuota, ollaan parhaillaan käynnistämässä. Alueen lähiympäristöön Taivaljärvelle on suunnitteilla myös hopeakaivos. Rasimäen entisellä koululla on jo kymmenen vuoden ajan majoittunut loppukesästä kahdeksi kuukaudeksi thaimaalaisia marjanpoimijoita. Parin viime vuoden aikana ovat virolaiset metsätyöntekijät tehneet alueen valtionmetsissä istutus- ja taimikonhoitotöitä. (Rannikko 2016.)

Valtimon pohjoisosien aktiivisimmat yhteisöt eivät ole kovin paikallisia, vaan liikkuvia ja notkeita. Rasimäen palkitun kyläyhdistyksen monet aktiivit ovat kesäasukkaita tai kylästä muualle muuttaneita etätoimijoita. Sivakan vahvin yhteisö muodostuu Petäjäjärven kämppää tukikohtanaan pitävistä kuopiolaisista metsästäjistä. Kolmas aktiivinen yhteisö alueella on omavaraista elämäntapaa tavoittelevat maallemuuttajat omine verkostoineen ja yhteyksineen. Valtimon pohjoisosien paikallisuus onkin entistä moniaineksisempaa kiinnittyen ja verkottuen hyvin erilaisiin asioihin ja intresseihin.

ENTINEN KOULU

1. Rasimäki
2. Rumo
3. Verkkajoki
4. Elomäki
5. Sivakkavaara

KOKOONTUMISPAIKKA

6. Tulehmo
7. Tsasouna
8. Omenapuutarha
9. Murtovaaran talomuseo
10. Petäjäjärven metsästysmaja

LUONTOKOhteet

11. Tanssikallio
12. Sivakan vanha kuusikko
13. Peurajärven retkeilykalastusalue
14. Hiidenportin kansallispuisto
15. Porkkasalon aarniometsä

LUONNONVARAT

16. Mäkelänsuo
17. Saarisuo
18. Kuohusuo
19. Taivaljärven kaivosvaltaus

Kuva 1. Rasimäen ja Sivakan lähiympäristön paikkoja.

Täyttyvät saloseudut

Olen nostanut esiin esimerkkejä väestö- ja muuttoliiketarkasteluissa huomaimatta jäävistä ilmiöstä ja paikoista, jotka osoittavat, että syrjäiset saloseudut eivät suinkaan ole tyhjenemässä. Päinvastoin, uudenlaiset liikkuvuuden muodot ovat modernisoimassa ja täyttämässä syrjäisiä maaseututiloja uusilla toiminnoilla ja merkityksillä. Moni Suomen syrjäisimmistä seuduista on ohittamassa lähes puoli vuosisataa kestäneen kehitysvaiheen, jota on totuttu kuvaamaan sanoilla tyhjenevä ja autioituva maaseutu. Väestö- ja muuttoliiketilastoihin perustuvat yksipuoliset selvitykset jättävät paradoksaalisesti huomioon ottamatta mobiiliteetin keskeisen puolen, kausittaisen liikkuvuuden. Eivät tilastot sinänsä ole virheellisiä, mutta yksipuolinen tilastojen käyttö johtaa harhaan. Liikkuvien ryhmien säännölliset käynnit ja viipymiset työssään ja vapaa-aikanaan vaikuttavat ratkaisevasti tulevaisuuden aluerakenteeseen ja paikalliseen elämään. Mikäli näiden ryhmien rooli saadaan näkyvämmäksi ja vaikuttamaan yhteiskunnalliseen päätöksentekoon, voisi niillä olla nykyistäkin suurempi merkitys Suomen talouden kuntoon saattamisessa ja paikallisyhteisöjen kehittämisessä.

Kirjallisuus

- Czesław Adamiak, Vepsäläinen, Mia, Strandell, Anna, Hiltunen, Mervi J., Pitkänen, Kati, Hall, Michael C., Rinne, Janne, Hannonen, Olga, Paloniemi, Riikka & Åkerlund Ulrika (2015): Vapaa-ajan asuminen Suomessa. Suomen ympäristökeskuksen raportteja 22/2015, Helsinki.
- Karjalainen (2015): Taas tarvitaan tekijöitä. Karjalainen 11.10.2015
- Lehtonen, Mikko (2013): Miten tutkia liikkuvaa maailmaa? Teoksessa: Lehtonen, Mikko (toim.): Liikkuva maailma. Liike, raja, tieto. Vastapaino, Tampere, s. 7–29.
- Metsähallitus (2015): Metsähallituksen luontopalvelujen vuosikertomus 2014. Saatavilla: <https://julkaisut.metsa.fi/assets/pdf/lp/Muut/vk2014fin.pdf>, luettu 30.11.2015.
- Müller, Dieter K. (2004): Second Homes in Sweden: Patterns and Issues. Teoksessa: Hall, C. Michael & Müller, Dieter K. (toim.): Tourism, Mobility and Second Homes. Between Elite Landscape and Common Ground. Channel View, Clevedon, s. 244–258.
- Müller, Dieter K. (2008): Fritidshusägare. Landsbygdens ”osynliga” befolkning. Miljöforskning 5–6/2008, s. 29–31.
- Pokki, J., Aumo, R., Kananoja, T., Ahtola, T., Hyvärinen, J., Kallio, J., Kinnunen, K., Luodes, H., Sarapää, O., Selonen, O., Tuusjärvi, M., Törmänen, T. & Virtanen, K. (2014): Geologisten luonnonvarojen hyödyntäminen Suomessa vuonna

2012. Tutkimusraportti 210. Geologian tutkimuskeskus, Espoo. Saatavilla: http://tupa.gtk.fi/julkaisu/tutkimusraportti/tr_210.pdf, luettu 30.11.2015.
- Rannikko, Pertti (2008): Sivakan metsät avoimina ja suljettuina tiloina. Teoksessa: Kylän paikka. Uusia tulkintoja Sivakasta ja Rasimäestä. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki, s. 25–58.
- Rannikko, Pertti (2014): Maaseudun näkymätön väestö. Maaseudun uusi aika 2/2010, s. 34–42.
- Rannikko, Pertti (2016): Täyttyvä syrjäseutu. Teoksessa: Kotona, kylässä, liikkeellä. Sivakka ja Rasimäki arjen ja mielen tiloina. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki. s. 213–244
- Ratkaisujen Suomi (2015): Pääministeri Juha Sipilän hallituksen strateginen ohjelma 29.5.2015. Hallituksen julkaisusarja 10/2015, Helsinki.
- Urry, John (2000a): Sociology beyond Societies. Mobilities for twenty-first century. Routledge, London.
- Urry, John (2000b): Mobile Sociology. British Journal of Sociology 1/2000, s. 185–203.

Kainuun haasteet ja mahdollisuudet

Pentti Malinen

Kainuun aluekehittämisen tavoite on mahdollistaa kainuulaisten kaikinpuolinen hyvinvointi. Kainuun maakuntasuunnitelmassa 2035 on tunnistettu keskeiset alueen kehityksen pitkän aikavälin haasteet. Ne antavat vastauksen kysymykseen, miksi pitää ja missä suhteessa Kainuuta haluamme alueena kehittää. Haasteet ovat:

1. Kainuun väestökehityksen kääntäminen positiiviseksi (määrä ja rakenne) eli huoltosuhteen parantaminen
2. Työvoiman kysynnän ja tarjonnan kohtaannon ja saatavuuden ratkaiseminen
3. Terveys- ja hyvinvointierojen kaventaminen
4. Alueen saavutettavuuden parantaminen
5. Vetovoimaisen Kainuu-kuvan vahvistaminen

Kun Kainuun kuntapäättäjiltä kysyttiin 2015 kyselyssä Kainuun uhkia ja mahdollisuuksia, väestön väheneminen ja erityisesti nuorten poismuutto koettiin keskeisimpänä ongelmana. Mahdollisuuksien lista sen sijaan oli paljon monimuotoisempi: luonto, biotalous, matkailu, kaivostoiminta, luonnonvarat ja uusiutuva energia nousivat erityisesti esiin.

Kainuussa ymmärretään, että väestökehitys on seuraus aluetalouden ja laajemmin aluekehityksen eri osatekijöistä. Aivan ratkaisevalla tavalla se on riippuvainen alueen työpaikkakehityksestä. Siksi maakuntaohjelman (2014–2017) päätavoitteena on elinvoimainen ja uudistuva elinkeinoelämä (kuva 1). Alueen elinvoimaa lisäävä ja uudistava elinkeino-, koulutus- ja työllisyyspolitiikka ovat keskeisiä keinoja. Toimivat palvelut, aluerakenne ja luonteva yhteistyö tukevat näitä toimia. Dynaaminen ja vetovoimainen Kainuu-kuva syntyy näiden onnistumisesta ja samalla vahvistaa kehitysnäkymiä.

Kuva 1. Kainuun maakuntaohjelman tavoitteet.

Ymmärrys siitä, että väestökehitys on seuraus – summa kaikista alueen ja ennen kaikkea sen taloudelliseen ja sosiaaliseen kehitykseen vaikuttavista tekijöistä – näyttää kuitenkin unohtuvan suomalaisessa aluepolitiisessa keskustelussa. Edustan sitä filosofista ajattelua, jonka mukaan ”siitä, miten asiat ovat, ei voida päätellä, miten niiden tulisi olla”. Kiistan siis sellaisen nykymediassa varsin usein toistetun ajattelun, että väestöltään supistuvien alueiden kehitykseen ei kannata panostaa. Kun ymmärrämme väestökehityksen seurauksena menneen ajan talous- ja muusta kehityksestä, on tarpeen kysyä:

1. onko tämän kehityksen jatkuminen tavoiteltavaa ja
2. ovatko tulevan kehityksen ajurit ja mahdollisuudet tukemassa aiemman kehityssuunnan jatkumista.

Edellä asetettuja kahta kysymystä ei edes lähtökohtaisesti kriittiseen ajatteluun pyrkivältä tutkijakunnalta ole julkiseen keskusteluun noussut. Kysymykset ohitetaan helpon kevyesti todistamalla alueen kehityspotentiaali väestöennusteilla. Tässä ennusteet otetaan sellaiseen käyttöön, johon niitä ei ole tarkoitettu.

Lainaan seuraavassa Tilastokeskuksen tutkijan Ossi Honkasen (2004) ajatuksen. Hän toteaa, että käsitteet menevät usein sekaisin.

Väestöennusteet ovat väestönkehitykseen vaikuttavien tekijöiden menneeseen kehitykseen perustuvia laskelmia, joihin ei sisälly ennusteen laatijan suunnittelemaa väestönkehitystä eikä aluepoliittista tahdonilmaisua. Väestösuunnitteet ovat päätettyihin tai suunniteltuihin yhteiskuntapoliittisiin

toimintalinjoihin perustuvia väestönkehityksen laskelmia... Väestöennusteiden laadinta on pysynyt Tilastokeskuksen tehtävänä ja "väestönkehitykseen vaikuttavina tekijöinä" on pidetty vain demografisia väestönmuutostekijöitä eli syntyvyyttä, kuolevuutta ja muuttoliikettä. Siitä, mitkä tekijät puolestaan vaikuttavat noihin tekijöihin ja miten, olisi varmaan mahdoton päästä yksimielisyyteen. Ennusteiden käyttökelpoisuuden arviointi mitoitus- ja investointipäätöksiä tehtäessä on ... yhteiskunnan päätöksentekijöiden kontolla.

Onko nykyisen väestökehityksen jatkuminen Kainuun kannalta toivottavaa tai haluttua? Kainuun maakuntaohjelman tavoite on kääntää väestökehitys pitkällä aikavälillä vähintään tasapainoiseksi. Kainuussa suhtaudumme, kuten Tilastokeskuksen asiantuntijat ja tulevaisuuden tutkijat, väestöennusteeseen haasteena – herätteenä, joka haastaa meitä taistelemaan ennusteen toteutumista vastaan!

Kainuun väestökehityksen haasteellisuus tulee vahvasti esille myös, kun tarkastellaan tulevien sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen tarvetta ja tapaa, millä ne organisoidaan. Tässäkin tulee helposti esiin sote-sektoriajattelun ja aluekehittäjän lähestymistavan ero. Aluekehittäjän mielestä on väärä tapa tulkita väestöennusteita ennakoimalla palvelutarpeiden muutosta suoraan kokonaisuennusteiden kautta. Virhepäätelmiin tullaan jo siitä, että sairastavuus vaihtelee alueittain ja palvelutarve on hyvin ikärakennesidonnaisia. Esimerkiksi Kainuun tapauksessa sote-palvelujen tarve on ikärakennemuutoksesta johtuen kasvava siinäkin tapauksessa, että kokonaisväkiluku vähenisi.

Toinen kysymys on: eikö sote-sektorinkin tavoitteiden saavuttamiseksi olisi edullista saada väestökehitys tasapainoisemmaksi. Terveyserojen kaventamisen tavoitehan karkaa käsistä, jos huoltosuhteiden alueelliset erot jatkavat kasvamistaan. Huoltosuhteiden erot samalla heikentävät rakenteeltaan ikäntyvien alueiden omaa palvelujen maksukykyä. Summa summarum: jos väestökehityserojen annetaan jatkua, tarvitaan yhä enemmän yhteiskunnan sisäisiä tulonsiirtoja, jotta terveys- ja hyvinvointierot eivät kasvaisi kohtuuttomiksi!

Lopuksi palaan kysymykseen, onko Kainuulla sellaisia tulevaisuuden mahdollisuuksia, joiden avulla alue itse pystyy kehityskulkuunsa vaikuttamaan aikaisempaa myönteisemmällä tavalla? Kainuun maakuntaohjelmassa olemme tunnistaneeet keskeiset vahvuutemme yritys- ja elinkeinotoiminnan kehittämiseksi. Ne painottuvat eri tavoin kuin maassa keskimäärin tai suurilla kasvukeskuseuduilla.

Aikaisempaan kehitykseen nähden selkeästi paremmat kehitysnäkymät ovat biotaloudessa. Vajaa kymmenen vuotta sitten Kainuu menetti suurimman teollisen työnantajan ja vientiyrityksen toimipaikan UPM:n paperitehtaan lopetettua tuotannon. Vuosien aikana Kainuuseen on kertynyt suuret hakkuusäästöt, puuttuvan jatkojalostustoiminnan vuoksi puuraaka-ainetta viedään paljon maakunnan ulkopuolelle ja metsien kasvunopeus kasvaa tulevina vuosikym-

meninä. Biotalous muuttaa myös tuotekonseptit ja markkinat tavalla, joka luo mahdollisuudet Kainuussa perustaa uudentyyppinen biotuotetehdas. Raaka-ainepohjan ja työllistävyyden näkökulmasta sen aluekehitysvaiikutukset ovat merkittävät. Vientiteollisuutena ja tuontiraaka-aineita ja energiaa korvaavana sen merkitys koko Suomen taloudelle olisi erittäin myönteinen. Uuden biotalouden nousua Kainuussa indikoivat selkeästi jo tehdyt investoinnit: St1 tuottaa Kajaanissa bioetanolia, Kuhmossa CrossLam valmistaa ristiinliimattuja palkkeja ja Elementti Sampo näistä valmiita taloelementtejä. Nämä ovat viimeisten kahden vuoden aikana syntyneitä kasvuyrityksiä.

Pienenä talousalueena Kainuun talouskehityssennusteet muuttuvat nopeasti. Tämän päivän ennusteet ovat muuta maata heikommat. Erityisen selvästi niissä näkyvät kahden yrityksen Transtech/Skodan ja Terrafamen vaikeudet kahden viime vuoden ajalta (Venäjän kaupan tyrehtyminen, Talvivaaran konkurssista johtuneet työntekijävähennykset). Vuonna 2011, kun molemmat em. yritykset olivat kasvussa, ETLA:n Toimialan Online ennusti Kainuuseen esim. kuluvalle vuodelle 3,7 %:n aluetalouden kasvua! Terrafamen toiminnassa on selkeät kasvumahdollisuudet, sillä Talvivaara-yhtiö ei koskaan saavuttanut lähellekään tuotantotavoitteitaan. Sekä lyhyellä tähtäimellä (Sotkamo Silver) että pitkällä aikavälillä (tunnetut malmivarat) Kainuussa kaivannaisala on potentiaalinen kasvu- ja vientiala.

Kainuun matkailulla on merkittävät kasvumahdollisuudet. Alan vahvuutena on ympärivuotisuus ja monipuolisuus. Kasvupotentiaali on alan kansainvälistymisessä. Tässä sillä on yhteisenä haasteena muiden matkailualueiden kanssa saavutettavuudessa olevat heikkoudet; erityisesti lentoliikenneyhteydet (hinta, joustavuus) vaativat yhteisiä kehitystoimenpiteitä. Matkailualan ulkoiset investoinnit ovat mahdollisia ja tarpeellisia alan kasvun vauhdittajina.

Maakuntakeskuksen, Kajaanin, pienuudesta huolimatta alueella on pitkät perinteet ICT-alan, erityisesti mittaustekniikan osaamisen kehittämisessä ja soveltamisessa. Ammattikorkeakoulun ja yliopistokeskuksen (CEMIS-Oulu-tutkimuskeskus) merkitys aluekehitykselle on suhteellisesti huomattavan suuri. Uutena erityisenä kasvupotentiaalina Kainuussa on datapalvelinkeskuksinvestoinnit; Kajaanin Renforsin Rannan teollisuusalueella toimii jo kaksi palvelinkeskusta.

Edellä kerrotut esimerkit osoittavat, että Kainuussa on olemassa hyvät kasvun mahdollisuudet. Kainuussa on tahto ja motiivi niitä myös toteuttaa. Siksi aluekehittämisen näkökulmasta on toivottavaa, että alueiden mahdollisuuksien erilaisuus otetaan huomioon. Tarvitaan mahdollistavaa – kehityksen esteitä raivaavaa – kehitysohjelmaa. Alueiden erilaisuus on rikkaus, joka tulee Suomessa osata hyödyntää.

Kirjallisuus

- Honkanen, Ossi (2004): Väestöennuste herättää taistelemaan. Tieto aika 10/2004. Saatavilla: http://www.stat.fi/tup/tieto aika/tilaajat/ta_10_04_vaestoennuste.html, luettu 1.9.2015
- Kainuun liitto (2015a): Kainuu-ohjelma. Hyvinvoiva ja elinvoimainen Kainuu. Maakuntasuunnitelma 2035. Maakuntaohjelma 2014–2017. Kainuun liito A:3. Saatavilla: http://kuiskintaa.fi/wp-content/uploads/2016/01/Kainuun-biotalousstrategia_2015_2020.pdf, luettu 9.10.2015
- Kainuun liitto (2015b): Kainuun biotalousstrategia 2015–2020. Saatavilla: http://kuiskintaa.fi/wp-content/uploads/2016/01/Kainuun-biotalousstrategia_2015_2020.pdf, luettu 9.10.2015
- Ponnikas, Jouni (2015): Ennuste ei ole tavoite – väestön kehitykseen voidaan vaikuttaa. Kesäkuu 2015. Saatavilla: <http://kuiskintaa.fi/ennuste-ei-ole-tavoite-vaestonkehitykseen-voidaan-vaikuttaa/>, luettu 7.9.2015

Suomalaisen muuttoliiketutkimuksen ydinteemoja

Havaintoja ja tulkintoja vuoden 2015 muuttoliikesymposiumista

Ilari Karppi

"Ihmiset muuttavat monista syistä. Nykyinen turvapaikanhakijatilanne ei edusta maahanmuuton koko kuvaa. Siirtolaisuusinstituutti tarkastelee liikkuvuutta ja muuttamista koko sen kirjossa." Näillä sanoilla käynnisti Tuomas Martikainen ensimmäisen muuttoliikesymposiuminsa instituutin johtajana. Tämän artikkelin aluksi esitän poimintoja symposiumissa esitetyistä puheenvuoroista ja niiden pohjalta käydystä keskustelusta, niin "virallisista" kommenttipuheenvuoroista kuin epämuodollisista ajatustenvaihdostakin.

Luomani katsaus symposiumin sisältöön on väistämättä hyvin subjektiivinen. Nähtäköön se aluetutkijan silmälasien siivilöimänä tulkintana symposiumissa esiin nousseista teemoista ja niiden merkityksellisyydestä. Samalla pyrin tekemään oikeutta monimuotoisille ja monimuotoisuudessaan liikkuvuuden koko kuvaa erinomaisesti ilmentäneiden puheenvuorojen perusteella jäsenyville, muuttoliiketutkimuksen osin uusien kysymyksenasettelujen eteen johtaville teemoille.

Päätän artikkelin työvoiman kansainvälistä liikkuvuutta käsittelevällä osiolla. Sillä pyrin luotaamaan pidemmän aikavälin näkymää kehityskulkuihin, jotka helposti jäävät akuutin maahanmuuttotilanteen ja sen nostattaneen keskustelun katveeseen.

Käynnistykseksi

Maahanmuuton kuva muuttui rajusti vuoden 2015 kuluessa, kun Eurooppaan erityisesti Syyrian kriisin seurauksena suuntautunut turvapaikanhakija-aalto saavutti syksyn tullen myös Suomen. Muuttoliikeilmiön monimuotoisuus oli

jo alkanut muuttua julkisessa keskustelussa yksiulotteiseksi, vain pakolaisuutta korostavaksi, ja juuri tähän uhkaan kohdistui Tuomas Martikaisen alussa siteeraamani evästys kaksipäiväiselle symposiumille.

Vuoden 2015 alusta marraskuiseen symposiumiin mennessä turvapaikanhakijoita oli tullut Suomeen yli 29 000 ja koko vuoden aikana heitä saapui maahan Maahanmuuttoviraston tilastojen mukaan hieman alle 32 000. Edellisenä vuonna (2014) turvapaikanhakijoita oli tullut maahan runsas kymmenesosa tästä ja vuonna 2013 vielä vähemmän. Nytemmin turvapaikanhakijoita on tullut maahan merkittävästi vähemmän. Sen sijaan vuosien 2015 ja 2016 taitteessa maahanmuutossa tapahtui uusi ”systeemiseksi” luonnehdittava muutos, tällä kertaa maahantulon reiteissä, kun turvapaikan hakijoita tuli joidenkin viikkojen ajan maahan pohjoisen Suomen Venäjän vastaisilta raja-asemilta yli sadan tulijan viikkovauhdilla. Syyrian kriisi ja Euroopan turvapaikkatilanne ovat tätä kirjoitettaessa lopullista ratkaisua vailla, jolloin myös kysymys siitä, millaiseksi maahanmuuton uusi kuva asettuu, on vielä hämärän peitossa.

Syksyn 2015 kiivaimmassa maahantulovaiheessa turvapaikanhakijoiden määrä oli 4 000 viikossa eli enemmän kuin koko edellisenä vuonna. Marraskuuhun mennessä maahan oli tullut kaikkiaan noin 6 000 alaikäistä, heistä noin 2 400 yksin. Vastaanottoaikoja arvioitiin tarvittavan satoja päivää kohti ja sisäministeriö ennakoiki kapasiteetin tarpeeksi lähitulevaisuudessa 10 000 paikkaa. Vuosille 2016 ja 2017 laadittu arvio turvapaikanhakijoista asettui 15 000 maahantulijan tasolle. Vain osa maahantulijoista saa myönteisen turvapaikkapäätöksen. Sen jälkeen alkava kotouttamisvaihe on täysin oma, sekin uusiin mittakaavoihin tulijamäärän kasvun myötä paisunut prosessinsa. Tällaisessa tilanteessa on lähes truismi sanoa, että päätöksenteon tueksi tarvitaan viisautta, ymmärrystä ja tutkittua tietoa.

Instituutioiden laatu punnitaan

Vaikeusasteita maahanmuuttotilanteen hoitamiseksi on lisännyt vuosien mitaiseksi venynyt maailmanlaajuinen, mutta erityisesti Suomen talouden rakenteisiin syvälle pureutunut taantuma. Kuntien yhteispeli turvapaikkaprosessin kuluja korvaavan valtion ja erilaisten sekä kolmatta sektoria että yritysmaailmaa edustavien yhteistyökumppaneiden kanssa on noussut arvoon arvaamattomaan. Kotouttamisessa onnistumisesta on tullut suoranaan uusi kriittinen menestystekijä. Tai kääntäen: jos siinä epäonnistutaan, voi seurauksena olla monen muun vaikeuden lisäksi suuri maan sisäinen liikkuvuus, jollaista lähitökohtaisesti pidetään yhteiskunnallista vakautta horjuttavana tekijänä.

Alueiden muutoksenhallintakapasiteetti saa uusia piirteitä ja ulottuvuuksia. Instituutioiden laadusta yhtenä aluekehittämisen keskeisistä resursseista

on puhuttu jo vuosikymmeniä esimerkiksi tilanteissa, joissa taantuvaan teollisuuteen lukittuneita talouksia on pyritty kääntämään vaihtoehtoisille kehitysurille. Uudessa tilanteessa korostuvat toisenlaiset institutionaaliset tekijät. Oleskelulupien käsittelykapasiteetti on niistä yksi, mutta myös kyky järjestää majoitusta ja käynnistää kotoutumiseen johtavia prosesseja on avainasemassa. Se, että vastaanottokeskusten kapasiteettia on voitu vuoden 2016 alkupuolella pienentää, antaa osaltaan mahdollisuuden pysähtyä ja arvioida onnistumista muuttoaallon kriittisimmissä vaiheissa.

Kohdattujen vaikeuksien edessäkin on muistettava, että uhkakuvat, vaikka juuri ne läpäisevätkin helpoimmin uutiskynnyksen, ovat vain yksi osa maahanmuuton kokonaiskuva. Maahanmuutto on perinteisesti ollut vastaanottavalle kansakunnalle merkittävä etu. Muuttoliike on osa merkittävien taloudellisten voimavarojen dynaamista liikettä: menestyksekkäät taloudet vetävät puoleensa suurimmat muuttoaallos samalla tavalla kuin kilpailukykyisimmät taloudet keräävät itsellensä työpaikat ja ”ulkoistavat” työttömyytensä vähemmän kilpailukykyisiin talouksiin. Oleskeluluvan saavien mieltäminen ja ottaminen kansakunnan menestystekijäksi haastaa kuitenkin vastaanottavan talouden – tämän tarkastelun kannalta erityisesti suomalaisten instituutioiden ja koko suomalaisen yhteiskunnan – luovuuden.

Tähän haasteeseen vastaaminen edellyttää eri toimijoiden merkittävää työpanosta. Paljon riippuu kuitenkin sellaisista institutionaalisista tekijöistä, jotka ovat vain rajallisesti suomalaisten päätöstentekijöiden hallittavissa. Eurooppa on kokonaisuudessaan heikosti valmistautunut ajatukseen, että maanosa on massamittaisen, alueelle sen ulkopuolelta suuntautuvan muuton kohde. Perinteisesti Eurooppa onkin alue, jolta on lähdetty muihin maanosiin. Esimerkiksi Irlannissa tällainen meren taakse lähteminen on iskostunut voimakkaaksi osaksi kulttuurista toimintamallia tai kansallista DNA:ta, kuten tavataan sanoa. Kuvaava esimerkki tästä on, että 1990-luvun mittaan ”keltitiikerinä” vaurastuneen talouden taannoinen finanssikuplan puhkeaminen käynnisti maassa välittömästi nimenomaan etnistien irlantilaisten poismuuttoaallon.

Eurooppalaisten instituutioiden ja yhteisten politiikkakehysten rakentumisen kuvastaa omalta osaltaan neuvottomuutta alueelle muuton edessä. Toisen maailmansodan jälkeen alkanut muuttoliike välimerellisestä Euroopasta kohti pohjoista korvautui vähin erin muuttoliikkeellä entisten siirtomaavaltojen itsenäistyneistä alusmaista kohti vanhoja emäkaita. Tällaiset maahanmuuttajat haluttiin nähdä vierastyöläisinä, työvoimareservinä, jota tarvittaisiin talouden huippukausina ja joka työtilanteen laskukautena heiketessä palaisi takaisin. Ensimmäisen öljykriisin hydyttäessä maailmantalouden 1970-luvun puoliväliin mennessä hyytyi myös vierastyöläisten muutto ja heidän kansainvälinen rekrytointinsa. Vierastyöläiset eivät kuitenkaan muuttaneet takaisin, vaan osoittivat kiinnittymisensä Eurooppaan alkamalla koota perheitään tänne. Näin

ollen muutto Eurooppaan vain kiihtyi keskellä talouskriisiä, toisin sanoen oloissa, joissa perinteisen työperäisen muuton olisi vallitsevan käsityksen mukaan pitänyt vähentyä.

Suuren mittaluokan muuttoliikkeet Eurooppaan ja Euroopassa ovat kuitenkin varsin myöhäistä perua. Niille oleellista on ollut kylmän sodan päättyminen 1980- ja 1990-lukujen taitteessa. Rautaesiripun pitkään patoaman muuttopaineen purkautuminen käynnisti idästä länteen suuntautuvan, tosin ennakoitua vähäisemmäksi osoittautuneen muuttoliikkeen. Kyseessä oli perinteinen työperusteinen tai taloudellinen siirtolaisuus. Samoihin aikoihin käynnistyi kuitenkin merkittävämpi, etelästä pohjoiseen suuntautunut pakolaisperustainen muuttoaalto. Muuttoliikettä koskevaa keskustelua jäsensivät noissa oloissa EU:n sisäisen talous- ja oikeusalueen kehitystä täydentämään tarkoitettu Schengen-prosessi samoin kuin kasvanut huoli yhtäältä globalisaation vaikutuksista eurooppalaisten yhteiskuntien suoritus- ja kilpailukykyyn sekä lopulta väestön ikääntymisestä ja huoltosuhteesta. Myös Suomessa käynnistyi työvoiman rekrytointi sekä uusista EU-maista että Euroopan ulkopuolelta aina Filippiinejä myöten (ks. Pihlajamaa et al. 2010, 22).

Uusimmat, erityisesti Syyrian kriisin laukaisemat väestöliikkeet ovat osoittaneet EU:n yllättävänkin heikkouden akuutin maahanmuuttotilanteen edessä. Eriarvoisuus maailman eri osissa, demokratian heikkous, konfliktierhkyys ja ylipäänsä globaali ulottuvuus esimerkiksi ilmastonmuutoksen synnyttämän tulvaherkyyden tai elintarviketurvallisuuden muodossa on vähin erin noussut merkittävämpään rooliin EU:n asialistalla. Kaiken vuosien 2014 ja 2015 aikana tapahtuneen valossa voidaan kuitenkin epäillä, että EU on lähialueillaan tapahtuvaa kehitystä seurattaessaan joko tarkastellut ainakin osin vääriä asioita tai ollut ainakin osin ymmärtämättä näkemäänsä. Myös Suomen positiointi suhteessa potentiaaliin muuttovirtoihin ja niiden muuntumisen ”poliittiseen ekologiaan” on saattanut perustua ylimitoitettuun käsitykseen eurooppalaisten instituutioiden – niin sopimusjärjestelyjen kuin totunnaisten toimintatapojenkin – pitävyyteen. Schengen-alueen sisärajatarkastukset tai kansallisten muuttoregiimien muotoutuminen esimerkiksi Ruotsissa tai Tanskassa, puhumattakaan konkreettisten – eikä siis vain Fortress European kaltaisten kuvainnollisten – aitojen rakentamisesta eurooppalaisille rajoille kuuluivat pitkään vain erilaisiin Eurooppa-dystopioihin, kuvauksiin Euroopan epäonnistumisesta perimmäisissä tavoitteissaan.

Hyötyjäkin toki on kunkin EU-maan tehdessä omaa maahanmuuttopolitiikkaansa ja vieläpä informoimatta aina naapurimaitaan odotettavissa olevista toimenpiteistä. Tällainen hyötyjä on esimerkiksi järjestäytynyt rikollisuus, jolle epäsymmetriset raja-asetelmat ja säännönmukaisten toimintatapojen korvautuminen enemmän tai vähemmän improvisoiduilla poikkeusjärjestelyillä merkitsevät tilaisuutta ansaita, vaikkapa kuljettamalla pakolaisia rajalle rahasta.

Hyötyjiin kuuluu myös Venäjä, joka saa tilaisuuden tarkkailla EU:n hajanaisuutta ja suoranaista toimintakyvyttömyyttä ulkoisten paineiden edessä. Aivan oma lukunsa on Turkki, jonka asetelmat neuvoteltaessa maan tavoittelemasta EU-jäsenyydestä ovat nyt paremmat kuin koskaan yli 40 vuotta jatkuneen jäsenyyss-prosessin aikana, täysin riippumatta siitä, millaisessa suhteessa maassa tällä hetkellä harjoitettava politiikka on EU:n perussopimusten muotoiluihin nähden.

Monen EU-maan ymmärrys itsestään osana globalisoituvaa ja monimuotoisesti verkottunutta järjestelmää on joutunut historiallisesti nationalistisessa maanosassa uudenlaisen punninnan kohteeksi. Nationalismin "alkukoti" on Euroopassa, minkä johdosta se on ollut hyvin luonteva eurooppalaisten kansakuntien itseymmärryksen lähtökohta. Ajanjaksoa 1600-luvulta, 30-vuotisen sodan alusta 1700-luvun valistusajan ja 1800-luvun alun romanttisen idealismin kautta ensimmäisen maailmansodan jälkeisiin valtiojärjestelyihin voidaan perustellusti pitää eurooppalaisten kolmen vuosisadan mittaisena tuskaisena oppimiskäyränä kohti kielellisesti ja kulttuurisesti ehyitä kansallisvaltioita. Se, että tällaisen eheyden tavoittelu on ollut alusta lähtien ollut juoksemista harhakuvan perässä, ei onnistunut vuosikymmeniin horjuttamaan kuin joidenkin vallanpitäjän illuusiota kielellisesti ja kulttuurisesti yhtenäisistä kansakunnista eurooppalaisena standardina.

Toisen maailmansodan jälkeen kiivaasti tavoiteltu talouskasvu tarvitsi kuitenkin työntekijänsä, joita Eurooppaan alkoi muuttaa maanosan ulkopuolelta. Ennen laajamittaisen hyvinvoinnin toteutumista ja eurooppalaisten hyvinvointivaltioiden aikaa ulkopuolelta tulevan työvoiman kotouttamista ei kuitenkaan harjoitettu missään, eikä kotiuttamisesta juuri puhuta tänäkään päivänä tuhansien vuosien ikäisen kulttuuripiirin muodostaneen Välimeren alueen maissa. Moni maa piti myös pitkään kiinni vierastyöläisyyden ajatuksesta, jonka mukaan muualta tulleet siis lähtisivät työvoiman tarpeen vähetessä pois eivätkä jäisi. Huomattava poikkeus tähän on ollut Ruotsi, jossa tulijoiden on tyypillisimmin ajateltu myös jäävän. Saksa sen sijaan hyväksyi ajatuksen siitä, että se ylipäänsä on maahanmuuttomaa, vasta viime vuosituhannen lopulla – eikä silloinkaan varauksettomasti.

Eurooppalaisten toimintamallien yhtä ääripäätä edustaa Ranska, jossa on perinteisesti ollut vallalla ajatus siitä, että kaikista maahanmuuttajista tulee ranskalaisia myös identiteetiltään. Tällainen perusoletus poistaa tarpeen tukea maahanmuuttajien taustaidentiteetin rakentumista. Monessa EU-maassa sen sijaan ajatellaan, että maahanmuuttajien taustojen tunnistamisen ja tunnustamisen kautta pystytään tukemaan heidän monimuotoisen identiteettinsä vahvistamista. Ruotsi, Alankomaat ja Britannia samoin kuin kokemuksen karttuessa Suomi kuuluvat tähän ryhmään. Yhteisöjen keskinäistä vuorovaikutusta pyritään tukemaan erilaisilla rakenteellisilla tai yhteiskuntapoliittisilla ratkaisuilla. Missään maassa ei ole ollut tarkoitus, että erilaiset yhteisöt ja esimerkiksi asuinalueet

olisivat erillään toisistaan. Käytäntö, esimerkiksi Malmön Rosengård-lähiö Ruotsissa, kuitenkin osoittaa konkreettisesti, kuinka integrointitavoitteen saavuttaminen edellyttää kovaa eikä läheskään aina tekijäänsä palkitsevaa työtä.

Eurooppaan suuntautuvan muuttopaineen voidaan odottaa pysyvän korkeana myös tulevaisuudessa. Jos tarpeet muuttaa lähtömaista jatkuvat ja saavat esimerkiksi ilmastonmuutoksen seurauksena uusia muotoja (ks. Black 1998), heijastuu tämä myös maahanmuuton kuvan monimuotoistumiseen tulomaisissa. Samalla pysyy akuuttina myös kysymys kohtaannosta, konkreettisesti siitä, kohtaavatko erilaisten syiden ja muuton motiivien liikkeelle saattamat ihmiset maahanmuuttajien tarpeen. Rajojen sulkeminen ei ole ikääntyvässä maanosassa vaihtoehto kansallisesti eikä eurooppalaisittain. Nyt käytössä olevien tilapäisten, eurooppalaisten sopimusjärjestelyjen mahdollistamien rajavalvontajärjestelmien tilalle kuviteltavissa olevien pysyväisluonteisten järjestelmien seurauksetkin Euroopan vakaudelle olisi kuviteltavissa. Jonkin nykyisistä Schengen-valtioista koostuvan ryhmän voitaisiin ajatella muodostavan oman vapaan liikkuvuuden alueensa, jonka ulkorajat suljettaisiin muulta EU-alueelta. Voi vain kuvitella, millaisen massiivisen loppuunmyyntiryntäyksen alueelle tällaisen tavoitteen julkistamisen mukaan lähtevien hallitusten viralliseksi pyrkimykseksi käynnistäisi.

Työmarkkinat, teknologia ja ikääntyvät yhteiskunnat

Julkisen keskustelun perusteella Euroopassa harjoitettava politiikka näyttäisi olevan muuttumassa nationalistisemmaksi, ahdasmielisemmäksi ja sulkeutuvammaksi. Toisaalta Eurooppa on monikulttuurinen, monikielinen ja moniuskontoinen maanosa ja myös pysyy sellaisena. Tämän todellisuuden törmäämisellä tiukentuvaan nationalismiin on monenlaisia seurauksia, jotka osin synnyttävät vastenmielisiä muistumia menneestä: konfliktit eivät rajaudu välttämättä väestöryhmien välisiksi, vaan uhkakuvana on, että Euroopassa aletaan taas tukahduttaa yksilöiden, väestöryhmien ja vaikkapa keiden hyvänsä vallanpitäjien käsityksien kanssa ristiriidassa olevien oikeuksia ja vapauksia. Merkkejä tästä on Unkarin ja Puolan kaltaisissa EU-maissa, osin syistä, jotka johtuvat niiden 1990-luvun kokemuksista (ks. Karppi 2005).

Osin EU on oman menestyksensäkin uhri. Unioni ei kokonaisuudessaan ole ollut sellaisen laaja-alaisen muuton kohdealue, että olisi syntynyt tarvetta yhteiselle maahanmuuttopolitiikalle ja sitä muovaavalle toimielimelle. Koko ajatus vapaasti liikkuvien ihmisten Euroopasta on tavallaan syntynyt teollisuuden tuotteiden vapaata liikkuvuutta koskevan ajatuksen johdannaisena, samoin kuin ajatus rahan ja palvelujen vapaasta liikkuvuudesta. Unionin omat instituutiot samoin kuin työnjako eri pääosastojen ja niiden alaisten yksiköiden välillä kehystää sen työskentelyn kohteena olevat asiat juuri tietyllä, yksiköiden

asialistalle alisteisella tavalla. Kysymykseen siitä, millainen tulkinta maahanmuutolle ja sen eri ulottuvuuksille annetaan, millaiseksi ilmiöksi se kehystyy, vaikuttaa näin ollen oleellisesti se, millaiselta ilmiö näyttäytyy katsottaessa sitä esimerkiksi eurooppalaisen työmarkkinanäkökulman, osaamis- ja innovaatio-politiittisten tavoitteiden tai väestökehitystä koskevan huolen kautta.

Eurooppalaisen politiikkakehyksen lohkoutuneisuus jättää unionin tavaltaan jäsenmaidensa armoille. Mikäli nationalistinen ja sitä kautta kuoreensa sulkeutuva kehitys etenee jäsenestä toiseen, voi sillä olla suorastaan musertava vaikutus Euroopan tulevaisuudelle. Maanosan kilpailukyky riippuu kyvystä olla vuorovaikutuksessa muun maailman kanssa, sillä globaalin talouden kiivain kasvu tapahtuu muualla. Eurooppa ei myöskään voi nojautua, toisin kuin löytöretkien ja siirtomaiden valloituksen vuosisatoina, teknologiseen ylivoimaansa, jolla muu maailma voitiin pakottaa sen haluamaan muotoon. Euroopan on menestyäkseen sovittauduttava pitkälti muun maailman jäsentämiin tarpeisiin ja löydettävä kaupallisesti hyödynnettävissä olevia keinoja tyydyttää niitä. Yli vuosikymmenen takaisen työmarkkinoiden kansainvälistymistä käsitelleen teoksen (Forsander et al. 2004) päätösluku, ”Millä Suomi vetää, sitouttaa tai työntää pois globaaleja osaajia” on siten ajankohtaisempi kuin koskaan.

Suomalaisten työmarkkinoilla tapahtuva muutos on kieltämättä täynnä haasteita, jotka suurelta osin kytkeytyvät kysymykseen työvoiman ja yksittäisten työntekijöiden kvalifikaatioista. Esimerkiksi kysymystä siitä, kuinka paljon suomalaisilla työmarkkinoilla on tarjolla töitä verraten vähän koulutetuille ja kielitaidottomille maahanmuuttajille, ei pidä suoralta kädeltä leimata osoitukseksi ennakkoluuloisuudesta, maahanmuuttajavastaisuudesta tai ylipäänsä puuttuvasta kansainvälistymistä koskevasta näkemyksellisyydestä. Digitalisaatio, automatisaatio tai 3D-printtauksen ja autonomisen liikenteen mahdollistavat teknologiat eivät ole vain kokoelmia (”assemblages”) tuotantoa tai kulutusta jäsentäviä tekniikoita, vaan suuria sosioteknisiä järjestelmiä, joissa tapahtuu jatkuva, kulttuurista ja toimintatapoja muokkaavaa vaihtoa sosiaalisen ja materiaalsen, ihmisen ja artefaktin välillä (ks. Latour 1994; Beauregard 2015). Tässä ympäristössä avainrooleissa ovat ne informaatioisisältöjen ja erilaisten symbolien parissa työskentelevät, joita Robert Reich (1992) kutsui symbolianalytikoiksi.

Euroopassa – ja varsinkin ikääntyvässä Euroopassa – on toki pysyvä tarve erilaisille huolto-, hoiva- ja ylläpitotehtäville, jotka ovat jotakin muuta kuin reichilaisen symbolianalyttikon työ. Kuitenkin juuri osaamisintensiivisimmillä työmarkkinalohkoilla ratkaistaan Euroopan asema suhteessa muuhun maailmantalouteen. Juuri ne ovat keskiössä myös säänneltäessä eurooppalaisen työ- ja tuotantoelämän toimintaedellytyksiä. Moni näkee tässä kehityksessä yhteiskuntien kasvavan polarisaation siemenen, ja kaikki olemassa olevat erot koulutustasoissa, kielellisissä valmiuksissa tai erilaisissa hyödynnettävissä olevissa, etenemistä yhteiskunnassa tukevilla verkostoilla, ovat omiaan voimis-

tamaan polarisoivaa kehitystä. Eräs Suomen ehkä turhankin vähälle huomiolle jääneistä valteista polarisaation uhkaa lievennettäessä on yhdyskuntien suunnittelu, jossa esimerkiksi asuntojen hallintamuotojen sekoittamisella pyritään estämään yksipuolisten asuinalueiden syntyä. Turvallisia, perheiden kiinteyttä tukevia asuinalueita pidetään yhtenä keinoista, jotka vähentävät jengiytymistä ainakin mitoissa, joita on totuttu näkemään monessa muussa maassa.

Hyväkään yhdyskuntasuunnittelu, jossa maankäyttö pyritään nivomaan mahdollisimman saumattomasti palvelujärjestelmien ja -verkkojen suunnitteluun (Puustinen et al. 2016), ei kuitenkaan ratkaise sellaisia perustavaa laatua olevia kysymyksiä kuin väestön ikääntyminen tai teknologinen muutos – eikä sitä, että Eurooppaan saattaa ympäröivillä alueilla syntyvän työnnon perusteella tulla miljoonia uusia, koulutusta ja kotoutumistoimenpiteitä vaativia ihmisiä. Jokainen näistä ilmiöistä haastaa omalla tavallaan yhteiskuntapolitiikan. Osan niistä on myös mahdollista etsiä ratkaisuja keskenään linkitettyjen toimenpiteiden kautta. Tyypillisin tällainen yhteisen ongelmanratkaisun alue koskee kysymystä maahanmuutosta ja (kanta)väestön ikääntymisestä.

Ikääntyminen koskee kaikkia pitkälle kehittyneitä yhteiskuntia. Niissä elintason kohoaminen ja systemaattisesti kehitettyjen terveydenhuoltojärjestelmien rakentuminen jo toistasataa vuotta sitten sekä perhemalleja koskevien arvostusten muuttuminen viimeisen puolen vuosisadan aikana on johtanut ikäluokkien pienenemiseen ja sitä kautta luonnollisen väestönkasvun hiipumiseen. Myös muuttoliike on pikemminkin stabiloinut väestökehitystä Euroopassa kuin nostanut sitä. Esimerkiksi Suomesta on historian saatossa lähtenyt 1,4 miljoonaa ihmistä muualle siirtolaisiksi, ja monen muun maan lailla Suomi on perinteisesti maastamuuttomaa. Maahanmuuttomaa Suomesta tuli jo 1980-luvun alussa, jolloin maahanmuuttajien määrä ylitti maastamuuttajien määrän (Kultalahti & Karppi 1999), mutta vasta 2000-luvulla Suomi on alkanut saada suuressa määrin muuttovoittoa.

Samaan aikaan syntyvyys Suomessa on laskenut. Kantaväestön määrä väheni vuonna 2014, ja ensimmäisen kerran ikärakenteellisista syistä. Aiemmin historiassa väestön väheneminen on liittynyt nälkävuosiin, sotaan tai Ruotsiin suuntautuneeseen muuttoon 1960-luvulla massamittaiseksi muuttuneen maaltapaon aikana. Vuoden 2015 ikäluokka on pienin sitten vuoden 1847 (poikkeuksena nälkävuosi 1868), alle 55 000 ja alle 15-vuotiaita on nyt vähiten yli 100 vuoteen. Syntyvyyden vähenemistä ja kantaväestön luontaisen väestönkasvun hiipumista kompensoi muuttoliike, joka vastaa suurimmasta osasta Suomen väestönkasvua (ks. Eurostat 2015). Nopeita keinoja kehityksen muuttamiselle ei ole, sillä syntyvyys on ollut riittämätöntä jo puolen vuosisadan ajan. Pitkällisen taloustaantumien oloissa kysymys siitä, kuinka tämä kaikki vaikuttaa taloudellisen kasvun tavoitteluun, on jäänyt sen tosiasian peittämäksi, että kantaväestöön kuuluvien 50 vuotta täyttäneiden ja tätä nuorempienkin työttömien on

vaikaa työllistytä. Jossakin vaikeasti ennakoitavassa olevassa suhdannesyklin vaiheessa työvoiman saatavuus voi kuitenkin muodostua kasvun todelliseksi pullonkaulaksi.

Työmarkkinoiden toiminnan näkökulmasta kantaväestön työllistymisen vaikeuksilla onkin kiinnostava kytkentä kysymykseen siitä, kuinka paljon maahanmuuttajia tarvittaisiin työmarkkinoiden mahdollisten pullonkaulojen avartamiseen. Demografisessa mielessä maahanmuutto oikaisee riittämätöntä väestökehitystä, mutta työmarkkinoilla avainasemassa on työllisyysaste eli työllisten osuus 15–64-vuotiaista. Sen mataluus kantaväestön keskuudessa, yhdistettynä siihen, että maahanmuuttajien työllisyysasteella on aina taipumus jäädä kantaväestön työllisyysastetta matalammaksi, voi johtaa kansantalouden suorituskyvyn kannalta kohtalokkaisiin seurauksiin. Alkuperäisten Euroopan kasvustrategiaan kirjattujen eli Europe 2020 -tavoitteiden mukaan koko väestön työllisyysaste pitäisi nostaa koko unionin laajuisesti 75 prosenttiin (Europe... 2016). Tästä tavoitteesta ollaan kuitenkin yleisesti jäljessä: Suomen työllisyysaste helmikuussa 2016 oli vain 66,7 prosenttia (Findikaattori 2016).

Maahanmuuttajien työllistymiseen ja kiinnittymiseen työmarkkinoille tarvitaankin erityisiä keinoja. Erityisen oleellinen tekijä tämä on puhuttaessa korkeasti koulutetun, globaalisti tavoitelluimman kansainvälisen työvoiman kytkemisestä osaksi suomalaisia työmarkkinoita. Eräs tällaisista keinoista on kohdentaa toimenpiteitä kansainvälisiin opiskelijoihin, jotka erilaisten vaihto-ohjelmien perusteella ovat jo Suomessa. Tampereella perustettu ja kansainväliseksi kasvanut Demola-verkosto tarjoaa yhden integrointivälineen: monialaiset opiskelijatiimit, joissa ratkotaan konkreettisia, yritysten tai muiden organisaatioiden niille antamia innovointitehtäviä. Tamperelaisissa korkeakouluissa opiskeleville kansainvälisille tutkinto-opiskelijoille (degree students) tällainen Demola-jakso pyritään sisällyttämään osaksi heidän henkilökohtaista opinto-suunnitelmaansa.

Kuvatun kaltaisen institutionaalisen järjestelyn on huomattu sitouttavan heidät Demolan puitteissa tehtävään työskentelyyn tiiviimmin kuin samoissa Demola-tiimeissä työskentelevät tavanomaiset vaihto-opiskelijat (non-degree students), joille vastaavaa opintosuunnitelmaa ei tehdä (ks. Nordling & Karppi 2015, 93–94). Sillä, kuinka käytettävissä olevia institutionaalisia välineitä hyödynnetään tavoiteltujen integroivien vaikutusten tavoitteluun, näyttää siis tämänkin kokemuksen valossa olevan merkitystä. Demolan kaltaisten integrointiin hyödynnettävissä olevien alustojen luominen on ponnistus sinänsä, mutta sellaisenakin vasta perusta, jonka päälle konkreettisia vaikutuksia tavoittelevia integroivia ratkaisuja tulee rakentaa.

Gloaalien muuttovirtojen ja väestötrendien äärellä

Suomeen suuntautuvat ja tänne tavoitellut muuttovirrat ovat osa maailmanlaajuisten keskinäisriippuvuuksien muodostamaa dynaamista järjestelmää, jossa laaja-alaisiakin väestöliikkeitä saattaa syntyä ennakoimatta ja heijastumana hyvin erilaisiin muuttohalukkuutta tai suoranaista tarvetta synnyttäviin ilmiöihin. Niiden ennakoitavuuteen vaikuttavat monet keskenään limittyvät tekijät, kuten maantiede ja erilaisten maahanmuuttajayhteisöjen muodostamat ”kriittiset massat”, jotka vetävät puoleensa uusia muuttovirtoja (Karppi 2006). Muuttaminen on yhteydessä erilaisiin yhteiskunnallisiin tapahtumiin, kuten suurkaupunkien roolia korostaviin talouden muutoksiin.

Huomattavia etnisiä ryhmittymiä voi syntyä myös toisenlaisin perustein. Pakolaisuus synnyttää maahanmuuttajayhteisöjä nopeasti ja kohteisiin, joiden historialliset tai maantieteelliset yhteydet lähtö-alueelle saattavat olla vain satunnaiset tai peräti olemattomat. 1990-luvun alussa Suomeen saapuneet somalit tulivat maahan käytännössä vailla minkäänlaista aiempaa kiinnostusta tuloalueeseensa. Myös aika voi olla kriittinen tekijä: luontevan yhteyden muodostaminen uusien tulijoiden ja samaa etnistä pohjaa edustavan, mutta paljon aikaisemmin tulleen ryhmän välille voi olla ongelmallista. Esimerkkinä tästä ovat vuoden 1917 vallankumouksen jälkimainingeissa saapuneita emigranttisukuja edustavat venäläiset ja uudet taloudellisin perustein Venäjältä Suomeen muuttaneet.

Oleellinen osa erilaisten maahanmuuttajayhteisöjen muotoutumista ovat maahantuloa säätelevät institutionaaliset tekijät. EU:n sisäinen liikkumisen vapaus mahdollistaa tasaiset muuttovirrat ja yritysten sisäiset työmarkkinat (internal labour markets, ILMs) ainakin taloudellisesti verraten riskittömän väylän muuttaa maasta toiseen. Suomalaiskeskeisesti toimivia yrityksiä on kuitenkin perinteisesti ollut vain muutama maailman suurimpien yritysten joukossa, ja monet niistä ovat pikemminkin siirtäneet työpaikkoja Suomesta ulos kuin houkutteleet – joitakin huomattavia poikkeuksia lukuun ottamatta – työntekijöitä laajenemisalueiltaan tänne. Maahantulon kanavia luovat omilla verkostoillaan myös erilaiset henkilöstöpalveluyritykset.

Pyrkimys luoda rekrytointikanavia nostaa keskeiseksi kysymyksen Suomen luontevimmista ”työvoimareserveistä” (ks. Cohen 1987, 41–42), alueista, joilta pyritään tuomaan työvoimaa kattamaan Suomen ennakoitua työvoimapulaa. Ajatus kansainvälisistä työvoimareserveistä on suomalaisille tuttu ja monien omakohtaisesti kokemakin: 1960- ja 1970-luvuilla Suomi itse oli erityisen merkittävä työvoimareservi Ruotsille. Työvoimareservimalli on malli työvoiman liikkumistarvetta synnyttävistä tekijöistä, joita globalisaatio ei suinkaan ole poistanut. Sen sijaan liikkumisen mittakaava on kasvanut. Suomalaisille jo 1950-luvulta lähtien tarjolla ollut pohjoismainen vapaan liikkuvuuden alue

on korvautunut EU:lla. Sen jäsenmaat kilpailevat yhä laajemmissa globaaleissa mittasuhteissa niiden kannalta kriittisimmistä niukkuustekijöistä, kuten työikäisestä väestöstä.

Työikäisestä väestöstä onkin tulossa yhä kriittisempi niukkuustekijä. Maailmanpankin vuonna 2007 julkaisemat laskelmat Euraasian entisten sosialististen maiden tulevasta väestökehityksestä (Chawla et al. 2007) avaavat hämmäntäviä näkökulmia muutoksiin myös Suomen lähialueella. Raportissa tarkasteltavissa talouksissa yhdistyvät väestöllisesti, taloudellisesti ja yhteiskuntapoliittisesti poikkeuksellisen epäedulliset kehityskulut. Ensinnäkin useimmissa näistä maista väestön ikärakenne on jo kääntymässä vanhoja ikäluokkia painottavaksi. Toiseksi vuosien 1989 ja 1991 jälkeinen yhteiskuntakehityksen murros näkyy yhä esimerkiksi tulonjaon epätasaisuutena ja laajojen väestönosien suhteellisenä köyhyytenä. Näiden tekijöiden yhdistelmä synnyttää tarpeen proaktiivisille, tulevalle kehitykselle aktiivisesti maaperää muokkaaville talouspoliittisille toimenpiteille sekä verraten pitkää aikaväliä varten muotoilulle politiikalle ikääntymishaasteeseen vastaamiseksi.

Monessa Maailmanpankin raportissa tarkastelluista maista väestö on vähentynyt jo parin vuosikymmenen ajan, jolloin väestöpohjan vähenemisen kierre on jo rakenteistunut luonnollista väestökasvua heikentäväksi voimaksi. Venäjälle Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen suuntautunutta paluumuuttoa lukuun ottamatta nämä maat eivät myöskään vedä puoleensa erityisen merkittäviä muuttovirtoja, mikä lisää niiden väestöllistä ahdinkoa. Vuodesta 2000 vuoteen 2025 Venäjän Federaation väestön ennakoidaan pienenevän yli 17 miljoonalla, Ukrainan lähes 12 miljoonalla ja pienemmän väestöpohjan Valko-Venäjän yli miljoonalla. Uusista EU-maista Romanian väestömenetyksiksi ennakoidaan Maailmanpankin arvoissa yli kaksi miljoonaa ja Puolan yli puolitoista miljoonaa.

Edellä esitetyt seikat ovat merkittäviä mietittäessä Suomen visioitujen työvoiman saantialueiden sijaintia. Työvoimaa on sekä tavoiteltu että saatu kohtuullisella menestyksellä useista yllä kuvatuista maista. Käytännössä näin on hyödynnetty niiden tulevan (väestö)kehityksen kriittistä niukkuustekijää. Onnistuneesti täällä toteutetut kotouttamisprosessit edistävät pysyvää maastamuuttoa "reservialueilta" ja nuoriin, ammattilaisuuttaan kehittäviin ja maailmankuvaansa laajentaviin ikäluokkiin kohdistuva tilapäinen työperustainen maahanmuutto nostaa perheiden perustamisikää lähtöalueella. Tämä vähentää edelleen hedelmällisyyttä väestötasolla. Seuraukset ovat ainakin kahtalaiset: rekrytoinnin kohteena olevat ikäluokat pienenevät väistämättä, minkä lisäksi "reservialueiden" kotimainen kilpailu työvoimasta nostaa maastamuuttokynystä. Kaikki vauraina vanhenevat kansakunnat myös kilpailevat samoista niukoista resursseista, joten kilpailu on tältäkin osin aidosti globaalia.

Maista, joihin Suomesta on suunnattu erityisiä rekrytointitoimenpiteitä, vain Filippiinien väestö on edelleen voimakkaassa kasvussa (ks. Ericta 2012).

Vuodesta 2000 vuoteen 2010 maan väkiluku kasvoi yli 20 prosenttia ja sen odotetaan ylittävän 140 miljoonan rajan vuonna 2020. Myös Kiina on näyttäytynyt väestöpohjaltaan pitkään verraten turvallisena työvoiman lähteenä. Kiinan väkiluvun kasvu tosin tapahtuu jo pikemminkin ihmisten eliniän pitenemisen kuin väestön luonnollisen uusiutumisen turvaavien syntyvyystasojen ansiosta (ks. Caldwell & Zhao 2007, 11). Maan kaupungistuneiden ydinalueiden vastapainona on kuitenkin maaseutualueiden laaja työikäinen väestöpohja, joka ainakin toistaiseksi kattaa Kiinan kotimaisen työvoimatarpeen ja tarjoaa apua monelle ulkomaista työvoimaa tavoittelevalle taloudelle, Suomelle muiden joukossa. Kiinan ja kiinalaisten osuus kansainvälisessä muuttoliikkeessä on kuitenkin pysynyt suhteellisesti hyvin vähäisenä, ja etenkin maaseutuväestön liikkuvuutta varten on jopa rakennettu säännöllisiä muuttoväyliä (ks. Luova 2008, 37).

Kiinakaan ei välttä väestöllistä rakennemuutosta. Jo rakoileva yhden lapsen politiikka on johtanut ikäluokkien vakavaan epäsymmetriaan: miehillä on selvä enemmistö nuorissa ja vähitellen myös keski-ikään ehtivissä ikäluokissa. Tämän voidaan olettaa heijastuvan miesten korkeampaan muuttohalukkuuteen myös tilanteessa, jossa tulo- ja varallisuuserojen kaventuminen Kiinan ja sitä vauraampien talouksien välillä laskee muuttamalla saavutettavissa olevia henkilökohtaisia (taloudellisia) hyötyjä. Kiinan työikäisen väestön oletetaan joka tapauksessa alkavan vähetä jo noin viiden vuoden sisällä ja noin vuoden 2040 vaiheilla maassa odotetaan massiivisiin mittasuhteisiin nousevan eläköitymisaallon käynnistymistä. Monet Suomen kansainvälisen rekrytoinnin potentiaaliset kohdealueet tulevatkin varsin pian kamppailemaan omien kotoperäisten työvoimakriisien kanssa. Osin väestön ikääntyessä, osin siksi, että niiden oma työikäinen väestö on paikkaamassa vauraampien talouksien työvoimatarvetta.

Lopuksi

Erilaiset viralliset hallintajärjestelmät, kuten EU:n pyrkimys luoda yhtenäiset säännöt kolmansista maista EU-alueelle tulevalle työperäiselle muutolle ja asettaa sen mukaiset kriteerit maahanmuuton ”hyväksyttävyydelle” synnyttävät luonteeltaan hyvin erilaisia maahanmuuttajayhteisöjä (ks. Karppi 2006, 100). Näin käy väistämättä, koska osa muutosta tapahtuu aina humanitäärisin perustein, osana globaalin vastuun kantoa ja siten irrallaan muuttajien työmarkkina-arvoa määrittävistä kriteereistä. Kuitenkin väestökehitys, kuten edellä on esitetty, tekee tosiasiallisesti välttämättömäksi kehittää lähestymistapoja ja ehkä muodollisia järjestelmiäkin, jotka auttavat tarkastelemaan maahanmuuttajia ja näiden edustamia resursseja pikemminkin monimuotoisina kuin yksityiskohdaisiin kriteereihin lohkottuina ja rajattuina voimavarasaarekkeina. Tämä koros-

taisi erilaisten työmarkkina-arvoa tuottavien kvalifikaatioiden tunnistamista ja hyödyntämistä osana eri perustein maahan tulleiden muuttajien kotouttamista. Kaupunkien ja muiden yhdyskuntien hyvä suunnittelu puolestaan voi tukea maahanmuuttajien hallittua asettautumista osaksi suomalaisia yhteisöjä.

Yksittäisen muuttajan perspektiivistä maahanmuutto on vain osittain yksilöstä ja hänen valinnoistaan aiheutuva tapahtumasarja. Pakolaisuuden ja ylipäänsä ei-vapaaehtoisen maastamuuton kohdalla tämä pitää paikkansa erityyppisen kouriintuntuvasti. Kansainvälistä liikkuvuutta ilmiönä jäsentävät lukuisat erilaiset liikkumisen ehtoja sääntelevät, mutta myös sitä mahdollistavat organisaatiot, normit ja neuvottelumekanismit. Julkisten toimijoiden, kuten EU:n ja yksittäisten valtioiden rooli liikkuvuuden sääntelijöinä on ilmeinen. Ne pyrkivät synnyttämään vapaan tai hallitun liikkuvuuden tiloja joko maantieteellisesti (esim. yhteismarkkina-alue) tai määrittelemällä erityisiä osaamisalueita, joilla ilmeneviä työvoimatarpeita pyritään tyydyttämään maahanmuuttoa edistämällä. Maahanmuuttotilanteen kärjistyminen äärimmilleen osoittaa kuitenkin vapaata tai hallittua liikkuvuutta koskevien ajatusrakennelmien vajavaisuuden.

Yritysten rooli maahanmuuton kanavana on kiistaton. Niiden sisäiset työmarkkinat auttavat jäsentämään avainosaajiin kohdistuvien strategisten inhimillisten voimavarojen johtamisen ja organisaation yleisen strategisen kehittämisen välistä suhdetta. Kasvavassa taloudessa yritysten toiminta synnyttää työtilaisuuksia jokaisella kuviteltavissa olevalla työmarkkinoiden loholla, ja jokaisella niistä ilmenevä pula työvoimasta edellyttää toimenpiteitä, joilla yritys viimekädessä turvaa olemassaolonsa ja kykynsä tehdä tulosta. Tämän hetken Suomessa haasteena on kasvun aikaansaaminen.

Kirjallisuus

- Beauregard, Robert A. (2015): Planning matter. Acting with things. The University of Chicago Press. Chicago.
- Black, Richard (1998): Refugees, environment and development. Longman development studies. Longman, Harlow.
- Caldwell, John C. & Zhao, Zhongwei (2007): China's demography in perspective. Teoksessa: Zhao, Zhongwei & Guo, Fei (toim.): Transition and Challenge. China's Population at the Beginning of the 21st Century, Oxford University Press, Oxford, s. 271–285.
- Chawla, Mukesh & Betcherman, Gordon & Banerji, Arup. (2007): From red to gray. The third transition of aging populations in Eastern Europe and the former Soviet Union. Washington, DC. The World Bank.
- Cohen, Robin (1987): The new helots. Migrants in the international division of labour. Research in ethnic relations series. Aldershot. Gower.

- Ericta, Carmelita N. (2012): The 2010 Census of Population and Housing Reveals the Philippine Population at 92.34 Million. Saatavilla: <http://www.nsoilocosnorte.com/View-file2.php>, luettu 9.10.2015
- Europe 2020 targets: employment rate (2016): Saatavilla: http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/themes/18_employment_target.pdf, luettu 6.7.2015
- Eurostat (2015): Population and population change statistics. Saatavilla: [http://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php/File:Crude_rates_of_population_change,_2012%E2%80%9314_\(per_1_000_persons\)_YB15_II.png](http://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php/File:Crude_rates_of_population_change,_2012%E2%80%9314_(per_1_000_persons)_YB15_II.png), luettu 10.10.2015
- Findikaattori (2016): Työllisyysaste kuukausittain. Valtioneuvoston kanslia. Saatavilla: <http://www.findikaattori.fi/fi/41>, luettu 15.10.2015
- Forsander, Annika, Raunio, Mika, Salmenhaara, Perttu & Helander, Mika (2004) Sykettä ja suvaitsevaisuutta. Globaalin osaamisen kansalliset rajat. Sitra 262. Edita, Helsinki.
- Karppi, Ilari (2005): Good governance and prospects for local institutional stability in the enlarged European Union. *Journal of East-West Business* 11 (1/2), s. 93–117.
- Karppi, Ilari (2006): Regulatory channels in transition. Changing regimes of European east-west human resource mobility. Teoksessa: Kultalahti, Olli, Karppi, Ilari & Rantala, Heikki (toim.): *Europe in flux. Transitions and migration pressures*. Institute of Migration, Migration Studies C 16. Turku, s. 83–128.
- Kultalahti, Olli & Karppi, Ilari (1999): Kansainvälisen muuton keskusalueet. Teoksessa: Westerholm, John & Raento, Pauliina (toim.): *Suomen kartasto*. 6. laitos. Otava, Suomen Maantieteellinen Seura, Helsingin Yliopiston Maantieteellinen Seura, Helsinki. s. 168–171.
- Latour, Bruno (1994) Pragmatogonies. A mythical account of how humans and nonhumans swap properties. *American Behavioral Scientist* 37 (6), s. 791–808.
- Luova, Outi (2008) Managing international migration in China. a View from Yanbian, Northeast China. *Finnish Journal of Ethnicity & Migration* 3 (1), s. 33–44.
- Nordling, Nadja & Karppi, Ilari (2015): Innovation platforms and communities of talent. Globalizing the view. Teoksessa: Karppi, Ilari (toim.): *Carrier waves of open innovation. Continuities and transformations in knowledge work and sites turned as innovation platforms*. Regional Studies WORK-IN-NET Working Paper. University of Tampere, School of Management. Tampere, s. 91–104.
- Pihlajamaa, Elina & Raunio, Mika & Karppi, Ilari (2010): Työmarkkinoiden kansainvälistymispalvelut Pirkanmaalla. Kehityksen suunta, haasteet ja mahdollisuudet. Pirkanmaan elinkeino-, liikenne ja ympäristökeskuksen julkaisuja 1/2010. Tampere.

- Puustinen, Sari & Mäntysalo, Raine & Karppi, Ilari (toim.) (2016): Strateginen eheyttäminen kaupunkiseuduilla - Näkökulmia kestävän maankäytön ja julkisen talouden kysymyksiin. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 4/2016. Helsinki.
- Reich, Robert B. (1992): The Work of Nations. Preparing Ourselves for 21st Century Capitalism. Vintage, New York.

Symposiumin päätössanat ja katse tulevaisuuteen

Riitta Pyykkö

Tämän yhdeksännen valtakunnallisen muuttoliikesymposiumin ajankohtaisena teemana on ollut maassamuutto ja siirtolaisuus kehityksen moottoreina. Symposiumin aikana on keskusteltu paljon maassamuuton ja siirtolaisuuden nykypäivän ja tulevaisuuden haasteista, mutta nähty myös runsaasti mahdollisuuksia.

Katson tässä päätöspuheenvuorossa tulevaisuuteen erityisesti Siirtolaisuusinstituutin näkökulmasta: miltä sen tulevaisuus osana laajaa kansallista ja kansainvälistä verkostoa näyttää? Minkälainen voisi olla se instituutti, joka järjestää kymmenennen valtakunnallisen muuttoliikesymposiumin?

Siirtolaisuusinstituutilla on valtakunnallinen tehtävä: se on ainoa muuttoliikkeiden dokumentointiin ja tutkimukseen erikoistunut laitos Suomessa. Instituutin aineistokokoelmat ovat mittavat, se ylläpitää laajaa tietopalvelua ja julkaisutoimintaa sekä järjestää seminaareja ja kongresseja, kuten tätä valtakunnallista symposiumia viiden vuoden välein. Yhteistyö- ja osallistujatahoina on useita ministeriöitä, useimmat Suomen yliopistot sekä lukuisia muita yhteisöjä ja järjestöjä.

Kuinka aktiivista yhteistyötä itse asiassa on? Tulisiko sitä vahvistaa? Mitä Siirtolaisuusinstituutin kannattaa tehdä itse, mitä tehdään verkostoissa?

Instituutin tutkimustoiminta on aina elänyt ajassa. Alkuperäisen historiallisen ja melko ”suomalaisen” näkökulman rinnalle ovat vuosien mittaan aina tulleet ajankohtaiset teemat, ja esimerkiksi se, että Suomi on muuttunut lähtömaasta maahanmuuttomaaksi, on näkynyt instituutin toiminnassa. Viimeisimmissä julkaisuissa ja tutkimushankkeissa tarkastellaan esimerkiksi maahanmuuttoon liittyviä asenteita, etnisyyss- ja monikulttuurisuuskysymyksiä, maahanmuuttajia työmarkkinoilla, kansainvälisiä opiskelijoita voimavarana ja muuttoa Suomen sisällä. Siirtolaisuuden historia ei toki ole kadonnut tutkimusteemoista, eikä sen tulekaan kadota.

Osa hankkeista on selkeämmin tutkimusta, osa taas pikemmin selvityshankkeita. Vaikka instituutin strategiana onkin panostaa yhä enemmän ja kunnianhimoisemmin tutkimustoimintaan, sen resurssit ovat rajalliset. Siksi tutkimusta on järkevä tehdä edelleen – ja yhä enemmän – yhdessä yliopistojen ja tutkimusverkostojen kanssa. Tämän työn tuloksista olemme symposiumin aikana saaneet monia erinomaisia esimerkkejä. Tutkimusta on myös hyvä fokusoida, vaikka se saattaakin joutua ristiriitaan instituutin laajan palvelutehtävän kanssa, ja tutkimustyöhön on etsittävä yhä uusia kumppaneita. Niitä löytyy entiseen tapaan myös läheltä, Turun yliopistosta ja Åbo Akademista.

Yhteiskunnan muutos luo toisaalta yhä uusia tarpeita selvitystyyppiselle toiminnalle. Jos päätöksenteon edes toivotaan perustuvan tietoon, evidenssi on tarpeen. Viimeisimmässä instituutin valtuuston kokouksessa nostettiin esiin esimerkiksi yhteistyö Turun yliopiston tulevaisuuden tutkimuksen yksikön kanssa: skenaarioita pakolaisuuden vaikutuksista todella tarvitaan. Tässä instituutilla ja sen yhteistyökumppaneilla on vahva yhteiskunnallinen tehtävä.

Siirtolaisuusinstituutti kerää ja tallentaa siirtolaisuuteen ja muuttoliikkeisiin liittyvää aineistoa, ylläpitää arkistoa ja siirtolaisrekisteriä ja järjestää näyttelyitä. Yhteistyötä tehdään jo nyt muiden arkistojen, kirjastojen ja tutkimuslaitosten kanssa. Digitalisaatio on instituutin arkistolle ja kirjastolle, kuten koko arkisto- ja kirjastolaitokselle, iso haaste ja mahdollisuus. Siirtolaisuusinstituutin tietopalvelu toimii jo monella tavalla verkossa, mutta tehtävääkin digitaalisen saatavuuden kehittämisessä on. Digitalisaatio tuonee myös helpotusta painetun aineiston tuomiin tilaongelmiin.

Julkaisutoiminnan toimintaympäristö on vahvassa muutoksessa. Tutkimuksen tulokset tulisi yhä paremmin saattaa avoimesti käyttöön sähköisessä muodossa. Toisaalta tutkijoiden kiinnostusta eri julkaisukanavien hyödyntämiseen ohjaa yliopistojen tulokellisuuden mittaamisessa käytettävä julkaisufoorumi-luokitus. Haluavatko parhaat tutkijat tulevaisuudessa enää julkaista instituutin nykyisen julkaisusarjan kaltaisissa julkaisuissa? Julkaisufoorumi-luokituksen saaminen taas edellyttää sitä, että julkaistaan tutkimuksia myös ulkopuolisilta, ei vain omilta tutkijoilta.

Instituutin palvelujen merkittävä käyttäjäjoukko ovat kansalaiset, esimerkiksi sukututkijat Suomessa ja suomalaisia juuriaan etsivät kaikkialla maailmassa. Laajan yleisön palvelemissa ovat sosiaalisen median mukanaan tuomat toimintamahdollisuudet tärkeitä. Instituutti onkin uusimassa viestintästrategiaansa ja viestinnällistä ilmettään, mikä on ehdottomasti tarpeen.

Instituutin kokoamat näyttelyt ovat löytäneet yleisönsä, mutta myös näyttelyiden ja muiden tilaisuuksien kohdalla yhteistyöllä voidaan saavuttaa paljon. Hyvä esimerkki tältä vuodelta oli instituutin osallistuminen Turun Tieteen päiviin. Näyttelyiden kiertäminen eri paikkakunnilla on myös kannatettavaa, onhan kyse valtakunnallisesta toimijasta. Näyttelytoiminnassa on paljon potentiaalia,

mutta sekin on muutoksessa, mikä asettaa haasteita instituutin tiloille. Vastavatko ne nykyaikaisen näyttelytoiminnan vaatimuksia? Olisiko yksi vaihtoehto tuottaa näyttelyitä muihin tiloihin, Turussahan riittää museoita? Esimerkiksi Forum Marinum sopisi tematiikkaan vallan mainiosti.

Olen esittänyt tässä kirjoituksessa enemmän kysymyksiä kuin vastauksia. Kun summaan edellä sanomaani, nousee keskeisimmäksi teemaksi yhteistyö. Siirtolaisuusinstituutti on valtakunnallinen toimija ja tärkeä tiedon tuottaja, mutta se ei tarkoita sitä, että se toimisi yksin, toiminnat keskittäen. Sen tehtävä on olla verkostojen kokoaja ja koordinoija. Tästä yhteistyöstä on tämän kertaisenkin symposiumi taas ollut näyttönä. Tästä on hyvä jatkaa.

Kirjoittajat

Eloranta, Eeva-Johanna, kansanedustaja, Suomen Sosialidemokraattinen Puolue

Heikkilä, Elli, tutkimusjohtaja, Siirtolaisuusinstituutti

Karppi, Ilari, professori, Tampereen yliopiston johtamiskorkeakoulu

Laivoranta, Jarmo, Turun kaupunginvaltuutettu, Suomen Keskusta

Lyytinen, Eveliina, tohtori, erikoistutkija, Siirtolaisuusinstituutti

Malinen, Pentti, maakuntajohtaja, Kainuun liitto

Martikainen, Tuomas, johtaja, Siirtolaisuusinstituutti

Miikkola, Mikael, Turun kaupunginhallituksen jäsen, Perussuomalaiset

Näre, Lena, dosentti, apulaisprofessori, Helsingin yliopisto

Puolitaival, Kimmo, ylijohtaja, Varsinais-Suomen ELY-keskus

Pyykkö, Riitta, professori, vararehtori, Turun yliopisto

Rannikko, Pertti, professori, Itä-Suomen yliopisto

Saukkonen, Pasi, dosentti, johtaja/erikoistutkija, Cupore/Helsingin kaupungin tietokeskus

Tiilikainen, Marja, dosentti, akatemiututkija, Suomen Akatemia/Helsingin yliopisto

IX Valtakunnallinen Muuttoliikesymposium
19.–20.11.2015 Siirtolaisuusinstituutti, Turku

Maassamuutto ja siirtolaisuus kehityksen moottoreina?
Näkökulmia Suomen alueelliseen ja väestölliseen tulevaisuuteen

TORSTAI 19.11.

– Pj. Johtaja *Tuomas Martikainen*, Siirtolaisuusinstituutti

- 12.00 Ilmoittautuminen ja kahvi
- 13.00 Symposiumin avaus
– Johtaja *Tuomas Martikainen*, Siirtolaisuusinstituutti
- 13.10 Varsinais-Suomen ELY-keskuksen tervehdys
– Ylijohtaja *Kimmo Puolitaival*, Varsinais-Suomen ELY-keskus
- 13.30 Kommenttipuheenvuorot á 5 min.
– Suomen Keskusta, Turun valtuustoryhmän puheenjohtaja *Jarmo Laivoranta*
– Suomen Sosialidemokraattinen Puolue, Kansanedustaja *Eeva-Johanna Eloranta*
– Vihreät, Turun Vihreän valtuustoryhmän puheenjohtaja *Niina Ratilainen*
– Kansallinen Kokoomus, Turun Kokoomuksen kaupunginvaltuutettu ja Turun kaupungin monikulttuurisuusneuvoston puheenjohtaja *Muhis Azizi*
– Perussuomalaiset, Turun kaupunginhallituksen jäsen *Mikael Miikkola*
- 14.00 Keskustelu
Globaalit muuttoliikkeet ja Suomi
- 14.15 Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta
– Dosentti, johtaja *Pasi Saukkonen*, Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissäätiö, Cupore/erikoistutkija, Helsingin kaupungin tietokeskus
- 15.00 Keskustelu
- 15.15 Kahvi
Pj. Tutkimusjohtaja *Elli Heikkilä*, Siirtolaisuusinstituutti
- 15.45 Kansainvälisen muuton virrat Suomeen ja muuttajien profiili – katse tulevaisuuteen
– Yliaktuaari *Markus Rapo*, Tilastokeskus
- 16.15 Pakkomuutto haasteena ja mahdollisuutena – globaaleja ja kansallisia ratkaisumalleja etsimässä
– Ph.D., erikoistutkija *Eveliina Lyytinen*, Siirtolaisuusinstituutti
- 16:45- Keskustelu
- 18.30- Turun kaupungin vastaanotto ja illanvietto Turun kaupungintalolla, Aurakatu 2
– Turun kaupungin tervehdys, kaupunkikehitysryhmän johtaja *Pekka Sundman*
– Pianomusiikkia

PERJANTAI 20.11.

Alueellinen kehitys, erityistapauksena Salo
Pj. Dosentti *Ilari Karppi*, Tampereen yliopisto

- 9.00 Muuttoliike ja aluekehitys – mitkä alueet ovat kehityksen dynamoja ja missä moottori yskii?
– VTT, kehittämisspäälikkö *Timo Aro*, Porin kaupunki
- 9.30 Tyhjenevätkö saloseudut, valehtelevatko tilastot?
– Professori *Pertti Rannikko*, Itä-Suomen yliopisto
- 10.00 Erityyppisten maakuntien ja kuntien aluekehityksen haasteet ja mahdollisuudet
– paneelikeskustelu, puheenvuorot á 5 min. ,
paneelin vetäjänä professori *Hannu Katajamäki*, Vaasan yliopisto
– Uusimaa-Kainuu, professori *Marketta Kyttä*, Aalto yliopisto ja
maakuntajohtaja *Pentti Malinen*, Kainuu
– Oulu-Salo, hallintojohtaja *Ari Heikkinen*, Oulun kaupunki ja
maakuntajohtaja *Kari Häkämies*, Varsinais-Suomi
- 11.00 Keskustelu
- 11.15 Lounas

Uusi työ ja uudet kodit
Pj. Tutkimusjohtaja *Elli Heikkilä*, Siirtolaisuusinstituutti

- 12.30 Muuttoliike maailman epäjärjestyksessä: toimivatko vanhat mallit nykytilanteessa?
– Vt. päälikkö *Simo Kohonen*, Kansainvälinen siirtolaisuusjärjestö IOM Helsinki
- 13.00 Muuttoliike ja globalisoituva työ
– Apulaisprofessori *Lena Näre*, Helsingin yliopisto
- 13.30 Onko paikalla väliä? Somalialaisten perheiden kokemuksia Torontossa ja Helsingissä
– Akatemiatutkija *Marja Tiilikainen*, Helsingin yliopisto
- 14.00 Keskustelu
- 14.15 Yhteenvedo symposiumista
– Dosentti *Ilari Karppi*, Tampereen yliopisto
- 14.45 Symposiumin päätössanat ja katse tulevaisuuteen
– Valtuuston varapuheenjohtaja, vararehtori *Riitta Pyykkö*, Siirtolaisuusinstituutti
- 15.00 Kahvi

Osallistujat

Aalto Päivi

Aro Timo, VTT, kehittämispäällikkö, Porin kaupunki

Azizi Muhis, Turun kaupunginvaltuutettu, Kansallinen Kokoomus

Blomqvist Kalervo, aktuaari, Turun kaupunki

Brewis Kielo, kansallinen koordinaattori, EMN / Maahanmuuttovirasto

Eloranta Eeva-Johanna, kansanedustaja, Suomen Sosialidemokraattinen Puolue

Enlund Magnus, projektijohtaja, Siirtolaisuusinstituutti

Frilund Rebecca, tohtorikoulutettava, Turun yliopisto

Frisk Emilia, työkokeilija, Siirtolaisuusinstituutti

Garam Irma, vastaava asiantuntija, CIMO

Heikkilä Elli, tutkimusjohtaja, Siirtolaisuusinstituutti

Heikkinen Ari, hallintojohtaja, Oulun kaupunki

Heimo Jarmo, kaupunginarkkitehti, Salon kaupunki

Heinilä Jarno, arkistonhoitaja, Siirtolaisuusinstituutti

Horttanainen Erja, EU-asiain päällikkö, Suomen Kuntaliitto

Huttunen Hannu-Pekka, erityisasiantuntija, Siirtolaisuusinstituutti, Funderatas

Huttunen Joonas, työkokeilija, Siirtolaisuusinstituutti

Häkämies Kari, maakuntajohtaja, Varsinais-Suomen liitto

Iisakkilä Tatu, ohjaaja, yhteisöpedagogi, Turun ensi- ja turvakoti ry

Ikonen Ulpu-Maria, Turun kaupunki

Issakainen Kaisa, tietopalveluassistentti, Siirtolaisuusinstituutti

Karjalainen Paula, ylitarkastaja, Työ- ja elinkeinoministeriö

Karppi Ilari, dosentti, Tampereen yliopisto

Katajamäki Hannu, professori, Vaasan yliopisto

Kautiainen Hanna, suunnittelija, Etelä-Savon Maakuntaliitto

Kelahaara Marko, korkeakouluharjoittelija, Siirtolaisuusinstituutti, Turun yliopisto

Kettunen Pekka, Dosentti, Åbo Akademi

Kohonen Simo, vt. päällikkö, IOM Helsinki

Kokkonen Anne, suunnittelija, Etelä-Savon Maakuntaliitto

Korhonen Ilona, projektipäällikkö, Uudenmaan ELY-keskus

Korhonen Salla, sosionomi(AMK), Yht. yo, Tampereen yliopisto

Korkiasaari Jouni, tietopalvelupäällikkö, Siirtolaisuusinstituutti

Kostiainen Auvo, professori emeritus, Turun yliopisto

Kyttä Marketta, professori, Aalto-yliopisto

Kyttälä Hannu, Tietopalvelupäällikkö, Vantaan kaupunki

Kähäri Outi, VTM, tohtorikoulutettava, Turun yliopisto

Laine Tytti, tutkija, Siirtolaisuusinstituutti

Laivoranta Jarmo, Turun kaupunginvaltuutettu, Suomen Keskusta

Laurén Leena-Maija, kehityspäällikkö, KTM, Turun yliopisto, Tulevaisuuden Tutkimuskeskus

Lemmetyinen Kimmo, suunnittelija, Turun kaupunki
Leppänen Päivi, kehittämissihteeri, Jyväskylän kaupunki
Lyytinen Eveliina, erikoistutkija, Siirtolaisuusinstituutti
Löppönen Satu, virastomestari, Siirtolaisuusinstituutti
Malin Maili, erikoistutkija, Siirtolaisuusinstituutti
Malinen Pentti, maakuntajohtaja, Kainuun liitto
Martikainen Tuomas, johtaja, Siirtolaisuusinstituutti
Marucco Camilla, tohtorikoulutettava, Turun yliopisto
Matveeva Julia, korkeakouluharjoittelija, Siirtolaisuusinstituutti
Mero Pauli, tutkija, Lahden kaupunki
Miikkola Mikael, Turun kaupunginhallituksen jäsen, Perussuomalaiset
Mikkonen Ulla-Riitta, pedagoginen asiantuntija, Arffman Consulting Oy
Nurminen Paula, erityisasiantuntija, Turun NMKY:n maahanmuuttajapalvelut
Näre Lena, apulaisprofessori, Helsingin yliopisto
Palander Jaana, Itä-Suomen yliopisto
Pellilä Leena, projektipäällikkö (Kotona Suomessa -hanke), Uudenmaan ELY-keskus
Puolitaival Kimmo, ylijohdaja, Varsinais-Suomen ELY-keskus
Pyykkö Riitta, valtuuston vpj, vararehtori, Siirtolaisuusinstituutti
Päiväläinen Teppo, työkokeilija, Siirtolaisuusinstituutti
Rajaniemi Varpu, aluekehitysohjaaja, Pohjanmaan liitto
Rannikko Pertti, professori, Itä-Suomen yliopisto
Rapo Markus, yliaktuaari, Tilastokeskus
Ratilainen Niina, Turun kaupunginvaltuutettu, Vihreä liitto
Rauma Kaisa, hiippakuntasihiteeri Turun arkkihiippakunnan tuomiokapituli
Ruotsala Päivi, aluekoordinaattori (Kotona Suomessa -hanke), Varsinais-Suomen ELY-keskus
Rutanen Juha, erityisasiantuntija, Helsingin yliopisto, MESI-hanke
Saari Matti, yliaktuaari, Tilastokeskus
Sainio Kirsi, hallintopäällikkö, Siirtolaisuusinstituutti
Sandlund Tom, professori emeritus, Svenska Finlands Folkting
Saukkonen Pasi, , dosentti, johtaja, erikoistutkija, Cupore, Helsingin kaupungin tietokeskus
Sonninen Pentti, yliaktuaari, Tilastokeskus
Söderling Ismo, tietokirjailija, vieraileva tutkija, Siirtolaisuusinstituutti
Tiilikainen Marja, akatemiattutkija, Suomen Akatemia/Helsingin yliopisto
Toivonen Ville, työkokeilija, Siirtolaisuusinstituutti
Turpeinen Lauri, tohtorikoulutettava, Helsingin yliopisto
Valtari Heidi, kehittämisspäällikkö, Turun yliopisto/Brahea-keskus
Vanhanen Sari, verkostotutkija, tohtorikoulutettava, Siirtolaisuusinstituutti, Jyväskylän yliopisto
Vasanen Antti, erikoissuunnittelija, Varsinais-Suomen liitto
Välimäki Matti, tohtorikoulutettava, VTM, Turun yliopisto
Wikman-Immonen Anu, erityisasiantuntija, Suomen Kuntaliitto

